

[All rights reserved by the publisher]

Publisher Pandurang Jawaji, } Narnaya Sagar Press,
Printer Ramchandra Yesu Shedge, } 20 28, Kolbhat Lane, Bombay.

प्रस्तावना ।

विदितमस्याचालमापण्डितमेतद्यद् द्विजातीनां निजनिजाचार-
परिपालनपरायणानां निःश्रेयसाय परमकारुणिका मन्वादयो महर्षि-
प्रवराः श्रुतिस्मृतिपुराणादिमहोदधिं निर्मध्य परमश्रेयःसाधनं प्रधानं
धर्मं निर्णीय विविधान् धर्मनिबन्धान् व्यरीरचन् । तत्र च धर्ममा-
र्गमपि वैदिक-तात्रिकभेदेन द्विधा प्रतिपादितवन्तः । स चोभय-
विधोऽपि न सकलजनैः साधारण्येन सेवितुमर्हः, किन्तु तत्तद-
धिकारिभिरेव स समादरणीय इति नात्र शङ्कालेशावकाशः ।
वैदिकधर्मश्च तत्तद्वेदशाखाप्रशाखाप्रवर्तकैर्महर्षिमुख्यैः कल्पसूत्रका-
रादिभिश्च तत्तदधिकारिजनसौकर्यार्थं सुस्पष्टतया प्रपञ्चितः । एवं
तात्रिकोऽपि धर्मश्चतुःषष्टितन्त्रेषु सविस्तरं प्रपञ्चितोऽपि साम्प्रतं विर-
लप्रचारो दृश्यते । तन्नग्रंथानामतिगहनत्वमाकलय्य बहवः स्वल्पा
महान्तश्च ग्रन्थास्तन्नग्रंथेभ्यः सारं समुद्धृत्य पण्डिताखण्डलैर्विर-
चिता विराजंते, परञ्च तत्तद्ग्रंथावलोकनमात्रेण तत्तन्मंत्राराधनं न
श्रेयस्करम् । प्रत्युत तत्साधकस्य महदनिष्टजनकम्, अतस्तच्छ्रीमदे-
शिकगुरुपरणकमलसपर्यामन्तरा न समाराधनार्हमिति, श्रूयते च ॥

मनुं वा देवं वा गुरुपदमनादृत्य भजतां ।

समीचीनासिद्धिर्नेहि भवति पूर्वांगविरहात् ॥ इति ॥

तदेतत्सकलं समालोच्य तन्नशास्त्रे दीक्षाग्रहणस्यावश्यकत्वं
प्रतिपादितम् । दीक्षाशब्दार्थोऽपि तत्र प्रदर्शितः ।

दिव्यभाषप्रदानाच्च स्पलनात्कलुषस्य च ।

दीक्षेति कथिता सद्भिर्भवबन्धनमोक्षणादिति”

ददाति शिवतादात्म्यं क्षिणोति च मलत्रयम् ।

अतो दीक्षेति सा प्रोक्ता दीक्षाशब्दार्थवेदिभिः”

इत्यादि विस्तरतः प्रपञ्चितं कामकलाविलासस्य "बीजत्रितया-
धिपतीन् परीक्ष्य विद्यां प्रकाशयामास । एतैरोद्यत्त्रितयं समनुगृहीत
गुरुपमो विदितः ॥ ५३ ॥ इत्येतस्य चिद्वक्ष्याम् ।

नदीयं दीक्षाविधानं केवलं सांख्यधर्ममार्गे वर्तते किंतु वैदिक-
धर्ममार्गेऽपि दीक्षाविधानं जैमिनिसूत्रे अध्याय ६ पा. ५ अधिक-
रणेषु ८-१२ विस्तरेण प्रतिपादितं दृश्यते सा च दीक्षा कस्मिन्नेद-
वती, कदा कार्या, कस्य सङ्ग्रहणप्रकारः, कीदृशो गुरुः, कीदृक्षश्च
शिष्यः, इत्यादि सर्वं विचार्य तत्रभनद्विर्विद्वद्वयैः श्रीविष्णुभट्टैर्विर-
चिता दीक्षाप्रकाशिका द्वादशप्रकाशा विराजते, तां च मत्संग्रहपुस्तकेषु
विलोक्येयं सकलविद्वज्जनमनोमोदप्रदायिनीति विचार्य यथामति
पुस्तकांतरमन्तरा एकेनेव पुस्तकेन संशोध्य विविधविषयपरिपूर्णप्र-
सिद्धप्राचीनार्वाचीनपुस्तकमुद्रणकार्यपरायणाय विविधविद्याविद्योति-
तमानसाय निर्णयसागरमुद्रालयाधिपतये श्रीयुत पांडुरंग जाधजी
महोदयाय शुद्धापयित्वा प्रकाशयार्थमददाम्, श्रीमता निर्णयसा-
गरयंत्रालयाधिपतिना यथावकाशं समुद्येयं सदयहृदयानां मनोहा-
रिणी शीघ्रं भविष्यतीति विचार्य प्रकाशिता वर्तते । ग्रंथकर्ता विद्वद्वयै-
श्रीविष्णुभट्टः कं वा जनपदं स्वजन्मना विभूषयतिस्मेति किमपि वृत्तं
न ज्ञायते ग्रंथादौ ग्रंथांते च न मिष्टचरणाभिधानमपि निर्दिष्टम् । केवलं
समाप्तिसमयमेव लिखितवान् 'गच्छतः सप्रलनंकापी'तिन्यायेन मन-
सश्चंचलत्वापन्नं यत्किंचिदशुद्धं विदुषां दृष्टिपथमागच्छेत्तत्सर्वं यदी-
यमिति मत्वा श्रुतव्यः संबोधनीयश्चाहं, अथवा येषां महानुभावानां
ये दीक्षाप्रकाशिकापुस्तकं चेदयालुमिश्रं कृपया, तदीयेत
द्वितीयावृत्तौ तदशुद्धं दूरीकरिष्यामीति सप्रणामं प्रार्थयते ।

ज्योतिपी कृष्णशंकर केशवराम रैकः ।

अथ दीक्षाप्रकाशिकायां प्रमाणत्वेनांगीकृतानां ग्रंथानां सूचीपत्रम् ।

- १ मंथानभैरवतंत्रम्
- २ तंत्रसारः
- ३ योगिनीहृदयम्
- ४ पुरश्चरणपद्धतिः
- ५ सिद्धांतावरः
- ६ गरुडतंत्रम्
- ७ भागम कल्पद्रुमः
- ८ रामार्चनचंद्रिका
(सनत्कुमारः)
- ९ त्रिश्वसारः
- १० योगिनीतंत्रम्
(यामलम्)
- ११ विष्णुयामलम्
- १२ समधातंत्रम्
- १३ कुलार्णवः
- १४ मरत्यसूक्तम्
- १५ धाराहीतंत्रम्
- १६ मुहूर्तकल्पद्रुमः
- १७ त्रिशक्तिरत्नम्
(कादिमते)
- १८ सारसंग्रहः
- १९ गणेशविमर्शिणी
- २० शक्तियामलम्
- २१ सूतसंहिता
- २२ सिद्धयामलम्

- २३ रुद्रयामलम्
- २४ शारदातिलकम्
- २५ गौतमीतंत्रम्
- २६ कुलामृतम्
- २७ डामरतंत्रम्
- २८ दक्षिणामूर्तिसंहिता
- २९ पंचमीश्वरीतंत्रम्
- ३० महाकपिजलपंचरात्रम्
- ३१ सौभाग्यरत्नाकरः
- ३२ नारदीयपुराणम्
- ३३ मंत्रसंग्रहः
- ३४ स्वतंत्रतंत्रम्
- ३५ नीलतंत्रम्
- ३६ तंत्रराजः
- ३७ कुलसारः
- ३८ श्रीकुलप्रकाशतंत्रम्
- ३९ गुह्यकल्पः
- ४० नारदपंचरात्रम्
- ४१ शैवागमः
(पिंगालामते)
(निबंधे)
- ४२ तारामक्तिसुधारणवः
- ४३ यक्षपुराणम्
- ४४ भविष्यपुराणम्

विषयानुक्रमिका.

विषयः	पृष्ठं.	विषयः	पृष्ठं.
(दीक्षामुहूर्तप्रकाशः)		सर्वाधमेषु दीक्षाया आवश्यक-	
मंगलाचरणम्	१	करवम्	२१
दीक्षाशब्दार्थः	१	ताराचक्रं-राशिचक्रम् ...	२३
दीक्षामेदाः	१	मालामंत्रः	२३
क्रियादीक्षाविधिः	२	(चतुर्थः सर्वतोभद्रमंडल-	
दीक्षामाताः ।	२	प्रकाशः)	
वारतिथिनिर्णयः	३	सर्वतोभद्रमंडलम्	२४
नक्षत्रनिर्णयः	४	नवनाभ-पंचारमंडलप्रकारः	२७
योगादिनिर्णयः	५	(पंचमो मंत्रसंस्कार प्रकाशः)	
करणनिर्णयः	५	मंत्राणां दशसंस्काराः ...	३०
लग्ननिर्णयः	५	(षष्ठःपल्लवाद्युपचारप्रकाशः)	
पंचनिर्णयः	६	पंचपल्लवानि-नवरत्नानिच ...	३२
लग्नशुद्धिः	६	भूचक्रप्रमाणम्	३३
शुभकालविशेषः	६	दंतकाष्ठमंत्रः	३३
दीक्षाग्रहणस्थानम्	९	पंचगव्यप्रमाणम्	३३
(द्वितीयो गुरुशिष्यलक्षण		कुंभविधानम्	३४
प्रकाशः)		स्थंडिलप्रमाणम्	३५
गुरुलक्षणानि	११	हस्तलक्षणम्	३५
शिष्यलक्षणानि	१२	त्रिविधगंधाष्टकम्	३५
असृष्टिष्यलक्षणानि	१४	सर्वौषधिः	३६
शिष्यपरीक्षाकालः	१७	दशांगधूपः	३७
(तृतीयः पित्रादिदीक्षानियेष-		पडंगधूपः	३७
प्रकाशः)		भूतलिपिः	३७
पित्रादिदीक्षानियेषः	१८	वर्णौषधयः	३७
		दक्षिणानियमः	४०

विषयः	पृष्ठं.	विषयः	पृष्ठं.
दीक्षादिनाम्नं प्रायाचितम्	४२	हन्दीक्षा	८३
स्वस्तिवाचनं	...	वेधदीक्षा	...
(आपस्तम्बोक्तम्)	...	(दशमः कलावतीदीक्षाप्रकाशः)	...
(सप्तमोदीक्षाधिवासनप्रकाशः)	...	प्रकारांतरेण कलादीक्षाप्रयोग.	८४
प्रयोगः अधिवासः	४३	संक्षेपदीक्षा	९४
(अष्टमः क्रियादीक्षाप्रकाशः)	...	उपदेशांतरम्	९४
क्रियादीक्षा	४५	वीरदीक्षायां विशेष	...
स्वप्नपरीक्षा	४७	गुरोरभावे मंत्रग्रहणप्रकारः	९७
(तत्वाध्वानर्चितनम्)	४८	(एकादशः पूर्णामिषेकप्रकाशः)	...
वैष्णव, सौर-शक्ति-त्रिपुरा	...	पूर्णामिषेकविधिः	९७
दीक्षायां विशेष	...	खारिलक्षणम्	९८
होमकाले घट्टेरवयवकल्पना	७४	प्रयोगः	...
अग्नेर्वर्णाधास्तफलानि	७५	(द्वादशो गुरुपादुकाभक्तिकथन	...
होमद्रव्यप्रमाणम्	७८	प्रकाशः)	...
कर्पादिप्रमाणम्	७९	गुरुपादुकाचारविधिः	९९
समिधः	८०	समयाचारविधिः	१११
(नवमो वर्णदीक्षाप्रकाशः)	...	ग्रंथसमाप्ति	१२२
वर्णदीक्षाविधिः	८१	परिशिष्टभागो	...
कलादीक्षा	८२	अष्टांगसिद्धिपंचागम्	१
स्पर्शादीक्षा	...	सोदाहरणम्	६
वाग्दीक्षा	...	कुलाकुलादिचक्रविचारः	१९

अथ

दीक्षाप्रकाशिका ।

दीक्षामुहूर्तप्रकाशः ॥ १ ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीपरदेवतायै नमः ॥

नत्वा कृष्णपदद्वंद्वं ब्रह्मादिदेवपूजितम् ।

सत्यानंदांगिद्वंद्वं च विष्णुभट्टेन धीमता ॥ १ ॥

सौभाग्यदीपिके चैव तंत्रसारं च शारदाम् ।

कुलार्णवं तंत्रराजं ताराभक्तिसुधारण्यम् ॥ २ ॥

एतान्यन्यानि तंत्राणि ज्ञात्वा गुरुप्रसादतः ।

दीक्षाप्रकाशिकाग्रंथः क्रियते सर्वसिद्धिदः ॥ ३ ॥

अत्र सौभाग्यशब्देन सौभाग्यरत्नाकरः । दीपिकाशब्देन
शिवार्चनदीपिका ॥

अथ दीक्षा—

तत्र शिष्याय दिव्यज्ञानं ददाति सर्वपापक्षयं च करो-
तीति दीक्षाशब्दनिरुक्तिः । सा तु सप्तभेदा भवति । क्रिया-
मयी १ वर्णमयी २ कलामयी ३ स्पर्शमयी ४ हृद्दीक्षा ५
वाग्दीक्षा ६ वेददीक्षा ७ चेति ॥

१ दिव्यभावप्रदानाच्च सत्त्वनाकलुषस्य च । दीक्षेति कथिता सद्भिः भव
ब्रधनमोक्षणात् ॥ १ ॥

तत्रादौ क्रियादीक्षाविधिर्विविच्यते ।

तत्र शुभे मासि शुक्लपक्षे शुभतिथौ यथोक्तलक्षणयुक्तं
गुरुं यथोक्तलक्षणयुक्तः शिष्यो यथाविधि सेवादिभिः प्रसा-
द्य यथाविधि चरणं कृत्वा तत्सकाशादीक्षां गृहीयात् ॥

अथादौ दीक्षाकालः मन्थानमैरवतन्त्रे तत्रसारे—

मन्त्रारंभस्तु चैत्रे स्यात्समस्तपुरुषार्थदः ।

वैशाखे रत्नलाभः स्याज्ज्येष्ठे च मरणं भवेत् ॥ १ ॥

आषाढे बन्धुनाशः स्यात्पूर्णार्थः श्रावणे भवेत् ।

प्रजानाशो भवेद्भ्रात्रे आश्विने धनसंचयः ॥ २ ॥

कार्तिके मन्त्रसिद्धिः स्यान्मार्गशीर्षे तथा भवेत् ।

पौषे तु शत्रुपीडा स्यान्माघे मेधाविवर्धनम् ॥ ३ ॥

फाल्गुने सर्वकामाः स्युर्मलमासं विवर्जयेत् ।

“चैत्रे तु गोपालविषयं” गौतम्युक्तत्वात् ।

“मधुमासे भवेद्दीक्षा दुःखाये”त्यादिवचनाज्ञान्यत्र ॥

“आषाढे निषेधोऽपि” श्रीविद्यातिरिक्तविषय एव ।

तथाच योमिनीहृदये—

ज्येष्ठे मृत्युप्रदा चैव आषाढे धनसंपदः । इति ।

पुरश्चरणपद्धतावपि—

वैशाखे श्रावणे वापि आश्विने कार्तिके तथा ।

फाल्गुने मार्गशीर्षे वा कुर्यान्मात्रेयदीक्षणम् ॥ १ ॥

सिद्धांतान्तरेपि—

शरत्काले च वैशाखे दीक्षा श्रेष्ठफलप्रदा ।

फाल्गुने मार्गशीर्षे च ज्येष्ठे दीक्षा च मध्यमा ॥ २ ॥

आपादे श्रावणे माघे कनिष्ठा सद्भिरादृता ।
निंदितश्चैत्रमासस्तु पौषो भाद्रपदस्तथा ॥ ३ ॥

अथ चारुस्तत्रैव—

रविवारे भवेद्वित्तं सोमे शान्तिर्भवेत्किल ।
आयुरंगारके हन्ति तत्र दीक्षां विवर्जयेत् ॥ १ ॥
बुधे सौन्दर्यमामोति ज्ञानं स्याच्च बृहस्पतौ ।
शुके सौभाग्यमामोति यशोहानिः शनैश्चरे ॥ २ ॥

उक्तंच गरुडतंत्रे—

गुरुवारे सुखं विद्याच्छुक्तेश्चार्कः प्रशस्यते ।
शैवे तु गुरुवारः स्यात्सौरे चंद्रः प्रशस्यते ॥
बुधे तु सकला दीक्षा मरणं शनिभौमके ।

पुरश्चरणपद्धतौ—

रवौ गुरौ विधौ दीक्षा कर्तव्या बुधशुक्रयोः ॥
मंत्रारंभो रवौ शुके बुधे जीवे विशेषतः ।
शनी मृत्युः क्षयो भौमे सोमे सर्वं च निष्फलम् ॥
इति वचनात् सोमस्य मध्यमत्वम् ॥

अथ तिथिनिर्णयः आगमकल्पद्रुमे—

प्रतिपत्सु कृता दीक्षा ज्ञाननाशकरी मता ।
द्वितीयायां भवेज्ज्ञानं तृतीयायां शुचिर्भवेत् ॥ १ ॥
चतुर्थ्यां धननाशः स्यात्पंचम्यां बुद्धिवर्धनम् ।
षष्ठ्यां ज्ञानक्षयः सौख्यं लभते सप्तमीदिने ॥ २ ॥
अष्टम्यां बुद्धिनाशः स्यान्नवम्यां वपुषः क्षयः ।
दशम्यां राजसौभाग्यमेकादश्यां शुचिर्भवेत् ॥ ३ ॥

द्वादश्यां सर्वसिद्धिः स्यान्नयोदश्यां दरिद्रता ।
 तिर्यग्योनिश्चतुर्दश्यां कृमिर्मासावसानके ॥ ४ ॥
 पक्षांते सर्ववृद्धिः स्यादस्वाध्यायं विवर्जयेत् ।
 संध्यागर्जितनिर्घोषभूकंपोल्कानिपातनम् ॥ ५ ॥
 एतानन्याँश्च दिवसान् श्रुत्युक्तान्परिवर्जयेत् ।
 द्वादश्यामपि कर्तव्यं त्रयोदश्यामथापि वा ॥ ६ ॥
 त्रयोदशीद्वादशीविधानं विष्णुविषयम् । रामार्चनचंद्रि-
 काधृतत्वात् । “त्रयोदशी च दशमी प्रशस्ता सर्वकाम-
 देति” सनत्कुमारवचनात् ॥

पुरश्चरणपद्धतौ—

पूर्णिमा पंचमी चैव द्वितीया सप्तमी तथा ।
 त्रयोदशी च दशमी प्रशस्ताः सर्वकामदाः ॥ १ ॥
 द्वितीया पंचमी वापि पष्ठी चापि विशेषतः ।
 द्वादश्यामपि कर्तव्यं त्रयोदश्यामथापि वा ॥ २ ॥
 कुत्रचिन्निषिद्धत्वात्पष्ठीत्रयोदश्योर्मध्यमत्वम् ॥

अथ नक्षत्रनिर्णयः तत्रैव—

अश्विन्यां सुखमाप्नोति भरण्यां मरणं भुवम् ।
 कृत्तिकायां भवेद्दुःखी रोहिण्यां वाक्पतिर्भवेत् ॥ १ ॥
 मृगशीर्षे सुखावाप्तिराद्रायां बंधुनाशनम् ।
 पुनर्वसौ धनाढ्यः स्यात्पुष्ये शत्रुविनाशनम् ॥ २ ॥
 आश्लेषायां भवेन्मृत्युर्मधायां दुःखमोचनम् ।
 सौंदर्यं पूर्वफल्गुन्यां संप्राप्नोति न संशयः ॥ ३ ॥
 ज्ञानं चोत्तरफल्गुन्यां हस्ते चैव धनी भवेत् ।
 चित्रार्धां ज्ञानसिद्धिः स्यात्स्वात्यां शत्रुविनाशनम् ॥ ४ ॥

विशाखायां सुखं चानुराधायां बंधुवर्धनम् ।
ज्येष्ठायां सुतहानिः स्यान्मूले कीर्तिविवर्धनम् ॥ ५ ॥
पूर्वाषाढोत्तराषाढे भवेतां कीर्तिदायिके ।
श्रवणे च भवेद् दुःखी धनिष्ठायां दरिद्रता ॥ ६ ॥
बुद्धिः शतभिषायां स्यात्पूर्वभाद्रे सुखी भवेत् ।
सौख्यं तूत्तरभाद्रे च रेवत्यां कीर्तिवर्धनम् ॥ ७ ॥

पुरश्चरणपद्धतौ—

अश्विनीरोहिणीस्वातीविशाखाहस्तमेषु च ।
ज्येष्ठोत्तरात्रयेष्वेव कुर्यान्मन्त्राभिषेचनम् ॥ १ ॥
श्रवणार्द्रा धनिष्ठा च पुष्यः शतभिषक्तथा ।
दीक्षानक्षत्रजातानि प्राहुस्तंत्रार्थकोविदाः ॥ २ ॥

अथ योगादिनिर्णयः विश्वस्तारे—

शुभः सिद्धिश्च आयुष्मान् ध्रुवयोगस्ततः परम् ।
प्रीतिः सौभाग्ययोगश्च धृद्धियोगस्ततः परम् ॥ १ ॥
हर्षणश्च तथा योगाः सर्वतंत्रे शुभावहाः ।

अथ करणनिर्णयः—

कौलवस्तैतिलवर्षी वणिजस्तदनंतरम् ।
करणानि शुभान्येव सर्वतंत्रेषु भामिनि ॥ १ ॥

अथ लग्ननिर्णयः—

वृषे सिंहे च कन्यायां धनमीनारूयलग्नके ।
चंद्रतारानुकूल्ये च कुर्याद्दीक्षाप्रवर्तनम् ॥ १ ॥
स्थिरलग्नं विष्णुमंत्रे शिवमंत्रे चरं शुभम् ।
द्विस्वभावंगतं लग्नं शक्तिमंत्रे प्रशस्यते ॥ २ ॥

अथ पक्षनियमः—

शुक्लपक्षे शुभा दीक्षा कृष्णेऽप्यापंचमीदिनात् ।

निषिद्धमासे तु तत्तद्विशेषो दिनमेदतः ॥ १ ॥

अथोक्तमासपक्षादिशोधनमंतरेणापि सर्वेषां दीक्षायाः

शुभकालविशेषः—

विशुक्लेऽप्ययनद्वंद्वे संक्रांतौ दमनोत्सवे ।

दीक्षा कार्या त्वकालेऽपि पवित्रे गुरुपर्वणि ॥ १ ॥

आगमकल्पद्वयेऽपि—

पृष्ठी भाद्रपदे मासि षष्ठे कृष्णा चतुर्दशी ।

कार्तिके नवमी शुक्ला मार्गे शुक्लतृतीयका ॥ १ ॥

पौषे च नवमी शुक्ला माघे शुक्लचतुर्थिका ।

फाल्गुने नवमी शुक्ला चैत्रे कामचतुर्दशी ॥ २ ॥

वैशाखे चाक्षया चैव ज्येष्ठे दशहरा तिथिः ।

आषाढे पंचमी शुक्ला श्रावणे कृष्णपंचमी ॥ ३ ॥

एतानि देवपर्वणि तीर्थकोटिफलं लभेत् ।

अन्यथा—

चैत्रे त्रयोदशी शुक्ला वैशाखैकादशी सिता ।

ज्येष्ठे चतुर्दशी कृष्णा आषाढे नागपंचमी ॥ १ ॥

श्रावणैकादशी माघे रोहिणीसंयुताष्टमी ।

आश्विने तु महापुण्या महाष्टम्यप्यभीष्टदा ॥ २ ॥

कार्तिके नवमी शुक्ला मार्गशीर्षे तथा सिता ।

पृष्ठी चतुर्दशी पौषे माघेऽप्येकादशी सिता ॥ ३ ॥

फाल्गुने च सिता पृष्ठीत्येवंकालस्य निर्णयः ।

योगिनीतंत्रे

अयने विपुवे त्रैव ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः ।

रविसंक्रांतिदिवसे युगाद्यायां सुरेश्वरि ॥ १ ॥

मन्वंतरासु सर्वासु महापूजादिने तथा ।

चतुर्थी पंचमी चैव चतुर्दश्यष्टमी तथा ॥ २ ॥

तिथयः शुभदाः प्रोक्ता इत्यादिवचनात् ॥ तत्र चतुर्थी-
ग्रहणं गणेशविषयम् । चतुर्दश्यष्टमीग्रहणं शक्तिविषयं त-
त्तत्कल्पोक्तत्वात् ॥

निंद्यादिष्वपि कालेषु दीक्षोक्ता ग्रहणे शुभा ॥

सूर्यग्रहणकालेन समानो नास्ति भूतले ।

तत्र यद्यत्कृतं सर्वमनंतफलदं भवेत् ॥ १ ॥

रविसंक्रमणे चैव सूर्यस्य ग्रहणे तथा ।

तत्र लग्नाविकं किञ्चिन्न विचार्य कथंचन ॥ २ ॥

रविसंक्रमणे चैव नान्यदन्वेषितं भवेत् ।

न धारतिथिमासादिशोधनं सूर्यपर्वणि ॥ ३ ॥

एवं चंद्रग्रहणेऽपि ।

तद्यथा-

सत्तीर्थेऽर्कविधुग्रासे पुण्यारण्ये वनेषु च ।

मंत्री दीक्षां प्रकुर्वाणो मासर्क्षादीन्न शोधयेत् ॥ १ ॥

तथा-

अमावास्या मोमवारे भौमवारे चतुर्दशी ।

सप्तमी रविवारे च सूर्यपर्वण्यैः समाः ॥ २ ॥

यामले—

न कुर्याच्छाक्तिकीं दीक्षामुपरागे विभावसोः ।

न कुर्याद्वैष्णवीं दीक्षां यदि चंद्रमसो ग्रहः ॥ १ ॥

पुण्यतीर्थे कुरुक्षेत्रे देवीपीठचतुष्टये ।

प्रयागे श्रीगिरौ काश्यां कालाकालं न शोधयेत् ॥ २ ॥

विष्णुयामले—

देवीबोधं समारभ्य यावत्त्याग्नवमी तिथिः ।

कृता तासु बुधैर्दीक्षा सर्वाभीष्टफलप्रदा ॥ १ ॥

तथा—

बोधने चैव दीक्षायाः कालाकालं न शोधयेत् ।

अशौकाख्याष्टमी चैव रामाख्या नवमी तथा ॥ २ ॥

लग्ने वाप्यथवाऽलग्ने यत्र तत्र तिथावपि ।

गुरोराज्ञानुरूपेण दीक्षा कार्या विशेषतः ॥ ३ ॥

समयांतरे—

शिष्यानाह्वय गुरुणा कृपया दीयते यदा ।

तदा लग्नादिकं किंचिन्न विचार्य कथंचन ॥ १ ॥

सर्वे चारा ग्रहाः सर्वे नक्षत्राणि च राशयः ।

यस्मिन्नहनि संतुष्टो गुरुः सर्वे शुभावहाः ॥ २ ॥

अन्यत्रापि—

संतुष्टे च गुरौ तस्य संतुष्टाः सर्वदेवताः ।

गुरुं संतोषयेन्नक्त्या द्वयमेव तथा भवेत् ॥ १ ॥

“द्वयं भुक्तिमुक्ती” भुमुक्षूणां सदा कालः स्त्रीणां कालस्तु
सर्वदेति । । . :

कुलार्णवेऽपि—

विधवायाः सुतादेशात्कन्यायाः पितुराज्ञया ।

नाधिकारः स्वतो नार्या भार्याया भर्तुराज्ञया ॥ १ ॥

अथ लग्नशुद्धिः—

त्रिपट्टायगताः पापाः शुभाः केंद्रत्रिकोणगाः ।

दीक्षायां तु शुभाः सर्वे रंघस्थाः सर्वनाशकाः ॥ १ ॥

योगिनीतंत्रे—

ग्रहणे च महातीर्थे नास्ति कालस्य निर्णयः ।

तथा—

गयायां भास्करक्षेत्रे विरजे चंद्रपर्वते ।

चत्वरे च मतंगे च तथा कन्याश्रमेषु च ॥ १ ॥

न गृह्णीयात्ततो दीक्षां तीर्थेष्वेतेषु पार्वति ।

अथ दीक्षाग्रहणस्थानं मत्स्यसूक्ते—

गोष्ठे शिवालये शून्ये इमशाने वा नदीतटे ।

मंत्रस्य ग्रहणं कृत्वा पूजयेत्सिद्धिमीप्सुभिः ॥ १ ॥

धाराहीतंत्रे—

शुक्रास्तो यदि वावृद्धो गुर्वादित्यो भवेद्यदि ।

मेपवृश्चिकसिंहेषु तदा दोषो न विद्यते ॥ १ ॥

मुहूर्तकल्पद्रुमेऽपि—

दीक्षाविधानं शुभकारि राघे माघद्वये चाश्विनतस्त्रयेऽपि ।

पक्षे सिते कृष्णदलांत्यभागो मलिम्बुचो भूतनयश्च हेयः ॥ १ ॥

तिथ्यः प्रशस्ताः सकलाविशेषाच्छिष्योद्धितीयाथ रथांगपाणेः ।

म्यादादशी भूतदिनं शिवस्य सरस्वतीमंत्रविधौ तु कामः ॥ २ ॥

चतुर्दशी चाष्टमिका तृतीया कात्यायनीमंत्रविधौ प्रणीता ।
 रवी रवेः स्याद्गणनायकस्य चतुर्थिका मंत्रविधौ प्रशस्ता ॥३॥
 लघुध्रुवादित्यमधानुराधाश्रवोऽस्रपांल्येदवमानिलं सत् ।
 पापास्त्रिपष्टायगताः शुभाः स्युः सौम्यास्त्रिकेंद्रद्विशरांकयाताः
 रंभे विशुद्धे चरभे तु शैवः स्थिरे हरेर्द्विपकृतौ शिवायाः ।
 मंत्रः शुभोः नीचगते गुरौ वा शुक्रेपि चाले जरठेऽस्तगे न ५
 संक्रांतिवारे ग्रहणे रवींद्वोर्नभःसिते भूतदिने प्रयागे ।
 श्रीपर्वते वाप्यविमुक्तकेऽपि देव्याः प्रपीठेषु न कालशुद्धिः ६

त्रिदशकितलेऽपि—

इपे वा कार्तिके मासि रोहिण्यां श्रवणेऽथवा ।
 रेवत्यां चानुराधायां धनिष्ठापुष्ययोस्तथा ॥ १ ॥
 आर्द्रायामुत्तरायां च दीक्षां कुर्यादतंद्रितः ।
 तदलाभे तु कृष्णायामष्टम्यां शुभवासरे ॥ २ ॥
 महाष्टमी विदोषेण दुर्लभा मंत्रकर्मणि ।
 विचारयेन्न तस्यां हि कालशुद्धिं विचक्षणः ॥ ३ ॥
 गौष्टे शैवालये वापि इमं ज्ञाने तदिनीतते इति ।

अत्र निषिद्धदिनानि ज्योतिःशास्त्राद्विशेषतो ज्ञेयानि ता-
 न्यत्र न लिखितानि ग्रंथगौरवमयात् एवं विचार्य निर्दोषे
 दिवसे शुभलक्ष्मे दीक्षां कुर्यात् ।

इति श्रीसत्यानंदनाथगुरुचरणप्रसादेन श्रीविष्णुभट्टविर-
 चितायां दीक्षामुद्राशिकायां दीक्षामुद्रातत्कथनं नाम प्रथमः
 प्रकाशः ॥. ॥

गुरुशिष्यलक्षणप्रकाशः ॥ २ ॥

अथ गुरुलक्षणानि ।

तत्र कादिमते—

सुंदरः सुमुखः स्वच्छः सुभगो बहुतंत्रवित् ।
 असंशयः संशयच्छिन्निरपेक्षो गुरुर्मतः ॥ १ ॥
 सौंदर्यमनवद्यत्वं रूपे सुमुखता पुनः ॥
 स्मेरपूर्वाभिभाषित्वं स्वच्छताऽजिह्वावृत्तिता ॥ २ ॥
 सौलभ्यमप्यगर्वित्वं संतोषो बहुतंत्रता ।
 असंशयस्तत्त्वबोधे तच्छक्तिप्रतिपादनात् ॥ ३ ॥
 नैरपेक्ष्यमविसेच्छा गुरुत्वं हितवेदिता ।
 एवंविधो गुरुर्ज्ञेयस्त्वितरः शिष्यदुःखदः ॥ ४ ॥

तथा कुलार्णवेऽपि—

श्रीगुरुः परमेशानि शुद्धवेपो मनोहरः ।
 सर्वलक्षणसंयुक्तः सर्वावयवशोभितः ॥ १ ॥
 सर्वागमार्थतत्त्वज्ञः सर्वमंत्रविधानवित् ।
 लोकसंमोहनाकारो देववत्प्रियदर्शनः ॥ २ ॥
 सुमुखः सुलभः स्वच्छः शुद्धातश्छिन्नसंशयः ।
 इंगिताकारचेष्टाविहृतः कृतदुर्जनः ॥ ३ ॥
 अंतर्मुखो बहिर्दृष्टिः सर्वज्ञो देशकालवित् ।
 आज्ञासिद्धस्त्रिकालज्ञो निग्रहानुग्रहक्षमः ॥ ४ ॥

१ गुणान्दस्यधकारे स्याद्गुणान्दस्यधकारोऽथ । अंधकारनिरोधत्वाद्गुरुरित्यभिधीयते । गुणागमार्थतत्त्वज्ञाना बोधनादपि । ख्यादिदेवतारूपाद्गुरुरित्यभिधीयते ॥ २ ॥

वेदवेदांगविच्छातः सर्वजीवदयापरः ।
 स्वाधीनैन्द्रियसंचारः पद्वर्गविजयक्षमः ॥ ५ ॥
 अग्रगण्योऽतिमंभीरः पात्रापात्रविशेषवित् ।
 निमलो नित्यसंतुष्टो निर्द्वंद्वोऽनंतशक्तिमान् ॥ ६ ॥
 सद्भक्तवत्सलो धीरः कृपालुः स्मितपूर्ववान् ।
 भक्तप्रियः सर्वसमो दयालुः शिष्यशासिता ॥ ७ ॥
 स्वेष्टनिष्ठो गुरुः प्राज्ञो बलितापूजनोत्सुकः ।
 नित्यनैमित्तिके काम्ये रतः कर्मण्यनिदिते ॥ ८ ॥
 अलोलुपोऽहिंसकश्चाऽपक्षपाती विचक्षणः ।
 वित्तविद्यादिभिः पूर्णो मंत्रयंत्रादिपारगः ॥ ९ ॥
 निःसंकल्पविकल्पश्च निर्णीतार्थाभिधायकः ।
 तुल्यनिंदास्तुतिर्मानो निरपेक्षो नियामकः ॥ १० ॥
 इत्यादिलक्षणोपेतः श्रीगुरुः कथितः प्रिये । इति गुरु-
 लक्षणानि । सच्छिष्यैरेवंविधो गुरुर्मृग्यः सेव्यश्च ।

अथ सच्छिष्यैरुलक्षणानि ।

यादिमते—

चतुर्भिराद्यैः संगुक्तः श्रद्धावान्मुस्तिराशयः ।
 अलुब्धः स्थिरगात्रश्च प्रेक्षाकारी जितेन्द्रियः ॥ १ ॥
 आसिको दृढभक्तिश्च गुरो मंत्रे सदैवते ।
 एवंविधो भवेच्छिष्यस्त्विदरो दुःखकृद्गुरोः ॥ २ ॥

१ शरीरमर्थं शरणं च सद्वर्त्मनो निवेद्य यः । गुरुभ्यः तिष्ठते योगे तस्य
इत्यभिधीयते ।

तथा कुलार्णवेऽपि—

सच्छिष्यं तं कुलेशानि सर्वलक्षणसंयुतम् ।
क्षमादिसाधनोपेतं गुणशीलसमन्वितम् ॥ १ ॥
शुद्धदेहानुवद्धांगं धार्मिकं शुद्धमानसम् ।
दृढव्रतं सदाचारं श्रद्धाभक्तिसमन्वितम् ॥ २ ॥
कृतज्ञं पापभीतं च साधुसज्जनसंमतम् ।
आस्तिकं दानशीलं च सर्वभूतहिते रतम् ॥ ३ ॥
विश्वासविनयोपेतं वित्तशाठ्यविवर्जितम् ।
असाध्यसाधकं शूरं चलकांतिसमन्वितम् ॥ ४ ॥
अनुकूलक्रियायुक्तमप्रमत्तं विचक्षणम् ।
हितसत्यमितस्त्रिगुणभाषिणं मुक्तदूषणम् ॥ ५ ॥
सकृदुक्तगृहीतार्थं चतुरं बुद्धिमत्तरम् ।
गृहतल्पासनोत्संगनिर्विकारमसेवकम् ॥ ६ ॥
विमृश्यकारिणं वीरं मनोदारिद्र्यवर्जितम् ।
सर्वकार्यातिकुशलं धीरं सर्वोपकारकम् ॥ ७ ॥
स्वस्वार्थे परनिंदायां विमुखं सुमुखं प्रिये ।
जितेंद्रियं सुसंतुष्टं धीमंतं ब्रह्मचारिणम् ॥ ८ ॥
त्यक्ताधिभ्याधिचापत्यं शंकातंकविवर्जितम् ।
गुरुध्यानस्तुतिकथासेवनाभजनोत्सुकम् ॥ ९ ॥
गुरुदैवतभक्तं च कामिनीपूजनोत्सुकम् ।
नित्यं गुरुसमीपस्थं गुरुसंतोषकारिणम् ॥ १० ॥
वाङ्मनस्तनुभिर्नित्यं गुरुकार्यसमुत्सुकम् ।
गुर्वाज्ञापालकं देवि ! गुरुकीर्तिप्रकाशकम् ॥ ११ ॥

गुरुवाक्यप्रमाणज्ञं गुरुशुश्रूपणे रतम् ॥
 चित्तानुवर्तिनं प्रेक्ष्यकारिणं कुलनायिके ! ॥ १२ ॥
 लज्जाभिमानगर्वादिर्वर्जितं गुरुसंनिधौ ।
 निरपेक्षं गुरुद्रव्ये तत्प्रसादाभिकांक्षिणम् ॥ १३ ॥
 कुलधर्मकथायोगियोगिनीकौलिकप्रियम् ।
 कुलार्चनादिनियतं मोक्षमार्गानुगामिनम् ॥ १४ ॥
 कुलशास्त्रप्रियं देवि ! पशुशास्त्रपराश्रुलम् ।
 इत्यादिलक्षणोपेतं गुरुः शिष्यं परिग्रहेत् ॥ १५ ॥
 इति सच्छिष्यलक्षणानि ॥

अथाऽसच्छिष्यलक्षणानि ।

कुलार्णवे—

दुष्टवंशभवं दुष्टं गुणहीननिरूपिणम् ।
 परशिष्यं च पाषंडं धूर्तं पंडितमानिनम् ॥ १' ॥
 हीनाधिकविकारांगं विकलावयवान्वितम् ।
 पंगुमंघं च वचिरं मलिनं व्याधिपीडितम् ॥ २ ॥
 उच्छिष्टं दुर्मुखं चापि स्वेच्छावेषधरं विदम् ।
 दुर्विदग्धं कुचेष्टं च कुटिलं भीमवीक्षणम् ॥ ३ ॥
 सदालस्ययुतं तन्द्राद्युतादिव्यसनान्वितम् ।
 कपाटकुब्जस्तंभादौ तिरोहिततनुं सदा ॥ ४ ॥
 शून्ययुक्तिकरं क्षुद्रं वृद्धं भक्तिविवर्जितम् ।
 व्यलीकवादिनं स्वयं प्रेषकं चपलं शठम् ॥ ५ ॥
 धनस्त्रीशुद्धिरहितं निषेधविधिचर्जितम् ।
 रहस्यभेदकं चापि देवकार्यार्थघातकम् ॥ ६ ॥

मार्जारवकवृत्तिं च रंध्रान्वेषणतत्परम् ।
 मायान्वितं कृतघ्नं च प्रच्छन्नांतरदायकम् ॥ ७ ॥
 विश्वासघातकं देवद्रोहिणं पापकारिणम् ।
 अविश्वासमविद्यांतमनर्थसिद्धिकांक्षिणम् ॥ ८ ॥
 आततायिनमादित्सुं कुत्सितं कूटसाक्षिकम् ।
 सर्वत्र याचकं देवि ! संघाकृष्टाभिगामिनम् ॥ ९ ॥
 असत्यनिष्ठं चासक्तं ग्राम्यादिबहुभाषिणम् ।
 दुर्विचारकुतर्कादिकारकं कलहप्रियम् ॥ १० ॥
 वृथाक्षेपकरं मूर्खं भ्रामकं वाग्विडंबकम् ।
 परोक्षे द्रूपणकरं प्रत्यक्षे प्रियवादिनम् ॥ ११ ॥
 वागृक्षवादिनं विद्याचौरमात्मप्रशंसकम् ।
 गुणासहिष्णुं सद्गीतमोर्तिक्रोधसमन्वितम् ॥ १२ ॥
 चार्वाकं दुर्जनसखं सर्वलोकविगर्हितम् ।
 पिशुनं परसंतापं सर्गप्राणिभयंकरम् ॥ १३ ॥
 स्वक्लेशवादिनं मित्रद्रोहिणं भ्रातृवंचकम् ।
 जिह्वोपस्थपरं देवि ! तस्करं पशुचेष्टितम् ॥ १४ ॥
 अकारणद्वेषहासक्लेशक्रोधादिकारिणम् ।
 अतिहास्यसकर्माणं मर्मांतःपरिहासकम् ॥ १५ ॥
 कामुकं चातिनिर्लज्जं मिथ्यादुश्चेष्टसूचकम् ।
 असूयामदमात्सर्यदंभाहंकारसंयुतम् ॥ १६ ॥
 ईर्ष्यापैशुन्यपारुष्यकार्पण्यं क्रोधमानसम् ।
 अधीरं दुःखितद्वेष्यमशक्तं भाववर्जितम् ॥ १७ ॥

अप्रसन्नं चातिमूढं चिंताकुलितमानसम् ।
 तृष्णालोभयुतं दीनमतुष्टं सर्वथाचकम् ॥ १८ ॥
 बह्वाशिनं कपटिनं भ्रांतकं कुटिलं प्रिये ! ।
 भक्तिश्रद्धादयाशांतिधर्माचारविवर्जितम् ॥ १९ ॥
 मातापितृगुरुप्राज्ञमहतां हास्यकारकम् ।
 कुलद्रव्यादिवीभत्सं गुरुसेवाभिमानिनम् ॥ २० ॥
 स्त्रीद्विष्टं समयभ्रष्टं गुरुशसं कुलेश्वरि ! ।
 इत्यादिविगुणोपेतं गुरुः शिष्यं परित्यजेत् ॥ २१ ॥
 स्नेहाद्वा लोभतो वापि दुःशिष्यं यदि दीक्षयेत् ।
 तस्मिन् गुरौ सशिष्ये तु देवता शापमुत्सृजेत् ॥ २२ ॥
 तस्मादेवंविधं शिष्यं न गृहीयात्कथंचन ।
 यदि गृह्णाति मोहेन तत्पार्ष्वर्याप्यते गुरुः ॥ २३ ॥
 मंत्रिपापं च राजानं पतिं जायाकृतं तथा ।
 तथा शिष्यकृतं पापं प्रायो गुरुमपि स्पृशेत् ॥ २४ ॥

सारसंग्रहे—

राज्ञि चामात्यजौ दोषः पत्नीपापं तु भर्तरि ।
 तथा शिष्यार्जितं पापं गुरुं प्राप्नोति निश्चितम् ॥ १ ॥
 इति निंदाशिष्यपरिग्रहे दोषश्रवणादसच्छिष्यं न परि-
 गृहीयात् । इत्यसच्छिष्यलक्षणानि ॥

बुलार्णवे—

गुरुशिष्याबुभौ मोहादपरीक्ष्य परस्परम् ।
 उपदेशं ददन् गृह्णन् प्राप्नुयातां पिशाचताम् ॥ १ ॥

अशास्त्रीयोपदेशं तु यो गृह्णाति ददाति यः ।

भुञ्जाते तावुभौ घोराभरकानेकविंशतिः ॥ २ ॥

अनर्हे मंत्रविज्ञानं न तिष्ठति कदाचन ।

तस्मात्परीक्ष्य वक्तव्यमन्यथा निष्फलं भवेत् ॥ ३ ॥

ज्ञानेन क्रियया वापि गुरुः शिष्यं परीक्षयेत् ।

संवत्सरं तदर्धं वा तदर्धं वा प्रयत्नतः ॥ ४ ॥

शिष्योऽपि लक्षणैरेतैः कुर्याद्गुरुपरीक्षणमिति ।

अथ शिष्यपरीक्षाकालः कादिमते—

एकद्वित्रिचतुःपञ्चवर्षाण्यालोच्य योग्यताम् ।

भक्तियुक्तान्गुणैश्चापि क्रमाद्वर्णेषु संकरे ॥ १ ॥

पश्चादुक्तक्रमेणैव धेद्विद्यामतन्यधीः ।

अन्यथा चेद्ददन्नाशं सशिष्यो गुरुरामुयात् ॥ २ ॥

कुलार्णवेऽपि—

एकाध्वेन द्विजो योग्यः क्षत्रियो घत्सरद्वयम् ।

वैश्यो योग्यस्त्रिभिर्वर्षैश्चतुर्भिः शूद्र एव च ॥ १ ॥

तंत्रसारे—

गुरुता शिष्यता वापि तयोर्वत्सरवासतः ।

सारसंग्रहेषि—

यद्गुरुः स्वाश्रितं शिष्यं वर्षमेकं परीक्षयेत् ॥ २ ॥ इति

गुरुशिष्यलक्षणानि ।

इति श्रीसत्यानंदगुरुचरणप्रसादेन श्रीविष्णुभट्टविरचि-
तायां दीक्षाप्रकाशिकायां गुरुशिष्यलक्षणकथनं नाम द्वितीयः
प्रकाशः ॥ २ ॥

दीक्षा० २

पित्रादिदीक्षानिषेधप्रकाशः ॥ ३ ॥

अथ पित्रादिदीक्षानिषेधः । योगिनीतंत्रे—

पितुर्मंत्रं न गृहीयात्तथा मातामहस्य च ।

सोदरस्य कनिष्ठस्य चैरिपक्षाश्रितस्य च ॥ १ ॥

गणेशविमर्शिन्याम्—

यतेर्दीक्षा पितुर्दीक्षा या दीक्षा धनवासिनः ।

विविक्ताश्रमिणो दीक्षा न सा कल्याणदायिका ॥ २ ॥

इत्यादिवचनादेतेभ्यो मंत्रं न गृहीयात् । इदं तु सिद्धे-
तरविषयम् ।

शक्तिषामले—

सिद्धमंत्रे गुरुः सर्वमयोग्यं योग्यतां नयेत् । इत्युक्तेः सिद्ध-
मंत्रे गुरोर्न दोषः । सिद्धमंत्रे न दुष्यतीति वचनात् ।

सुतसंहितायाम्—

उत्तमः पञ्चधा प्रोक्तो गुरुर्वह्मसुवेदिभिः ।

ब्रह्मचारी गृहस्थश्च वानप्रस्थश्च मिश्रकः ॥ १ ॥

अतिवर्णाश्रमी चेति क्रमश्रेष्ठा विचक्षणाः ।

सिद्धयामले—

यदि भाग्यवशेनैव सिद्धविद्यां लभेत्प्रिये ! ।

तत्रैव तां तु दीक्षेत त्यक्त्वा गुरुविचारणम् ॥ १ ॥

चन्द्रयामले—

न पत्नी दीक्षयेद्भर्ता न पिता दीक्षयेत्सुताम् ।

न पुत्रं च तथा धाता धातरं न च दीक्षयेत् ॥ १ ॥

गणेशविमर्शिन्याम्—

प्रमादाच्च तथाऽज्ञानात्पितुर्दीक्षां समाचरेत् ।

प्रायश्चित्तं ततः कृत्वा पुनर्दीक्षां समाचरेत् ॥ १ ॥

पितुरित्युपलक्षणं मातामहादीनामपि । प्रायश्चित्तं तु अयु-
तसावित्रीजपः । सर्वत्र तथा दर्शनात् ।

तथा मत्स्यसूक्ते—

निर्वोर्यं च पितुर्मंत्रं शैवशाक्ते न दुष्यतीति तु कौलिकदी-
क्षापरम् । योगिनीतंत्रे शक्तिविद्यामधिकृत्य पितृदीक्षानिषे-
धात् । महातीर्थे उपरागे सति सर्वत्र मंत्रमात्रे पित्रादितो
ग्रहणे न दोषः ।

तथाच—

विष्णुमंत्रमधिकृत्य योऽन्यमंत्रमुपासते ।

निष्फला जपपूजार्चा जापको रौरवं व्रजेत् ॥ १ ॥

साधु पृष्टं त्वया ब्रह्मन् वक्ष्यामि सकलं तव ।

ब्रह्मणा कथितं पूर्वं वसिष्ठाय महात्मने ॥ २ ॥

वसिष्ठोऽपि स्वपौत्राय मत्पित्रे दत्तवान्स्वयम् ।

प्रसन्नहृदयः स्वच्छः पिता मे करुणानिधिः ॥ ३ ॥

कुरुक्षेत्रे महातीर्थे सूर्यपर्वणि दत्तवान् ।

इत्यादिवैशंपायनसंहितायां शानकं प्रति व्यासवाक्यम् ।

योगिनीतंत्रे—

निर्वोर्यं च पितुर्मंत्रं तथा मातामहस्य च ।

स्वमलब्धं स्त्रिया दत्तं संस्कारेणैव शुध्यति ॥ १ ॥

स्त्रीशूद्राणां साक्षादाचार्यत्वस्य निषेधात् । तथा चोक्तं

स्त्रियः शूद्रादयश्चापि बोधनीया हिताहितम् ।

तथार्हा माननीयाश्च नाहंत्याचार्यकं क्वचित् ॥ २ ॥

शूद्राश्च शूद्रसंपर्कः शूद्रेणैव समागमः ।

शूद्राञ्ज्ञानागमः कश्चिज्ज्वलन्तमपि पातयेत् ॥ २ ॥

सूतसंहितायामपि—

शूद्राणां च तथा स्त्रीणां न गुरुत्वं कदाचन ।

योग्यमाद्यं गुरुं त्यक्त्वा क्षिप्यः शूद्रमन्याविदम् ॥ ३ ॥

गुरुं समाश्रयेदन्यं यः प्रयाति स दुर्गतिम् ।

यच्च—

साध्वी चैव सदाचारा गुरुभक्ता जितेन्द्रिया ।

सर्वसंशयतत्त्वज्ञा सुशीला पूजने रता ॥ १ ॥

गुरुयोग्या भवेत्सापि कुलटापरिवर्जिता ।

स्त्रियो दीक्षा शुभा प्रोक्ता मातुश्चाष्टगुणा स्मृता ॥ २ ॥

इदं तु गुरोरुपासितमंत्रपरम् ।

तथाच भैरवतंत्रे—

स्वेष्टविद्याप्रदाने तु न कुर्याद्गुरुर्चितनम् ।

मातुरिति उपासितेऽष्टगुणम् । अनुपासिते शुभफलद-
नित्यर्थः । सिद्धविद्याविषयं वा इति केचित् । प्राक्किविद्या-
विषयं वा । वस्तुतस्तु योगिनीतंत्रे । स्त्रिया दत्तमित्यत्र

स्त्रीपदं कुलटापरं विधवापरं च । एकवाक्यत्वात् ।

स्वमलब्धे तु कलशे गुरोः प्राणं निवेशयेत् ।

वटपत्रे कुंकुमेन लिखित्वा ग्रहणं शुभम् ॥ १ ॥

ततः सिद्धिमवाप्नोति अन्यथा विफलं भवेत् ।

इदं तु स्वगुरोरभावे, तत्संभवे । “तस्मादेवं मंत्रं गृही-
यात् । स्वप्ने तु नियमो नही”ति नारदवचनात् । स्वप्नप्राप्त-
स्तदा शास्त्रे दृष्ट्वा सम्यक् शोध्येति स्वीकारः ।

तंत्रांतरे—

गृहीतमंत्रस्त्यक्तव्यो गुरुश्चेदोपसंयुतः ।

महापातकयुक्तो वा पुनश्चेदेवर्निन्दकः ॥ १ ॥

यामले—

गुरुत्यागाद्भवेन्मृत्युमंत्रत्यागादरिद्रता ।

गुरुमंत्रपरित्यागाद्भैरवं नरकं व्रजेत् ॥ २ ॥

ज्ञानहीनो गुरुस्त्याज्यो मिथ्यावादी विडम्बकः ।

स्वविश्रान्तिं न जानाति परशान्तिं करोति किम् ॥ ३ ॥ इति ॥

दीक्षां विना जपस्य दुष्टत्वात्प्रथमं सा निरूप्यते ।

दिव्यज्ञानं यतो दद्यात्कुर्यात्पापस्य संक्षयम् ।

तस्मादीक्षेति सा प्रोक्ता मुनिभिस्तंत्रवेदिभिः ॥ १ ॥

सा दीक्षा चतुर्धा लौकिकी, वैदिकी, तांत्रिकी, सिद्धां-
तेति । सर्वाश्रमेषु दीक्षाया आवश्यकत्यम् ।

तथाच—

दीक्षामूलं जपं सर्वं दीक्षामूलं परं तपः ।

दीक्षामाश्रित्य निघसेद्यत्रकुत्राश्रमे वसन् ॥ १ ॥

अदीक्षिता ये कुर्वन्ति जपपूजादिकाः क्रियाः ।

न भवन्ति प्रिये ! तेषां शिलायां न्यस्तबीजवत् ॥ २ ॥

देवि ! दीक्षाविहीनस्य न सिद्धिर्न च सद्गतिः ।

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गुरुणा दीक्षितो भवेत् ॥ ३ ॥

- अदीक्षितोऽपि मरणे रौरवं नरकं व्रजेत् ।
- तस्मादीक्षां प्रयत्नेन सदा कुर्याच्च तांत्रिकात् ॥ ४ ॥
- कल्पे दृष्ट्वा तु मंत्रं वै यो गृह्णाति नराधमः ।
- मन्वन्तरसहस्रेषु निष्कृतिर्नैव विद्यते ॥ ५ ॥
- नादीक्षितस्य कार्यं स्यात्तपोभिर्नियमव्रतैः ।
- न तीर्थगमनेनापि न च शारीरयंत्रणैः ॥ ६ ॥
- सद्गुरोराहिता दीक्षा सर्वकर्माणि साधयेत् ।

पुराधरणपद्धतौ—

- उपदेशस्य सामर्थ्याच्छ्रीगुरोश्च प्रसादतः ।
- मंत्रप्रभावाद्भक्त्या च मंत्रसिद्धिः प्रजायते ॥ १ ॥
- यदृच्छयापि तं मंत्रं छद्मनापि छलेन वा ।
- परेरितं ध्यात्वादाय यज्जपेत्तदनर्थकम् ॥ २ ॥
- पुस्तके लिखितामंत्रानालोक्य प्रजपति ये ।
- ब्रह्महत्यासमं तेषां पातकं परिकीर्तितम् ॥ ३ ॥
- निश्चयोत्साहधैर्यैश्च तन्वज्ञानस्य दर्शनात् ।
- अत्पाशी त्यक्तसंगश्च पद्धिमंत्रः प्रसिध्यति ॥ ४ ॥
- प्रवासी बहुभक्षी च प्रजपी नियमापहः ।
- नीचसंगाच्च लाल्याच्च पद्धिर्मत्रो न सिध्यति ॥ ५ ॥

कुलार्पणेऽपि—

- । स्ताद्वेदाध्ययने, शूद्रो नाधिकारी यथा भवेत् ।
- तथैवादीक्षितस्यापि नाधिकारः कुलेऽन्तरि ॥ १ ॥
- श्रीगुरुं गुरुगतीं च तत्पुत्रान् शक्तिकीलिकान् ।

दीक्षितस्तोषयेद्देवि ! यथाविभवविस्तरैः ॥ २ ॥

‘तत्राप्यनुकूलं मंत्रं दीक्षेत ।

तथा—

स्वेताराराशिकोष्ठानामनुकूलान्भजेन्मनून् ।

मनने विश्वविज्ञानं त्राणं संसारबंधनात् ।

धाराहीतंत्रे—

ताराचक्रं राशिचक्रं नामचक्रं तथैव च ।

अत्र तेषु गुरोर्मंत्रे नान्यच्चक्रं विचारयेत् ॥ १ ॥

इति तु प्रधानतया बोद्धव्यम् ।

तथा—

“धनिमंत्रं न गृहीयादकुलं च तथैव चे”त्यादिदर्शना-
च्चक्रविचारस्यावश्यकत्वात्प्रथमं तन्निरूप्यते ।

तत्र च—

नृसिंहार्कवराहाणां प्रासादप्रणवस्य च ।

सर्पिंश्चाक्षरमंत्राणां सिद्धादीन्नैव शोधयेत् ॥ १ ॥

स्वप्नलब्धे स्त्रिया दत्ते मालामंत्रे च त्र्यक्षरे ।

वैदिकेषु च सर्वेषु सिद्धादीन्नैव शोधयेत् ॥ २ ॥

मालामंत्रस्तु धाराहीये—

विंशत्यर्णाधिका मंत्रा मालामंत्राः प्रकीर्तिताः ।

नपुंसकस्य मंत्रस्य सिद्धादीन्नैव शोधयेत् ॥ १ ॥

हंसस्याष्टाक्षरस्यापि तथा पंचाक्षरस्य च ।

एकद्वित्र्यादिदीक्षस्य सिद्धादीन्निव शोधयेत् ॥ ३ ॥

इतिः सर्वः

तथा—

एकाक्षरस्य मंत्रस्य मालामंत्रस्य पार्वति । ।

वैदिकस्य च मंत्रस्य सिद्धादीन्निव शोधयेत् ॥ १ ॥

इत्यादिवचनादेशेषु विचारो नास्ति । वस्तुतस्तु प्रशंसा-
परम् । सावित्र्यादिवैदिकमंत्रादन्यत्र विचारस्यावश्यकत्वम् ।
दुरदृष्टवशात् वैदिकमंत्रस्य स्वर्मादौ प्राप्त्वा तदौषस्य दृष्ट-
त्वादिति साम्प्रदायिकः ।

इति श्रीसत्यानन्दगुरुधरणप्रसादेन श्रीविष्णुभट्टविरचि-
तायां दीक्षाप्रकाशिकायां पित्रादिदीक्षानिवेधकथनं नाम
तृतीयः प्रकाशः ॥ ३ ॥

सर्वतोभद्रमण्डलप्रकाशः ।

अथ सर्वतोभद्रमण्डलम् । तदुक्तं शारदायाम्—

चतुरस्रे चतुष्कोष्ठे कर्णसूत्रसमन्विते ।

चतुर्वर्षे च कोष्ठेषु कोणसूत्रचतुष्टयम् ॥ १ ॥

मध्ये मध्ये यथा मत्स्या भवेयुः पातयेत्तथा ।

पूर्वापरायते द्वे द्वे मंत्री याम्योत्तरायते ॥ २ ॥

पातयेत्तेषु मत्स्येषु समं सूत्रचतुष्टयम् ।

पूर्ववर्त्कोणकोष्ठेषु वर्णसूत्राणि पातयेत् ॥ ३ ॥

तदुद्भूतेषु मत्स्येषु दद्यात्सूत्रचतुष्टयम् ।

यावच्छतद्वयं मंत्री पदपंचाशत्पदान्यपि ॥ ४ ॥

तावत्तेनैव विधिना तत्र सूत्राणि पातयेत् ।

षड्विंशता पदैर्मध्ये लिखेत्यद्वां संलक्षणम् ॥ ५ ॥
 बहिः पञ्चधा भवेत्पीठं पञ्चियुग्मेन वीथिकाः ।
 द्वारशोभोपशोभास्ता द्वाभ्यां च परिकल्पयेत् ॥ ६ ॥
 शास्त्रोक्तविधिना भंत्री ततः पद्मां समालिखेत् ।
 पद्मक्षेत्रस्य संत्यज्य द्वादशांशं बहिः सुधीः ॥ ७ ॥
 तन्मध्ये विभजेद्वृत्तैस्त्रिभिः समविभागतः ।
 आद्यं स्यात्कर्णिकास्थानं केसराणां द्वितीयकम् ॥ ८ ॥
 तृतीयं तत्र पत्राणामुक्तांशेन दलाग्रकम् ।
 बाह्यवृत्तांतरालस्य मानेन विधिना सुधीः ॥ ९ ॥
 निधाय केसराग्रेषु परितोऽर्धनिशाकरान् ।
 लिखित्वा संधिसंस्थानि तत्र सूत्राणि पातयेत् ॥ १० ॥
 दलाग्राणां च तन्मानं तन्मानं वृत्तमालिखेत् ।
 तदंतरालं तन्मध्यसूत्रस्योभयतः सुधीः ॥ ११ ॥
 आलिखेद्बाह्यवृत्तेन दलाग्राणि समंततः ।
 दलमूलेषु युगशः केसराणि प्रकल्पयेत् ॥ १२ ॥
 एतत्साधारणं प्रोक्तं पञ्कजं तत्रवेदिभिः ।
 पदानि त्रीणि पादार्थं पीठकोणेषु मार्जयेत् ॥ १३ ॥
 अवशिष्टैः पदैर्विद्वान्पीठगात्राणि कल्पयेत् ।
 पदानि वीथिसंख्यानि मार्जयेत्पञ्चत्यमेदतः ॥ १४ ॥
 दिक्षु द्वाराणि रचयेद् द्विचतुःकोष्ठकैस्ततः ।
 पादैस्त्रिभिरथैकेन शोभाः स्युर्द्वारपार्श्वयोः ॥ १५ ॥

- उपशोभाः स्युरेकेन त्रिभिः कोष्ठैरनंतरम् ।
 अवशिष्टैः पदैः पद्भिः कोणानां स्याच्चतुष्टयम् ॥ १६ ॥
 रंजयेत्पञ्चभिर्वर्णैर्मंडलं तन्मनोहरम् ।
 पीतं हरिद्राचूर्णं स्यात्सितं तंदुलसंभवम् ॥ १७ ॥
 कुसुमचूर्णमरुणं कृष्णं दग्धपुलाकजम् ।
 वित्वादिपत्रजं श्याममित्युक्तं पञ्चवर्णकम् ॥ १८ ॥
 अंगुलोत्सेधविस्ताराः सीमारेखाः सिताः शुभाः ।
 कर्णिका पीतवर्णेन केसराण्यरुणेन च ॥ १९ ॥
 शुभ्रवर्णेन पत्राणि तत्संधिः श्यामलेन च ।
 रजसा रंजयेन्मन्त्री यद्वा पीतेन कर्णिका ॥ २० ॥
 केसराः पीतरक्ताः स्युररुणानि दलान्यपि ।
 संधयः कृष्णवर्णाः स्युः पीतेनाप्यस्तितेन वा ॥ २१ ॥
 रंजयेत्पीठगर्भाणि पादाः स्युररुणप्रभाः ।
 गात्राणि तस्य शुक्लानि वीथीषु च चतुर्व्यपि ॥ २२ ॥
 आलिखेत्कल्पलतिकादलपुष्पफलान्विताः ।
 वर्णैर्नानाविधैश्चित्राः सर्वदृष्टिमनोहराः ॥ २३ ॥
 द्वाराणि श्वेतवर्णानि शोभारक्ताः समीरिताः ।
 उपशोभाः पीतवर्णाः कोणान्यसितकानि च ॥ २४ ॥
 तिस्रो रेखा बहिः कुर्यात्सितरक्ताऽसिताः क्रमात् ।
 मंडलं सर्वतोभद्रमेतत्साधारणं स्मृतम् ॥ २५ ॥
 अथान्यप्रकारः—
 चतुरस्रं भुवं भित्त्वा दिग्भ्यो द्वादशधा सुधीः ।

पातयेत्तत्र सूत्राणि कोष्ठानां दृश्यन्ते शतम् ॥ १ ॥

चतुश्चत्वारिंशदाढ्यं पश्चात्पद्मत्रिंशतांजुजम् ।

कोष्ठैः प्रकल्पयेत्पीठं पञ्चया नैवात्र वीथिकाः ॥ २ ॥

द्वारशोभा यथापूर्वमुपशोभा न दृश्यते ।

अवशिष्टैः पदैः कुर्यात्पङ्क्तिः कोणानि तत्रवित् ॥ ३ ॥

विदध्यात्पूर्ववच्छेषमेवं वा मण्डलं स्मृतम् । इति ।

“अथ नवनाभ-पञ्चार-मण्डलप्रकारः” ।

चतुरस्रे चतुःषष्टिपदान्यारचयेत्सुधीः ।

पदैश्चतुर्भिः पद्मं स्यान्मध्ये तत्परितः पुनः ॥ १ ॥

वीथीश्चतस्रः कुर्वीत मण्डलांतावसानिकाः ।

दिग्गतेषु चतुष्केषु पङ्कजानि समालिखेत् ॥ २ ॥

विदिग्गतचतुष्काणि मित्र्या षोडशधा सुधीः ।

मार्जयेत्स्वस्तिकाकारं श्वेतपीतारुणासितैः ॥ ३ ॥

रजोभिः पूरयेत्तानि स्वस्तिकानि शिवादितः ।

प्राक्प्रोक्तेनैव मार्गेण शेषमन्यत्प्रकाशयेत् ॥ ४ ॥

नवनाभमिदं प्रोक्तं मण्डलं सर्वसिद्धिदम् ।

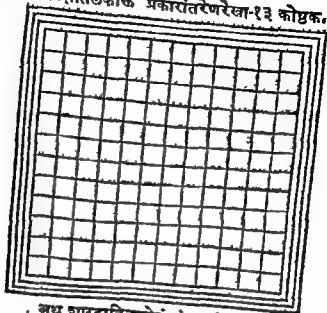
पञ्चारमण्डलं प्रोक्तमेतत्स्वस्तिकवर्जितम् ॥ ५ ॥

दीक्षायां देवपूजार्थं मण्डलानां चतुष्टयम् ।

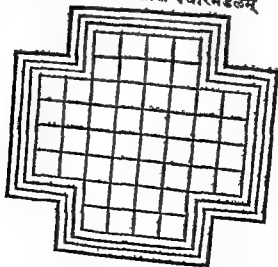
सर्वतंत्रानुसारेण प्रोक्तं सर्वसमृद्धिदम् ॥ ६ ॥

दीर्घविस्तारयोः षोडशकोष्ठे कृते एतद्भवति । तत्र कर्ण-
सूत्रपातनं कोष्ठानां परिमाणार्थम् । इति सर्वतोभद्रमण्डलम् ।

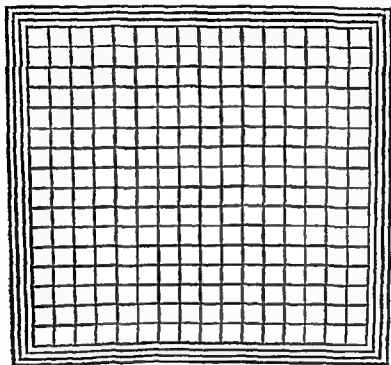
अथ शारदातिलकोकं प्रकारांतरेणरेखा-१३ कोष्ठक, १२

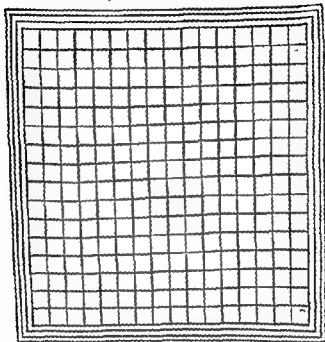
, अथ शारदातिलकोकं पंचारमंडलम्

अथ शारदातिलकोक्तं सर्वतोभद्रमण्डलं रेखा. १७ कोष्ठक. १६

अथ शारदातिलकोक्तं नवनाभमंडलम् ।

इति श्रीसत्त्वानंदगुरुचरणप्रसादेन श्रीविष्णुमहवि-
रचितायां दीक्षाप्रकाशिकायां सर्वतोभद्रमंडल-
कथनं नाम चतुर्थः प्रकाशः ॥ ४ ॥

मंत्रसंस्कारप्रकाशः ।

अथ मंत्राणां दश संस्काराः । गौतमीये ।
जननं जीयनं पश्चात्ताडनं बोधनं तथा ।
अधाभिषेको विमलीकरणाप्यायने पुनः ॥ १ ॥

तर्पणं दीपनं गुप्तिर्दशैता मंत्रसंस्क्रियाः ।

स्वर्णादिपात्रे संलिख्य मातृकामंत्रमुत्तमम् ॥ २ ॥

काश्मीरचंदनेनापि भस्मना वाथ सुव्रत ।

काश्मीरं शक्तिसंस्कारे चंदनं वैष्णवे मनौ ॥ ३ ॥

शैवे भस्म समाख्यातं मातृकामंत्रलेखने ।

मंत्राणां मातृकामध्यादुद्धारो जननं स्मृतम् ॥ ४ ॥

पंक्तिक्रमेण विधिना मुनिभिस्तत्र निश्चितम् ।

प्रणवांतरितान् कृत्वा मंत्रवर्णान् जपेत्सुधीः ॥ ५ ॥

प्रत्यहं शतवारं तु जीवनं तदुदाहृतम् ।

मंत्रवर्णान्समालिख्य ताडयेच्चंदनाभसा ॥ ६ ॥

प्रत्येकं वायुबीजेन पूर्वोक्तं ताडनं मतम् ।

शैवादिमंत्रभेदेन प्रोक्तं द्रव्यत्रयं शुभम् ॥ ७ ॥

विलिख्य मंत्रवर्णास्तु प्रसूनैः करवीरजैः ।

तन्मंत्रवर्णसंख्यातह्न्याद्रेफेण बोधनम् ॥ ८ ॥

तत्तन्मंत्रोक्तविधिना अभिपेकः प्रकीर्तितः ।

अश्वत्थपल्लवैः सिंचेन्मन्त्री मंत्रार्णसंख्यया ॥ ९ ॥

संचित्य मनसा मंत्रं सुपुष्णामूलमध्यतः ।

ज्योतिर्मन्त्रेण विधिवद्दहेन्मलत्रयं यती ॥ १० ॥

तारं व्योमाग्निमनुयुग्दंडी ज्योतिर्मनुर्मतः । तारं प्रणवः,

व्योमो हकारः । अग्निः रेफः । मनुरौकारः । दंडी अनुस्वारः ।

स्वर्णेन कुशतोयेन पुष्पतोयेन वा तथा ॥ ११ ॥

तेन मन्त्रेण विधिवदाप्यायनविधिः स्मृतः ।

मंत्रेण वारिणा मंत्रे तर्पणं तर्पणं मतम् ॥ १२ ॥

मधुना शक्तिमंत्रे तु येष्वेवे चैतुमज्जलैः ।

शैवे धृतेन दुग्धेन तर्पणं सम्प्रगीरितम् ॥ १३ ॥

यमिषेकेषु तथा—

तारमायारमायोगो मनोर्दोषनमुच्यते ।

अप्यमानस्य मंत्रस्य गोपनं तत्प्रकाशनम् ॥ १४ ॥

संस्कारा दश संप्रोक्ताः सर्वतन्त्रेषु गोपिताः ।

यान्कृत्वा संप्रदायेन मंत्री बाञ्छितमामुयात् ॥ १५ ॥

मलत्रयमिति । आणव्यमायिककर्मिणं ।

मायिकं नाम दोषोत्थं पौरुषं कर्मिणं मतम् ।

आणव्यं तद्रूपं ज्ञेयं विरुद्धं तन्मलत्रयम् ॥ १६ ॥

“तारमायारमायोग” इति तारमायारमाबीजपुटितं मंत्र-
मष्टोत्तरशतं जपेदित्यर्थः । तथाच विश्वसारे—

तारमायारमाबीजपुटितेन जपेन्मनुम् ।

शतमष्टोत्तरं चैव दीपयेत्साधकोत्तमः ॥ १ ॥

इति श्रीसत्यानन्दगुरुचरणप्रसादेन श्रीविष्णुभट्टविरचि-
तायां दीक्षामकाशिकायां मंत्राणां दशसंस्कारकथनं नाम
पंचमः प्रकाशः ॥ ५ ॥

पल्लवाशुपचारप्रकाशः ॥ ६ ॥

अथ पंचपल्लवमाह वसिष्ठः—

पनसास्त्रं तथाश्वात्थवटं वकुलमेव च ।

पंचपल्लवमित्युक्तं मुनिभिस्तत्रवेदिभिः ॥ १ ॥

नवरत्नमपि तत्रैव—

मुक्तामाणिक्यवैडूर्यगोमेदान् वज्रविद्रुमौ ।
पद्मरागं मरकतं नीलं चेति यथाक्रमम् ॥ ३ ॥

अथ कूर्चप्रमाणं । डामरे—

सप्तविंशतिदर्भाणां वेण्यग्रे ग्रन्थिभूषितम् ।
विष्टरे सर्वयज्ञेषु लक्षणं परिकीर्तितम् ॥ ३ ॥

अथ दंतकाष्ठमंत्रमाह दक्षिणामूर्तिसंरितायाम्—

ह्रीमन्ते कामदेवाय सर्वांते जन्तुचालिखेत् ।
प्रियायेति हृदन्तोऽयं मनुर्दत्तविशुद्धये ॥ १ ॥

पंचमीश्वरीतत्रे—

प्रत्यहं दंतकाष्ठं तु प्लक्षकाष्ठं तु मारणे ।
मोहने खादिरं प्रोक्तं स्तंभने चूतपल्लवम् ॥ १ ॥
यज्ञे चाश्वत्थकाष्ठं तु रक्षार्थं वंजुलस्य हि ।
अयं क्रमो महादेवि ! त्रिलोकेषु न विद्यते ॥ २ ॥

सारसंप्रहे—

वक्रमूलाणुना नित्यं क्षालयेत्सिद्धिहेतवे ।
अथ पंचगव्यप्रमाणं शैतमीये—
पंचगव्येन तद्देहं मंडपं च विशोधयेत् ।
पलमात्रं दुग्धभागं गोमूत्रं तावदिष्यते ।
घृतं च पलमात्रं स्याद् गोमयं तोलकद्वयम् ॥ १ ॥
दधि प्रसूतिमात्रं स्यात्पंचगव्यमिदं स्मृतम् ।
अथवा पंचगव्यानां समानो भाग इष्यते ॥ २ ॥
मूलमंत्रेण संमंत्र्य तेनैव परिशोधयेत् ।
तेन सर्वविशुद्धिः स्यात्सर्वपापनिवृत्तनम् ॥ ३ ॥

अथ कुंभविधानं तत्रैव—

हैमं राप्यं तथा ताम्रं मार्तिकं वा स्वशक्तितः ।
वित्तशाल्यं न कुर्वीत कृते नैष्कल्यमागृथात् ॥ १ ॥
पद्मत्रिंशदंगुलं कुंभं विस्तारोन्नतिशालिनम् ।
षोडशं द्वादशं वापि ततो न्यूनं न कारयेत् ॥ २ ॥

अथ स्यंदिलप्रमाणं शास्त्राध्यायम्—

नित्यं नैमित्तिकं होमं स्यंदिले वा समाचरेत् ।
हस्तमात्रेण तत्कुर्याद्वालुकाभिः सुशोभनम् ।
अंगुलोत्सेधसंयुक्तं चतुरस्रं समतलः ॥ १ ॥

हस्तलक्षणं तु महाकपिलवचरात्रे—

विन्यस्तैस्तिर्यग्गष्टाभिर्यवैर्मानान्तरांगुलम् ।
शालिभिर्घा प्रजुन्यस्तैस्त्रिभिर्मानान्तरं भवेत् ॥ १ ॥
आचार्यदक्षिणकरे मध्यमांगुलिमध्यमम् ।
पर्वणोरन्तरं दीर्घं मात्रांगुलमुदाहृतम् ॥ २ ॥
विनाङ्गुष्ठेन शेषाभिर्मुष्टिर्मंगुलिभिः कृतम् ।
चतुर्धा विभजेदेको भागो मुख्यंगुलः स्मृतः ॥ ३ ॥
यं कंचित्पौरुषाशमं विधज्य दशधा पुनः ।
एकं द्वादशधा भागं कृत्वा तेष्वेकमङ्गुलम् ॥ ४ ॥
देहलब्धांगुलं नाम जानीयात्तस्य तत्पुनः ।
एभिश्चतुर्विंशतिभिर्हस्तः स्यादंगुलैः क्रमात् ॥ ५ ॥
तच्छ्रायः प्रतिमायाः स्यान्महामानांगुलाश्रयः ।

महामानांगुलिरिति मात्रांगुलिरिहोच्यते ॥ ६ ॥
 प्रासादादींश्च तेनैव कुर्यान्मानान्तरेण वै ।
 वेदिकापीठशिविकारथादीनां विधिः पुनः ॥ ७ ॥
 मानान्तरांगुलेनैव भवेन्नान्येन केनचित् ।
 थागोपकरणानां च कुर्यान्मानांगुलेन वै ॥ ८ ॥
 होमांगानि छुचादीनि कुंडं मुख्यंगुलाश्रयम् ।
 देहलब्धांगुलेनैव प्रतिमांगानि कल्पयेत् ॥ ९ ॥

अत्र आचरते आचारयतीत्याचार्यो यजमानः । “एताव-
 दुक्तं यन्मानं यजमानस्य तद्भवेदिति” सारसंग्रहवचनात् ।

शारदायामपि—

चतुर्विंशत्यंगुलाढ्यं हस्तं तंत्रविदो विदुः ॥ १ ॥
 कर्तुर्दक्षिणहस्तस्य मध्यमांगुलिपर्वणः ॥ १ ॥
 मध्यस्य दीर्घमानेन मात्रांगुलमितीरितम् ।
 यवानामष्टभिः कृतं मानांगुलमितीरितम् ॥ २ ॥

अथ त्रिविधगंधाष्टकं तत्रैव शक्तेः—

चंदनागुरुकर्पूरचोरकुंकुमरोचनाः ।
 जटामांसी कपियुता शक्तेर्गंधाष्टकं विदुः ॥ १ ॥

विष्णोः—

चंदनागुरुह्रीवेरकुण्डकुंकुमसेव्यकाः ।
 जटामांसीमुरमिति विष्णोर्गंधाष्टकं स्मृतम् ॥ २ ॥

शिवस्य—

चंदनागुरुकर्पूरतमालजलकुंकुमम् ।
 उशीरं कुण्डसंयुक्तं शैवं गंधाष्टकं स्मृतम् ॥ ३ ॥

शक्रे:	विष्णोः	शिवस्य
१ चंदन	१ चंदन	१ चंदन
२ अगुरु	२ अगुरु	२ अगुरु
३ कर्पूर	३ वारो	३ कर्पूर
४ कचूरो	४ उपलोड	४ समालपन
५ केसर	५ केसर	५ जलवारो
६ गोरोचन	६ शैवरिका	६ केसर
७ जटाभांसी	७ जटाभांसी	७ रक्तचंदन
८ रक्तचंदन	८ मुराभांसी	८ उपलोड

अथ सर्वोपभ्यः—

कुण्डं भांसी हरिद्रे द्वे वधवाचदनशैलजम् ।

कर्पूरागरुमुक्ता च सर्वोपभ्यो दक्ष स्मृतः ॥ १ ॥

उपलोड १ मुराभांसी २ हरिद्रे द्वे ३ वधवाचरि ४ चं-
दन ५ वारो ६ कर्पूर ७ अगुरु ८ मोघ १० ॥

राघवमहः—

सर्वज्ञैव प्रशस्तोऽज्ञः शिवसूर्यार्चनं विना ।

“अज्ञः दासः ।”

अथ दशांगधूपः—

मधु मुखं घृतं गंधं गुग्गुल्वगरु शैलजम् ।

सरजं सिद्धसिद्धार्थं दशांगो धूप इष्यते ॥ १ ॥

मधु १ मोघ २ घृत ३ सुकर ४ गुग्गुलु ५ अगुरु ६
वारो ७ शिलारस ८ लोबान ९ सर्पप १० ॥

अथ पडंगधूपिः—

सिताज्यमधुसंमिश्रं गुग्गुल्वगरुचंदनम् ।

पडंगधूपमेतत्तु सर्वदेवप्रियं सदा ॥ १ ॥

अथ भूतलिपिः । शार्दूपायाम्—

ततो भूतात्मकां वर्णाः पंचपंच विभार्गतिः ।

वाय्वग्निभूजलाकाशाः पंचाशलिपेयः क्रमात् ॥ १ ॥

पंच ह्रस्वाः पंच दीर्घा विद्वन्ताः संधिसंभवाः ।

पंचशः कादयः पक्षलसहांताः समीरिताः ॥ २ ॥

वायुः	अग्निः	भूः	जलं	आकाशः
अ	इ	उ	ऋ	लृ
आ	ई	ऊ	ॠ	ॡ
ए	ऐ	ओ	औ	अं
क	ख	ग	घ	ङ
च	छ	ज	झ	ञ
ट	ठ	ड	ढ	ण
त	थ	द	ध	न
प	फ	ब	भ	म
य	र	ल	व	श
प	क्ष	ले	स	ह

अथ वर्णापिधयस्तु तंत्रराजे—

सितेरक्ते चंदने च मांसी पिप्पलकस्तथा ।

लज्जालुका शिखिशिखा दर्भाः पाटलभृङ्गकौ ॥ १ ॥

श्रीदेवीति समुद्दिष्टा वायुवर्णौषधानि वै ।
 लघुशुद्धो मुरो बिल्वोदुंबरप्लक्षकस्तथा ॥ २ ॥
 कृष्णशंखप्रसूना च चित्रकांतेरिति क्रमात् ।
 वह्निवर्णौषधानि स्युः पत्रं सर्गस्य कीर्तितम् ॥ ३ ॥
 उशीरकुट्टौ चोरगुहे काश्मरी चाग्निमंथकम् ।
 रोहिणस्तुलसी पोत्री सदा भद्रेति च क्रमात् ॥ ४ ॥
 भूमिवर्णौषधान्युक्तान्येभिस्तेषां समर्चनम् ।
 सलिलं घुसृणं ग्रंथिपर्णी शोणतृणं तथा ॥ ५ ॥
 बृहतीद्रलता चैव दूर्वालक्ष्मीरिति क्रमात् ।
 श्रीदेवीति जलार्णानामौषधानि क्रमेण वै ॥ ६ ॥
 कंकोलं च तथा जाती रोचना कलविकिका ।
 स्थिराहसिंही दुंदूकमपामार्गाऽजलिः सदा ॥ ७ ॥
 इत्युक्तानि स्ववर्णानामौषधानि क्रमेण वै ।
 तैस्तेषामर्चनं कुर्यात्तत्तद्दिष्टार्थसिद्धये ॥ ८ ॥

सौभाग्यरत्नाकरेऽपि —

चंदनकुचंदनागरुकर्पूरोशीरकुट्टवालकुंकुमकंकोलजाति-
 फलजटामांसीमुरचोरग्रंथिगोरोचनापत्रपिप्पलविल्वगुहपृ-
 श्निपर्णीचित्रकलवंगकतृणकट्फलवंदिन्युदुंबरपाषाणमेदप-
 द्मशंखपुष्पीमयूरशिखापुष्पाग्निमंथसिंहीकुक्षकृष्णशंखपुष्पी-
 रोहिणस्पोनाकबृहतीपाटलमृषिकपर्णीतुलस्यपामार्गोद्वल्ली-
 भृंगराजापराजितातालमूलीकृतांजलिदूर्वाश्रीदेवीकुमारी-
 भृंगीभद्रमुत्तेकपंचाशदापघयः क्रमादकारादिशकारांते-
 कपंचाशद्वर्णानामिति ।

अथवा—

क्षीरद्रुमकपायेण पलाशत्वग्भवेन वा ।
तीर्थोदकैर्या गंधाद्यैः सुवासितमथांबुना ॥ १ ॥

वासिष्ठे—

ततस्तच्छिरसि स्वस्य हस्तं दत्त्वा शतं जपेत् ।
अष्टोत्तरं ततो मंत्रं दद्यादुदकपूर्वकम् ॥ १ ॥
आवयोस्तुल्यफलदो भवत्वेषमुदीरयेत् ।

गौतमीये—

न्यासजालं तस्य देहे गुरुः सद्यस्य यत्नतः ।
दक्षकर्णे वदेन्मंत्रं त्रिवारं पूर्णमानसः ॥ १ ॥
दक्षेति द्विजातिविषयम् ।

तथात्र तंत्रे—

दक्षकर्णे शिशोर्विद्यामेकोच्चारेण चोच्चरेत् ।
विधिरेप द्विजातीनां स्त्रीशूद्राणां च वामतः ॥ १ ॥

विश्वसारे—

दक्षकर्णे वदेन्मंत्रमृष्यादिकसमन्वितम् ।
तथा तस्मिन्क्षणे देवि ! जपेन्मंत्रं शताष्टकम् ॥ १ ॥

तंत्रराजे—

देवतागुरुमंत्रात्मतत्त्वैक्यं भावयन्मुदा ।
शतं जपेत्तदयस्यो निकटे त्रिदिनं वसेत् ॥ १ ॥
नचेत्संचारिणी शक्तिर्गुरुमेति न संशयः ।
तस्मात्तदंतिके तस्य पूजादेशादिकृद्भसेत् ॥ २ ॥

तंत्रान्तरे—

शरीरमर्थप्राणांश्च सर्वं तस्मै निवेदयेत् ।

ततः प्रभृति कुर्वीत गुरोः प्रियमनन्यधीः ॥ १ ॥

यद्यदिष्टतमं लोके गुरवे तन्निवेदयेत् ।

पुरश्चरणपद्धतौ—

ततो जातमंत्रः स्वमंत्रप्रदाय

प्रदद्याच्छिवे दक्षिणामात्मशक्त्या ।

तदावश्यकत्वं वदेत्.....

दशेषागमेशाविशेषाय सिद्धेः ॥

तथा नारदीये—

आचार्यादन्नभिप्राप्तः प्राप्तश्चादत्तदक्षिणः ।

अन्यस्तोऽपि सदा मंत्रः श्रेयसे नावकल्पते ॥ २ ॥

मंत्रसंग्रहे—

न गृही ज्ञानमात्रेण परत्रेह च मंगलम् ।

प्राप्नोति चंद्रवदने । दानहोमादिभिर्विना ॥ ३ ॥

गृहस्थो यदि दानादि दद्यान्न जुहुयाद्यदि ।

पूजयेद्विधिना नैवं कः कुर्यात्तदनुग्रहम् ॥ ४ ॥

स्वतंत्रतमे दक्षिणानियमो यथा—

गुरवे दक्षिणां दद्यात्प्रत्यक्षाय शिवात्मने ।

सर्वस्वं वा तदर्थं वा तदर्थं वा तदाज्ञया ।

न चेत्संचारिणीशक्तिः कथमस्य भविष्यति ॥ १ ॥

गजाश्वमहिषीमेव पशुदासीमहीयुतम् ।

अपूर्वं भूषणं चासौ भवनं चान्यदीप्सितम् ॥ २ ॥

दद्यात्स्यशक्तितो भक्त्या हाशक्तो यदि सर्वदा ।

सर्पधाऽसौ तदायत्तस्तेन सिद्धिर्भविष्यति ॥ ३ ॥

नीलतत्रेऽपि—

गोभूहिरण्यवस्त्राद्यैस्तोषयेद्गुरुमात्मनः ।

सर्वस्वं दक्षिणां दद्यात्तदर्थं वा दयान्विते ॥ १ ॥

चतुर्थांशं दशांशं वा गाश्च दद्यात्पयस्विनीः ।

भूमिं वित्तकरीं दद्यात्पुत्रपौत्रानुजीविनीम् ॥ २ ॥

गुरुसंतोषमात्रेण सिद्धिर्भवति शाश्वती ।

अन्यथा नैव सिद्धिः स्याद्दुष्टमंत्रोऽपि सिध्यति ॥ ३ ॥

यथा दत्त्यातिसंतुष्टः प्रसन्नो वरदो मनुः ।

विप्रेभ्यो भोजनं दद्याद्बहुमानपुरःसरम् ॥ ४ ॥

कुलामृते—

वित्तशाठ्यं परित्यज्य सर्वकर्माणि कारयेत् ।

वित्तशाठ्यं निहंत्याशु पुराणायुर्यशोधनम् ॥ १ ॥

गुरुदेवं बंचयित्वा यः कुर्याद्धनसंचयम् ।

तेन तद्भुज्यते नैव ह्रियते राजतस्करैः ॥ २ ॥

कुलार्णवे—

श्रीगुरुं गुरुरपलीं च तत्पुत्रान् शक्तिकौलिकान् ।

दीक्षितस्तोपयेद्देवि ! यथाविभवविस्तरैः ॥ १ ॥

कुलमारे—

दीक्षाहीनान्पशून्यस्तु भोजयेद्वा स्वमंदिरैः ।

स याति परमेशानि ! नरकानेकविंशतिः ॥ १ ॥

दीक्षादिवसे गुरुशिष्ययोरुपवासे दोषमाह—

योगिनीतंत्रे—

मंत्रं दत्त्वा गुरुश्चैव उपवासं यदाचरेत् ।

महांधकारे नरके कृमिर्भवति नान्यथा ॥ १ ॥

दीक्षां कृत्वा यदा मंत्री चोपवासं समाचरेत् ।

तस्य देवः सदा रुष्टः शापं दत्त्वा त्रजेत्पुरम् ॥ २ ॥

अथ दीक्षादिनात्पूर्वं कायिकवाचिकमानसिकसांसर्गिक-
चतुर्विधपापक्षयार्थं दीक्षाग्रहणाधिकारसिद्ध्यर्थं प्रायश्चित्तं
कुर्यात् । तद्यथा—

ॐ अद्येत्यादि० अमुकप्रवरान्वितोऽमुकगोत्रोत्पन्नोऽमु-
कवेदांतर्गतामुकशास्त्राध्यायी अमुकदेवशर्माऽहमशेषपापक्ष-
यपूर्वकाऽमुकीविद्यावाऽमुकमंत्रग्रहणाधिकारसिद्ध्यर्थं विष्णु-
पूजनपूर्वकं प्रायश्चित्तं करिष्ये । इति संकल्प्य विष्णोः
पोडशोपचारपूजां समाप्य ॥ ॐ अद्येत्यादि० करिष्यमाण
प्रायश्चित्तस्य पूर्वार्गे गोमिथुनप्रत्यान्नाय भूतसार्धसप्तद्वयक
द्रव्यं कस्मैचिद्वाह्मणाय दास्ये ॥ ॐ अद्येत्यादि० सिद्ध्यर्थं
ग्रीणि प्राजापत्यानि प्रतिप्राजापत्यं अयुतसंख्यागायत्री
जपद्वाराऽचरिष्ये ॥ पुनर्जलमादाय कृतस्य प्रायश्चित्त-
स्यांत्यभूतं गोमिथुनप्रत्यान्नाय “सार्धसप्तद्वयक” द्रव्यं क-
स्मैचिद्वाह्मणाय दास्ये ॥

अथ दंतकाष्ठे अमंगलदिग्ग्रपाते दुःस्वप्नदर्शने च प्राय-
श्चित्तमाह ॥ तत्र प्रायश्चित्तं नृसिंहमंत्रं पठित्वा दुःस्वप्नसूच-
कान्दोषान् जहि पुनर्नृसिंहमंत्रं पठित्वा स्वाहा । इत्यष्टो-
त्तरशतं जुहुयात् ॥ अथवा एवमेवास्त्रमंत्रेण होमः कार्यः ॥
नृसिंहमंत्रस्तु ॥

वर्णांत्यं वह्निसंस्थं तु मनुस्वरविभूषितम् ।

विंदुनादयुतं श्रोत्रं वीजं नरहरेः शुभम् ॥ १ ॥ एतेन—
“क्षौ” इत्युक्तम् । अस्त्रमंत्रस्तु मूलविद्यायाः ।

अथापस्तंबमते स्वस्तिवाचनम् ।

ॐ कर्मणः पुण्याहं भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ ३ ॥ ॐ पुण्याहं
३ ॥ ॐ कर्मणे स्वस्ति भवन्तो ब्रुवन्तु ३ ॥ ॐ आयुष्मते
स्वस्ति ३ ॥ ॐ कर्मणः ऋद्धिं भवन्तो ब्रुवन्तु ३ ॥ ॐ ऋ-
द्ध्यतां ३ ॥ एवमेकैकं त्रिस्रिः सकृत्सकृद्वा ॥ इति स्वस्ति-
वाचनम् ॥

इति श्रीसत्यानन्दगुरुचरणप्रसादेन श्रीविष्णुभट्टविरचि-
तायां दीक्षाप्रकाशिकायां पल्लादिकथनं नाम षष्ठः प्रकाशः ६

दीक्षाधियासनप्रकाशः ॥ ७ ॥

अथ दीक्षा—

तत्र यथोक्तलक्षणः शिष्यो यथोक्तलक्षणं गुरुं पूर्वं चि-
त्कालसेवितं शुश्रूषावित्तप्रदानविनयप्रणामाद्यैर्बहुपरितोषितं
सुस्नातं कृतपूर्वाह्निकक्रियं स्वयं च कृतपूर्वोक्तप्राय-
श्चित्तः सुस्नातः कृतपूर्वाह्निककृत्यः समलंकृतः पंचवाद्य-
पुरःसरं विहितकाले दीक्षादिनात्पूर्वदिने गुरुगृहे गत्वा ग-
णपतिपूजनस्वस्तिवाचनपूर्वकं संकल्पं कुर्यात् । तद्यथा ।
ॐ अद्येत्यादि० अमुकप्रवरान्विताऽमुकगोत्रोत्पन्नोऽमुकवे-
दांतर्गताऽमुकशाखाध्यायी ब्राह्मणश्चेदमुकदेवशर्मा, क्षत्रि-
यश्चेदमुकवर्मा, वैश्यश्चेदमुकगुप्तः, शूद्रश्चेदमुकदासोऽहं
धर्मार्थकाममोक्षप्राप्त्यर्थममुकदेवताया अमुकीविद्याया “वाऽ-
मुकमंत्र” ग्रहणं करिष्ये इति कुशहस्तः संकल्प्य कुरुष्वेति
सदस्यैः कृतप्रतिवचनः शिष्यो गुरुचरणे सामग्रीमादाय
गुरोरभिमुखं स्थित्वा तं वृणुयात् । तद्यथा । ॐ साधुभवा-
नास्ताम् । ॐ साध्वहमासे । ॐ अर्चयिष्यामो भवंतं ॥ ॐ

अर्चय । ततो दक्षिणं जानुं घृत्वा पठेत् । तद्यथा ॥ ॐ
 अद्येत्यादि० अमुकदेवतायां अमुकीविधौवा “वाऽमुकमंत्रग्र-
 हणार्थं” अमुकप्रवरान्विताऽमुकगोविणममुकवेदांतर्गताऽमु-
 कशाखाध्यायिनममुकदेवशर्माणं स्वामेभिर्यथाशक्तिविहितै-
 वरणसाधनैर्गुरुत्वेन वृणे इति पाद्यादिभिरभ्यर्च्य कुंड-
 लस्वर्णयज्ञोपवीतहारकेयूरवलयान्गुलिमुद्रिकावसनादि गुरु-
 पादयोर्निक्षिप्य पंचमुद्राभिः प्रणमेत् । ततो वृतोऽस्मीति
 गुरुणा प्रतिवचने दत्ते शिष्यः कृतांजलिर्यथोचितं गुरुकर्म
 कुरुष्वेति श्रूयात् । ततो गुरुः करवाणीति श्रूयात् । इत्थं
 गुरुवरणं विधाय कुंडमंडपश्चेत्तदनुज्ञयाऽष्टौ ब्राह्मणान्वेद-
 वेदांगपारंगान् सदाचारान् स्वेष्टदेवतोपासकान्प्राग्गुरुवर-
 णोक्तसामग्रीभिस्तथैव ऋत्विक्त्वेन वृणुयात् । चतुःकुंडपक्षे
 चत्वार पक्ष ऋत्विजः कार्याः । ततः शिष्येणैवं वृतो गुरुः
 कृतनित्यकृत्यः समलंकृतः पंचवाद्यघोषपुरःसरं ब्राह्मणैः
 सुहृज्जनैश्च वृतः शिष्येण सह मंडपद्वारं गत्वा पादौ प्रक्षाल्या-
 चम्य तत्कल्पोक्तविधिना द्वारपूजां विधाय तथैव भूतोत्सा-
 दनपूर्वकं मंडपांतःप्रविश्य यास्तुपुरुषपूजादिकं विधाय पं-
 चाग्न्यार्घतोयाभ्यां मंडपाम्यंतरं संप्रोक्ष्य धीक्षणादिचतुर्भिः
 संस्कारैः संस्कृत्य चंदनागुरुकर्पूरैर्वा दशांगधूपैर्मंडपं धूप-
 यित्वा लाजचंदनसिद्धार्धभस्मदूर्वाकुशाक्षतात्मकानस्त्रमंत्रेण
 सप्तधाभिर्मंत्रितान्विकिरान्मंडपाम्यंतरे विकीर्यास्त्रमंत्रेण कु-
 शमुष्टिता तान्विकिरान्संमार्ज्यंकीकृत्येक्षानकोणे चर्धन्या

१ संमंत्रं चतुरारं च मन्त्रं सोमुपमेव च । योनिमुद्वेति चाख्याता पंचमुद्रा-
 निपादने ॥ इति ॥

आसनाय तत्संस्थाप्य ब्राह्मणैः पुण्याहं वाचयित्वा ब्राह्म-
णान्दक्षिणादिभिः परितोप्य गोमयोपलिप्तायां वेदिकायां
पश्चिमतः स्वासनस्थानं परित्यज्य पूर्वभागे सुसमे भूतले
देवतायंत्रं वा सर्वतोभद्रमंडलमुद्धरेत् ॥

तद्यथा—

तत्र प्राक्प्रत्यगायता दक्षिणोत्तरायताः सप्तदश रेखाः
कृत्वा पदपंचाशदुत्तरशतद्वयकोष्ठयुतं चतुरस्रं मंडलं कृत्वा
तन्मध्यगतपडिंशत्कोष्ठान्येकीकृत्य तद्वहिःश्चतुर्दिक्ष्वेकपंक्तिं
परितः संमार्ज्यैकीकृत्य पीठं परिकल्प्य तद्वहिरपि चतुर्दि-
गतपंक्तिद्वयमेकीकृत्य संमार्ज्यं बीधीं परिकल्प्य सर्वमभ्यग-
तसरोजस्थाने बहिः परितो द्वादशसं विभागं परित्यज्य सर्व-
मध्यावलंबनेन समांतरालं वृत्तत्रयं संपाद्य तत्र सर्वमध्यवृ-
त्तमध्यकर्णिकां परिकल्प्य तद्वहिर्गतवृत्तबीधीं केसरार्धं
परिकल्प्य केसरस्थानं षोडशधा विभज्य चिह्नावलंबनेन
द्वितीयतृतीयवृत्तयोरंतरालसूत्रमानेन गुरुक्तयुक्त्या षोड-
शार्धचंद्रान्परिकल्प्य तेनाष्टदलानि कृत्वा तृतीयवृत्ताद्वहि-
स्त्यक्तैकांशतो मध्यचिह्नावलंबेन वृत्तांतरं निष्पाद्य गुरु-
क्तयुक्त्या पत्राग्राणि विधायैकैकदलमूले केसरद्वयं यथा द-
ह्यते तथा विरच्य पद्मं कृत्वा पद्मबहिर्गतैकपंक्तिरूपचतु-
रस्रपीठस्य कोणचतुष्टयेऽपि कोष्ठत्रयेण पीठपादान्परिक-
ल्प्यावशिष्टकोष्ठैरेकीभूतैः पीठगात्राणि विधाय तद्वहिर्गत-
पंक्तिद्वयकोष्ठानि सम्यक् प्रमार्ज्यं तद्वहिर्गतपंक्तेश्चतुर्दिक्षु
मध्येमध्ये कोष्ठद्वयमेकीकृत्य सर्वबाह्यगतपंक्तेरपि चतुर्दिक्षु

प्रतिदिशं कोष्ठचतुष्टयमार्जनेन द्वारचतुष्टयं परिकल्प्य द्वार-
चतुष्टयस्यापि पार्श्वयोः पंक्तिद्वयगतकोष्ठेषु अंतःपंक्तेः को-
ष्ठत्रयं वहिःपंक्तेः कोष्ठमेकमिति कोष्ठचतुष्टयमेकीकृत्य
शोभां विधाय तत्पार्श्वयोरप्यंतःपंक्तेः कोष्ठमेकं वहिःपंक्तेः
कोष्ठत्रयमिति कोष्ठचतुष्टयमेकीकृत्योपशोभाः परिकल्प्याव-
शिष्टैः पद्भिः पद्भिः कोष्ठैश्चत्वारि कोष्ठानि परिकल्पयेदिति
सर्वतोभद्रमंडलं निर्माय, सरोजकर्णिकाकेसरदलदलाग्रपीठ-
वीथीद्वारशोभोपशोभाकोणस्थानानि पंचवर्णरजोभिर्भूष-
येत् । पंचवर्णरजांसि तु हरिद्राचूर्णं पीतरजः । तंदुलचूर्णं
शुक्लरजः । कुन्तुभकुसुमचूर्णं रक्तं रजः । दग्धतंदुलचूर्णं कृ-
ष्णवर्णं । विल्वपत्रचूर्णं श्याममिति । रजोविन्यासप्रकारस्तु
सीमागताः सर्वारेखाः शुक्लरजसा एकांगुलोत्सेधविस्तार-
युताः कार्याः । पीतरजसा कमलकर्णिकां केसराणि च समा-
पूर्य । शुक्लरजसा दलानि च संपूर्य । श्यामरजसा दलसं-
घीनापूरयेत् । अथवा कर्णिकां पीतेन, केसरान्पीतरक्ताभ्यां,
दलानि रक्तेन, दलसंघीन् कृष्णेन रजसा संपूर्य । पीतेन
कृष्णेन वा पीठगर्भमापूर्य । पीठपादान् रक्तेनापूर्य । पीठ-
गात्राणि शुभ्ररजसाऽपूर्य । वीथीचतुष्टये कल्पवल्लीः कोर-
कपुष्पपल्लवफलमंडिता नानावर्णरजोभिरारचय्य । शुभ्रेण
रजसा द्वारचतुष्कमापूर्य । रक्तवर्णेन द्वारशोभाः, पीतेनो-
पशोभाः, कृष्णेन कोणानि चापूर्य । तद्वही रेखात्रयमेकै-
कांगुलांतराले शुक्लरक्तकृष्णरजोभिः कुर्यादिति सर्वतोभ-
द्रमंडलम् ।

विधाय तत्समीपे स्वासनस्थानं विधिवत्संशोध्य तत्र
स्वासनमास्तीर्य विधिवत्संपूज्य तत्र प्राङ्मुखः पद्माद्यासने-
नोपविश्य मौनी विजितेंद्रियस्तत्कल्पोक्तविधिना पूजाद्रव्या-
णि संपाद्य तथैव तानि संस्कृत्य वेदीं परितो घृतप्रज्वलि-
तान्दीपान्संस्थाप्य तत्र दर्पणं चामरं छत्रं तालवृंतं मंगला-
कुरपात्राणि दिक्षु स्थापयेत् । ततः कृताञ्जलिपुटो भूत्वा
गुर्वादिचंदनपूर्वकं करशुद्धितालत्रयदिग्बंधनाग्निप्राकारत्र-
यप्राणायामत्रयऋष्यादिन्यासभूतशुद्धिप्राणप्रतिष्ठामातृका-
न्यासमंत्रन्यासतत्तत्कल्पोक्तन्यासपीठन्यासांश्च विधाय मुद्रा-
दर्शनस्येष्टदेवताध्यानमानसपूजनमूलमंत्रजपतत्समर्पणार्धा-
दिपात्रस्थापनांतर्हवनमूलमंत्रजपतत्समर्पणानि विधाय ।
ॐ सं सर्वतोभद्रमंडलायनमः इति गंधादिपंचोपचारैर-
भ्यर्च्य तत्कर्णिकामध्यं शालिभिरापूर्य तदुपरि तंडुलैरलंकृत्य
तत्र दर्भानास्तीर्य साग्रान् दीर्घान्सप्तविंशतिदर्भानेकीकृत्या-
ग्रप्रदेशे ब्रह्मग्रंथि विधाय कूर्चं कृत्वा गंधपुष्पाक्षतदूर्वायुतं
तत्कूर्चं शालिपुंजोपरि निधाय तत्र तत्कल्पोक्तविधिना पीठ-
पूजां विधाय, स्वर्णरौप्यताम्रमार्त्तिकमेषामन्यतमं पङ्क्ति-
दंगुलात्मकं, षोडशद्वादशांगुलात्मकं, वा विस्तारोन्नतिशा-
लिनमस्त्राङ्घ्रिः क्षालितं, चंदनागुरुकर्पूरधूपितांतरं, शोभ-
नाकृतिं, नीरंघ्रं त्रिगुणात्मना तंतुनाऽवेष्टितांगं, गंधपुष्पा-
द्यैरर्चितं, कूर्चाक्षतसमन्वितं, मुक्ताभाणिक्यवैदूर्यगोमेद-

१ मेरुतंत्रे प्रकाशे ६ त्रिरावृत्याय मध्येन चार्धावृत्या ॥ देशतः । ग्रंथिः
प्रदक्षिणावर्तः स ब्रह्मग्रंथिरुच्यते ।

वज्रविद्रुमपद्मारागमरकतनीलाख्यनवरत्नोदरं, कुंभं शालि-
 पुंजोपरि, प्रणवमुचरन् संस्थाप्य, कुंभस्य प्रागर्चितयोग-
 पीठस्य चैव्यं परिकल्प्यैकपंचाशद्वर्णौषधिकाथतोयैः क्षीर-
 द्रुमकपायेण पलाशत्वग्भवेन वा कर्पूरगंधपुष्पसुवासितै-
 स्तीर्थोदकैर्वा स्वात्माभेदेन प्रत्यक्षरं सर्विदुकां मातृकां प्रति-
 लोमेन षष्ठमूलविद्यामपि मूलमंत्रं वा प्रतिलोमतो जप-
 न्देवताधिया, तं कुंभं पूरयेत् ॥ ततः स्वपुरतस्तत्कल्पोक्त-
 सामान्यार्धविधिना शंखं संस्थाप्य तं कुंभपूरितसजातीय-
 जलेनापूर्य तत्र तत्कल्पोक्तगंधाष्टकं विलोक्य तस्मिन् शंख-
 जले बहेर्दशकलाः, सूर्यस्य द्वादशकलाः, सोमस्य षोडश-
 कलाः, प्रणवोत्थैकपंचाशत्सृष्ट्यादिकलाश्चावाह्य, विधिव-
 स्तंपूज्य, तासां प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् ॥ तत्रादौ बहेर्दशकला
 आवाह्य पूजयेत् ॥ तद्यथा ॥ बहेर्धूर्वाचिरादि दशकला
 इहागच्छत इह तिष्ठत इह सज्जिधीभवतेत्यावाह्य ॥ ॐ धूर्वा-
 चिरादिभ्य एष गंधो नमः ॥ इति पंचोपचारैरभ्यर्च्योऽसां प्रा-
 णप्रतिष्ठां कुर्यात् । तद्यथा ॥ आं ह्रीं क्लौं धूर्वाचिरादि बहि-
 दशकलानां प्राणा इह प्राणाः । आं० जीव इह स्थितः । आं०
 सर्वेन्द्रियाणि ॥ आं० वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रघ्राणग्राणा इहाग-
 त्यसुखं चिरं तिष्ठंतु स्वाहा ॥ एवं सूर्यस्य तपिन्यादि द्वाद-
 शकला आवाह्य प्राग्बत्संपूज्य प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् ॥ तथैव
 चंद्रस्याऽमृतादिषोडशकला आवाह्य प्राग्बत्संपूज्य प्राण-
 प्रतिष्ठां कुर्यात् । ततोऽकाराद्ब्रह्मण उत्पन्नाः कचवर्गोत्थाः

सृष्ट्यादिदशकलाः पूर्ववदावाह्य ॥ ॐ हृमः शुचिपद्मसुरंत-
रिक्षसद्भोता वेदिपदतिथिर्दुरोणसत् ॥ नृपद्वरसदंतसद्योम-
सदब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत् ॥ १ ॥ इति मंत्रं
पठित्वा ॥ ॐ ब्रह्मणे नमः । इति संपूज्य तत्कलाः पूजयेत् ।
तद्यथा ॥ ॐ सृष्ट्यादिभ्य एष गंधोनमः ॥ इति पंचोपचारै-
रभ्यर्च्याऽसां प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् ॥ तत उकाराद्विष्णोरुत्प-
न्नाः दंतवर्गोत्था जरादिदशकलाः पूर्ववदावाह्य ॥ ॐ प्रत-
द्विष्णुस्तवते वीर्येण मृगो न मीमः कुचरो गिरिष्ठाः । यस्यो-
रुपु त्रिषु विक्रमणेष्वधिक्षियंति भुवनानि विश्वा ॥ २ ॥ इति
मंत्रं पठित्वा । ॐ विष्णवे नमः ॥ इति संपूज्य तत्कलाः
पूजयेत् ॥

तद्यथा । ॐ जरादिभ्य एष गंधोनमः । इति पंचोपचारै-
रभ्यर्च्याऽसां प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् ॥ ततो मकाराद्बुद्धादुत्पन्नाः
पयवर्गोत्थास्तीक्ष्णादिदशकलाः पूर्ववदावाह्य ॥ ॐ इयं वक्
यजामहे सुगंधिं पुष्टिवर्धनम् । उर्वारुकमिव बंधनान्मृत्यो-
र्मुक्षीय मामृतात् ॥ १ ॥ इति मंत्रं पठित्वा ॥ ॐ रुद्राय
नमः । इति संपूज्य तत्कलाः पूजयेत् । तद्यथा । ॐ ती-
क्ष्णादिभ्य एष गंधो नमः इति पंचोपचारैरभ्यर्च्याऽसां
प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् । तत ईश्वराद्विंदोरुत्पन्नाः पकारादि-
क्षकारांतपंचवर्णोत्थाः पीतादिपंचकलाः पूर्ववदावाह्य । ॐ
गायत्रीमुच्चार्य ॐ ईश्वराय नमः इति संपूज्य तत्कलाः पू-
जयेत् ॥ तद्यथा ॥ ॐ पीतादिभ्य एष गंधो नमः ॥ इति
पंचोपचारैरभ्यर्च्याऽसां प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् । ततो नादा-
दीक्षा ४

त्सदाशिवादुत्पन्नाः स्वरजानिवृत्त्यादि षोडश कलाः पूर्ववदा-
वाह्य ॐ विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिशतु ॥ आसिं-
चतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते ॥ गर्भं धेहि सिनीवालि
गर्भं धेहि सरस्वति ॥ गर्भं ते अश्विनौ देवावाधत्तां पुष्कर-
स्रजौ ॥ १ ॥ इति मंत्रं पठित्वा । ॐ सदाशिवाय नमः इति
संपूज्य तत्कलाः पूजयेत् ॥ तद्यथा ॥ ॐ निवृत्त्यादिभ्य एष
गंधो नमः ॥ इति पंचोपचारैरभ्यर्च्याऽसां प्राणप्रतिष्ठां कु-
र्यात् । अत्र कलापूजने शक्त्येकमावाह्य पाद्यादिभिः
पूजयेत् ॥ इत्थं चतुर्नवतिदेवताः शंखे संपूज्य सकलकला-
त्मकं शंखस्थकार्यं मूलमंत्रेण कुंभजले निःक्षिप्य पनसात्रा-
श्वत्थषट्वकुलपल्लवानि शतक्रतुलतया समावध्य, कल्प-
द्रुमधिया, कुंभघट्टे निधाय, तदुपरि कुंभसजातीयं तंदुल-
पूर्णं नारिकेरफलान्वितं, चपकं, कल्पवृक्षफलधिया, संस्था-
प्यारक्तपट्टयस्त्रयुग्मेन तं घटं संवेष्टयेदिति बेद्यां प्रधान-
कुंभस्थापनं विधाय पूर्वार्धितोरणसमीपेषु प्रागुक्तमंडलेष्व-
ष्टदलकमलेषु वा शालिपुंजोपरि प्रागुक्तविधिना प्रतिद्वार-
मेकमेकं कुंभं संस्थाप्य तत्र पूर्वदिगतकुंभे ध्रुवं दक्षिणे धरां
पश्चिमे वाक्पतिमुत्तरे विमेशं च संपूज्य ॥ तद्वन्मंडपस्था-
ग्रेयादिकोणचतुष्टये कुंभान्संस्थाप्याऽग्रेयकुंभेऽमृतं, नैऋत्ये
दुर्जयं, वायव्ये सिद्धार्थं, ईशाने मंगलं, च संपूज्य पुनः
पूर्वादिपुंभेष्विन्द्रादिलोकपालानावाह्य वेदोक्ततत्तन्मंत्रेण सं-
पूज्य पुनः पूर्वादिदिक्षु कुंभाद्बहिरैरावतं पुंडरीकं वामनं
कुमुदांजनी । पुष्पदंतं सार्वभौमं सुप्रतीकं च पूजयेदिति दि-

गजान्संपूज्यं पुनर्गुरुर्वेद्यां गत्वा स्वासने समुपविश्य मूले-
न प्राणायामत्रयं कृत्वा मूलमंत्रस्य ऋष्यादिकरपडंगन्यासा-
न्विधाय स्वहृदि देवतां ध्यात्वा मानसैः पंचोपचारैः संपूज्य
प्रधानकुंभोपरि यत्फलं तत्फलं कल्पवृक्षफलं ध्यायंस्तच्छा-
यायां मूलेन मूर्तिं परिकल्प्य तत्र देवतामावाह्य तत्तत्कल्पो-
क्तविधिना षोडशोपचारैः सांगं सावरणं नैवेद्यांतं संपूज्य
भुंजानां देवतां ध्यात्वा वेद्यां स्वदक्षिणभागे गोमयोपलिप्त-
भूतले हस्तमात्रविस्तारायाममंगुष्ठपर्वमात्रोच्चं वा बालुकाभिः
समचतुरन्नं स्थंडिलं कृत्वा तत्र नित्यहोमोक्तविधिना वह्निं
संस्कृत्य तत्र कुंभादेवतामावाह्य गंधादिभिः संपूज्य प्राग्वत्ता-
रव्याहृतिभिराज्याहुतीर्हुत्वा सघृतेन पायसेन मूलमंत्रेण पंच-
विंशत्याहुतीः पडंगेन षडाहुतीश्च हुत्वा पुनर्महान्याहृतिहो-
मांते देवतां संपूज्य कुंभस्थमूर्तौ संयोज्य विधिवद्वह्निमुद्वा-
स्यावशिष्टेन हविषा तत्तत्कल्पोक्तवलिदानं विधायोत्तरापोशा-
नादिनीराजनांतं नित्यपूजोक्तविधिना देवं संपूज्य विधिव-
त्तांबूलं निवेद्य प्राणायामत्रयपर्यादि करपडंगन्यासपूर्वकं मू-
लमंत्रमष्टोत्तरसहस्रं संजप्य देवतायै निवेद्य स्तुत्वा प्रणमेत् ॥

ततो मंडपस्थेशानकोणे पूर्वसंचितविकिरपुंजोपरि तोय-
पूरितां हेमवस्त्रादिसंयुक्तां कर्करीं संस्थाप्य तस्यां सिंहस्थां
खड्गखेटकधारिणीं घोररूपां पश्चिमास्यामस्त्रदेवतां ध्यात्वा
तिष्ठंतां गंधादिपंचोपचारैः संपूज्य नमस्कृत्य तां कर्करीं
कराभ्यामादाय श्रीपरदेवताज्ञयाऽस्मान् रक्षरक्षेति लोकपा-
लानां देवताज्ञां श्रावयन् मंडपांतर्नालमुक्तोदकधारया प-

रिपिचन्द्रदक्षिणं परिक्रम्यास्त्रमुच्चरन् यथास्थाने तां कर्करौ
निवेद्योपविश्य पुनस्तामस्त्रदेवतां पञ्चोपचारैः संपूज्य ततः
प्रागुक्तेषु कुण्डेष्विद्वेशानयोर्मध्यगतचतुरस्त्राचार्यकुण्डे गुरुर-
ग्निस्थापनं कुर्यात् ॥

तत्रादौ गुरुः कुण्डं गोमयेनोपलिप्य तत्समीपे विधिव-
त्स्नासनमासीर्य संपूज्य प्राङ्मुख उपविश्य मूलमंत्रेण प्रा-
णायामत्रयं कृत्वा मूलमंत्रस्य ऋग्यादिकरपडंगन्यासान्वि-
धाय देवतां ध्यात्वा मानसैः पञ्चोपचारैः संपूज्य स्वेष्टमंत्रं
यथाशक्ति जपित्वा जपं समर्प्य श्रीगुरुं प्रणम्य कुण्डमष्टाद-
शभिः संस्कारैः संस्कुर्यात् ।

तत्र मूलमंत्रं स्मरन् दिव्यदृष्ट्या कुण्डं निरीक्ष्यास्त्रमंत्रेण
कुंशसलिलैरुत्तानहस्ताग्रेण प्रोक्ष्यास्त्रमंत्रेणैव कुशैस्त्रिः संता-
प्य कवचमंत्रेण विरलमुष्टिना जलैरभ्युक्ष्यास्त्रमंत्रेणैव कुं-
डमध्ये किञ्चित्स्नननं कृत्वास्त्रेण तां मृदमंगुष्ठानामिकाभ्या-
मुद्धृत्य वहिस्त्यक्त्वा हृन्मंत्रेण शुद्धमृत्तिकया तत्स्नातमापूर्या-
स्त्रमंत्रेण तत्समीकृत्य कवचमंत्रेण जलैरासिंस्यास्त्रमंत्रेण
फलकादिना कुट्टयित्वा दृढीकृत्य कवचमंत्रेण कुशैः संमार्ज्य
कवचेनैव गोमयाग्निः संलिप्य कवचेनैव सोमसूर्याग्नौना-
मष्टत्रिंशत्कलारूपं परिकल्प्य कवचेनैव त्रिसूत्रीकृतसूत्रेण
प्रतिमेखलं त्रिस्त्रिः संवेष्ट्य ॥ ॐ अमुककुण्डायनमः । इति
कुण्डं संपूज्यास्त्रेण कुण्डं वज्रवदृढतरं संचित्य हृन्मंत्रेण कुण्डस्य
चतुर्दिक्षु बहेज्ज्वालाविलासाय मार्गचतुष्टयं कुशैः परिक-
ल्प्याच्छिन्नाग्रैः कुशैरस्त्राभिमंत्रितैः कवचमंत्रेण कुण्डभित्ति-

गणं सर्वमाच्छादयेदित्यक्षपाटनं कुर्यात् ॥ एवमष्टादशभिः
संस्कारैः कुंडं संस्कृत्य ॥ अथवा प्रथमोक्तैश्चतुर्भिरेव वीक्ष-
णादिभिः संस्कृत्याग्निस्थापनं कुर्यात् ॥ स्थंडिले तु चतुःसं-
स्कारा एव कार्याः ॥ अत्र हृन्मंत्रकवचमंत्रास्तु न्यासोक्तरूपा
ज्ञेयाः नतु नमःपदहंपदमात्राः । ततः कुंडमध्यभूमौ कु-
शमूलेन दक्षिणमध्योत्तरेषु पश्चिमादिप्रागग्रास्तिस्त्रो रेखा
हृदयमंत्रेण विलिख्य पुनः पश्चिममध्यपूर्वेषु दक्षिणादुत्तरा-
ग्रास्तिस्त्रो रेखास्तथैव विलिख्य प्रणवेनाभ्युक्ष्य प्रागग्ररेखासु
दक्षिणरेखायां ॐ विष्णवेनमः । मध्यरेखायां ॐ ईश्वरा-
यनमः । उत्तररेखायां ॐ इंद्रायनमः । उदगग्ररेखासु प-
श्चिमरेखायां ॐ ब्रह्मणेनमः । मध्यरेखायां ॐ यमाय-
नमः । पूर्वरेखायां ॐ सोमायनमः ॥ इति रेखाधिदेवताः
संपूज्य । अथवा पट्टोणवृत्तं त्रिकोणवृत्तमष्टदलं भूगृहं च
विलिख्य तत्र विधिवद्वागीशीवागीश्वरयोः पीठपूजां कृत्वा
तत्र वागीश्वरीमृतुस्नातां वागीश्वरं च कामोन्मत्तं विधित्य
भुवनेश्वरीमंत्रेणायाहनादिपरमीकरणांतं तत्तन्मुद्रया वि-
धायासनादिषोडशोपचारैः संपूज्य सूर्यकांतादिसंभूतं यद्वा
श्रोत्रियद्विजगेहजं वह्निं स्वर्णादिपात्रेण, मृत्पात्रं चेन्नूतनेन,
सजातीयेन पात्रांतरेण पिधाय कन्यया वा सुवासिन्या स-
मानीतं गुरुरादायास्त्रमंत्रेणैकमंगारं तन्मध्यात्क्रव्यादांशं नै-
र्ऋत्यकोणे परित्यज्य शेषं देवांशं मूलेन पुरतः संस्थाप्य
मूलेन वीक्ष्यास्त्रेण प्रोक्ष्यास्त्रेण कुशैः संताड्य कवचेनाभ्यु-
क्ष्य तत्र स्वनाभिमंडले जठराग्निं संचित्य सुपुष्पावर्त्मना

यै०, नेत्रयोः ॐ स्मृं अतिरक्तायै०, सर्वांगे ॐ स्मूं बहुरूपायै०,
इति सप्त जिह्वा विन्यस्य ॥ अथ जिह्वाधिपन्यासः ॥ ॐ
देवेभ्योनमः लिंगे ॥ ॐ पितृभ्यो० पायौ ॥ ॐ गंधर्वेभ्यो०
शिरसि ॥ ॐ यक्षेभ्यो० वक्त्रे ॥ ॐ नागेभ्यो० घ्राणे ॥
ॐ राक्षसेभ्यो० नेत्रयोः ॥ ॐ पिशाचेभ्यो० सर्वांगे ॥ अथ
करन्यासः ॐ सहस्रार्चिषे अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ स्वस्ति-
पूर्णाय तर्जनीभ्यां स्वाहा ॥ ॐ उत्तिष्ठपुरुषाय मध्यमाभ्यां
वषट् ॥ ॐ धूमव्यापिने अनामिकाभ्यां हुं ॥ ॐ सप्तजि-
ह्वाय कनिष्ठाभ्यां वौषट् ॥ ॐ धनुर्धराय करतलकरपृष्ठा-
भ्यां फट् ॥ एवं हृदयादिषडंगेष्वपि विन्यसेत् ॥ अथ मू-
र्तिन्यासः ॥ ॐ अग्नये जातवेदसे नमो मूर्ध्नि ॥ ॐ अग्नये
सप्तजिह्वाय नमो वामांसे ॥ ॐ अग्नये हव्यवाहनाय० वा-
मपार्श्वे ॥ ॐ अग्नये अश्वोदरजाय० वामकट्यां ॥ ॐ अग्नये
वैश्वानराय० लिंगे ॥ ॐ अग्नये कौमारतेजसे० दक्षक-
ट्यां ॥ ॐ अग्नये विश्वमुखाय० दक्षपार्श्वे ॥ ॐ अग्नये दे-
वमुखाय० दक्षांसे ॥ इति बह्वैरष्टमूर्तीर्विन्यस्य सप्तजिह्वा-
मुद्रां बध्वा वक्ष्यमाणबहिरूपं स्वात्मानं ध्यात्वा ॥

ततः सुक्लृप्तौ आज्यस्थालीं चरुस्थालीं प्रणीताप्रोक्ष-
णीपात्रे, बाहुमात्रदीर्घमक्षिष्टत्वगऽव्रणमार्द्रमंगुष्ठमात्रस्यूतं
पलाशवैकंकतकादमर्यवैल्वाद्यन्यतमं परिधित्रयं परिधिस-
जातीयं प्रादेशमात्रदैर्घ्यं कनिष्ठांगुलिमानस्थौल्यं समित्पंच-
कं, कुशान्पवित्रत्रयं, घृतं, गंधपुष्पादि पूजाद्रव्याणि, द-
ध्यक्षतादि वलिद्रव्याणि च यागोपकरणानि संपाद्य, कुंड-

स्योत्तरभागे कुशास्तरे सुगादिपटपात्राप्यधोमुखानि संस्था-
 प्यान्त्यानि द्रव्याणि च यथायथं निधाय प्रोक्षणीपात्रजलेन
 पात्रादीनि शोधय सुक्कुम्बवादीनि पात्राण्युत्तानीकृत्य प्रणी-
 तापात्रं प्रक्षाल्य स्वपुरतः कुशास्तरे निधाय शुद्धजलैरापूर्य
 तत्र गंधाक्षतान्निक्षिप्य प्रादेशमात्रं साग्रं कुशद्वयं मध्ये त्र-
 ह्मप्रयियुतं जलमध्ये उत्तराग्रं पवित्रं निधाय उत्तानहस्तद्व-
 चांगुष्ठानामिकाभ्यां पवित्राग्रमूले विधृत्याधोमुखौ हस्तौ कृ-
 त्वाऽस्त्रमंत्रेण तज्जलचिंदुं पवित्रमध्येन भूमौ त्रिनिक्षिपेदि-
 त्युत्पचनं विधाय, तत्र घृतचिंदुं दत्त्वा तत्पात्रं कराभ्यामा-
 मस्तकमुद्धृत्य कुंडस्योत्तरे कुशास्तरे निधाय तदुपरि प्राग-
 शान्दभर्तानिक्षिपेत् ॥ इति प्रणीतापात्रं संस्थाप्य प्रोक्षणीपात्रं
 प्रक्षाल्य स्वपुरतः कुशास्तरे निधाय शुद्धजलैरापूर्य तन्मध्ये
 प्रणीतापात्रजलं पात्रांतरेणोद्धृत्य किंचिदत्त्वा प्राग्वत्पवित्रे-
 णोत्पचनं कृत्वा मूलमुच्चरन् तेनोदकेन सर्वाणि पात्राणि
 होमद्रव्याणि पूजाद्रव्याणि च प्रोक्षयेदिति द्रव्यासादनं वि-
 धाय, तत्पात्रं त्रिभागजलपूर्णं कुंडस्योत्तरे प्रणीतापात्रस्य
 पूर्वभागे कुशास्तरे संपाताज्यधारणाय स्थापयेत् ॥ ततः
 प्राकृत्यापितप्रोक्षणीजलेनाग्निं मूलमंत्रेण परिषिच्य मध्य-
 मेखलोपरि गर्भरहितश्चतुर्भिश्चतुर्भिर्दग्धैः प्राचीं दिशमारभ्य
 प्राच्यामुत्तराग्निरीशानादि अद्वयतं परिस्तीर्य पुनर्दक्षिणस्थां
 प्रागग्रैः पूर्वपरिस्तरणमूलमग्निराच्छादयन् पुरतः पश्चिमा-
 यामुत्तराग्रैर्दक्षिणपरिस्तरणमूलं मूलेनाच्छादयन् पुनरुत्तर-
 स्या प्रागग्रैः पश्चिमपरिस्तरणाग्रं मूलेन पूर्वपरिस्तरणामग्नये-

णाच्छादयन् परिस्तीर्य परिधित्रयमादाय सर्वतःस्थूलं पश्चिमै
उत्तराग्रं ततः कनिष्ठं दक्षिणे पूर्वाग्रं पश्चिमपरिधेरमूलोपरि
मूलं यथा भवति तथा पुनस्ततोऽपि कनिष्ठमुत्तरस्यां पूर्वाग्रं
पश्चिमपरिधेरग्रोपरिस्थमूलमिति परिस्तरणोपरि परिधित्रयं
निक्षिपेत् ॥ अत्र पश्चिममेखलायां परिस्तरणपरिधिस्थानं
योनिनालोर्ध्वमेखलयोरंतराले कार्यमिति ॥ ततः पश्चिमप-
रिधौ ॐ ब्रह्मणे नमः । दक्षिणपरिधौ ॐ विष्णवे नमः ।
उत्तरपरिधौ ॐ रुद्राय नमः । इति संपूजयेत् ॥ ततः
शिष्यः स्वेष्टदेवतामंत्रदीक्षितं ब्राह्मणमाहूय कुंडस्य दक्षिणे
भागे कुशासने समुपवेश्य ॥ ॐ अद्येत्यादि० अमुकप्र-
वरान्विताऽमुकगोत्रोत्पन्नोऽमुकवेदांतर्गतामुकशाखाध्यायी
अमुकदेवशर्माहममुकप्रवरान्विताऽमुकगोत्रिणममुकवेदांत-
र्गतामुकशाखाध्यायिनममुकदेवशर्माणममुकीविद्या “वाऽमु-
कमंत्र” दीक्षांगभूतहोमकर्मणि कृताकृतावेक्षणाय ब्रह्मत्वेन
त्वां वृणे । इति वस्त्रालंकारादिभिर्वृत्वा । ततस्तं गंधादिभिः
पूजयेत् । ब्राह्मणालाभे कुशचटुकं वा संपूज्य वह्निमंत्रेणार्घ्य-
पाद्याचमनीयमधुपर्कपात्राणि संस्थाप्य संस्कृत्य कुंडमभ्ये-
ष्टोणगर्भितकर्णिकं सकेसरं चतुर्द्वारयुक्तचतुरस्रत्रयवेष्टि-
तमष्टदलकमलं वह्नेः पूजापीठं विभाव्य विधिवन्मंडूका-
दिज्ञानात्मांतं योगपीठं संपूज्याष्टदलकेसरेषु स्वाग्रादिप्रा-
दक्षिण्येन मध्यांतं ॥ ॐ पीतायै नमः ॥ ॐ श्वेतायै० ॥
ॐ अरुणायै० ॥ ॐ कृष्णायै० ॥ ॐ धूम्रायै० ॥ ॐ ती-
व्रायै ॥ ॐ विस्फुर्लिङ्गिन्यै० ॥ ॐ रुचिरायै० ॥ ॐ ज्वा-

लिन्यै० ॥ इति नवशक्तीः संपूज्य ॥ ॐ रं सर्वशक्तिक-
मलासनायनमः ॥ इति समस्तं पीठमभ्यर्च्य तन्मध्ये
बहिं ध्यायेत् ॥

अथान्निघ्नानम्—

इष्टं शक्तिं स्वस्तिकाभीतिमुच्चैर्दोर्दोर्भिर्धारयन्तं जपाभम् ।
हेमाकल्पं पद्मसंस्थं त्रिनेत्रं ध्यायेद्बहिं वज्रमौलिं जटाभिः १

एवं ध्यात्वा स्थापनादिपरमीकरणांतं तत्तन्मुद्रया वि-
धाय सप्तजिह्वामुद्रां प्रदर्श्य । वैश्वानरजातवेद इहावह लो-
हिताक्ष सर्वकर्माणि साधय स्वाहा ॥ इति मंत्रेणासनादिपु-
ष्पांतरुपचारैर्बहिं पूजयेत् ॥ अत्र बहिपूजायामर्घ्यादिकं बह्वे-
स्तत्तदंगमुद्रा कुंडाद्वहिः पात्रांतरे दद्यात् ॥ चंदनादीनि
यद्वादेव दद्यात् ॥ ततः पट्कोणे देवाग्रकोणमारभ्य म-
ध्यांतं ॥ ॐ स्पूं हिरण्यायै नमः ॥ ॐ प्यूं गगनायै० ॥ ॐ
स्पूं रक्तायै० ॥ ॐ व्यूं कृष्णायै० ॥ ॐ ल्यूं सुप्रभायै० ॥
ॐ व्यूं अतिरक्तायै० ॥ ॐ स्पूं बहुरूपायै नमः ॥ इति
सप्तजिह्वाः संपूज्याष्टदलकेसरेषु अग्नीशासुरबायन्यदेवाग्रेषु
चतुर्दिक्षु च ॥ ॐ सहस्रार्चिषे हृदयाय नमः ॥ ॐ स्वस्तिपू-
र्णाय शिरसे नमः ॥ ॐ उत्तिष्ठपुरुषाय शिखायै नमः ॥ ॐ
धूमन्यापिने कवचाय नमः ॥ ॐ सप्तजिह्वाय नेत्रत्रयाय
नमः ॥ ॐ धनुर्धराय अस्त्राय नमः ॥ इति षडंगानि संपू-
ज्याष्टदलेषु स्वामादिप्रादक्षिण्येन ॥ ॐ अग्नये जातवेदसे
नमः ॥ ॐ अग्नये सप्तजिह्वाय नमः ॥ अग्नये हव्यवाह-
नाय नमः ॥ ॐ अग्नये अश्वोदरजाय नमः ॥ ॐ अग्नये

वैश्वानराय नमः ॥ ॐ अग्नये कौमारतेजसे नमः ॥ ॐ
 अग्नये विश्वमुखाय नमः ॥ ॐ अग्नये देवमुखाय नमः ॥
 इत्यष्टमूर्तिः संपूज्य चतुरस्रे प्रसिद्धदिक्षु प्रादक्षिण्येन ॥ ॐ
 लं इंद्राय नमः ॥ ॐ रं वह्नये नमः ॥ ॐ सं यमाय नमः ॥
 ॐ क्षं निर्ऋतये नमः ॥ ॐ धं वरुणाय नमः ॥ ॐ र्यं वाय-
 वे नमः ॥ ॐ सं सोमाय नमः ॥ ॐ हं ईशानाय नमः ॥
 ॐ रीं अनंताय नमः ॥ ॐ आं ब्रह्मणे नमः ॥ इतीन्द्रादिदि-
 कपालान्संपूज्य, तद्वहिस्तदस्त्राणि पूजयेत् ॥ ॐ वं वज्रा-
 य नमः ॥ ॐ शं शक्तये नमः ॥ ॐ दं दं्डाय नमः ॥ ॐ
 खं खड्गाय नमः ॥ ॐ पां पाशाय नमः ॥ ॐ अं अंकुशाय
 नमः ॥ ॐ गं गदायै नमः ॥ ॐ त्रिं त्रिशूलाय नमः ॥ ॐ
 चं चक्राय नमः ॥ ॐ पं पद्माय नमः ॥ इति तदस्त्राणि
 संपूज्य, पुनर्वह्निमंत्रेण वह्निं संपूज्य, धूपादिदत्त्वा, नैवेद्य-
 मुत्सृज्याग्नावेव निक्षिप्य, विधिवदाचमनं दत्त्वा, तांबूलं
 ब्रह्मावेद्य निवेद्याग्निं प्रणमेत् ॥

ततः कराभ्यां सुक्स्तुवावूर्ध्वमुखौ गृहीत्वा तावधोमुखा-
 वग्नौ त्रिः प्रताप्य कुशान्गृहीत्वा तयोरग्रं कुशाग्रैर्मध्यं म-
 ध्यैर्मूलं मूलैरिति त्रिः संमार्ज्यं, वामकरेणादाय, प्रोक्षणीज-
 लेन दक्षिणकराग्रेण संप्रोक्ष्य, पुनरपि प्राग्वत्प्रताप्य, कुशा-
 नग्नौ प्रक्षिप्य, सूत्रत्रयेण संवेष्ट्य, गंधादिभिरभ्यर्च्य, स्वद-
 क्षिणभागे कुशास्तरे स्थापयेत् ॥ ततः आज्यस्थालीमादा-
 यास्त्रमंत्रेण प्रक्षाल्य स्वपुरतः कुशास्तरे निधाय तदुपर्युत्त-
 राग्रं प्रादेशमात्रं साग्रं मध्ये ब्रह्ममंत्रियुतं कुशद्वयरूपं प-

चित्रं निधाय, पात्रांतरस्यं दुर्गधादिदूषणरहितं वीक्षणादि-
 चतुर्भिः संस्कारैः संस्कृतमाज्यमाज्यस्थाल्यां निक्षिप्य, कुं-
 डादंगारानुद्धृत्य, मेखलाया वहिर्वायव्यकोणे कचित्पात्रे
 वा भूमौ निक्षिप्य, तदुपरि हृन्मंत्रेणाज्यस्थालीं निधाय ॥
 दर्भद्वयमग्नौ संदीप्य, दग्धांशमाज्ये हृदा निक्षिप्यावशिष्ट-
 मग्नौ प्रक्षिप्य, पुनर्दर्भद्वयं प्रज्वाल्य, कवचेनाज्यस्थालीं प-
 रितः परिभ्राम्य, दग्धशेषमग्नौ निक्षिप्य, पुनर्दर्भद्वयं प्र-
 ज्वालयास्त्रमंत्रेणाज्ये प्रदर्श्य, दग्धशेषमग्नौ निक्षिप्याज्य-
 स्थालीमंगारेभ्य उत्तरस्यामुत्तार्यागारानग्नौ निक्षिप्य जलं
 स्पृश्य, स्वपुरतो दर्भेष्वज्यस्थालीं निधाय, प्राग्बदस्त्रमं-
 त्रेण पवित्रमध्येन घृते त्रिरुत्पवनं कृत्वा, हृदयमंत्रेण प-
 वित्रमध्येन स्वाभिमुखं संप्रवर्तनं कुर्यादिति तापनपवित्री-
 करणाभिद्योतनोद्द्योतनोत्पवनसंप्रावनाख्यपदसंस्कारान्कृ-
 त्वाज्यस्थाल्यां प्रागग्रं पवित्रं निक्षिप्य, द्वौ भागौ कृत्वा,
 दक्षिणभागं शुक्लपक्षं, वामभागं कृष्णपक्षं च परिकल्प्य,
 पुनस्तत्रैव वामभागे इडां दक्षिणे पिंगलां मध्ये सुषुम्णा-
 मिति नाडीत्रयं संधित्य, सुषेण दक्षिणभागात्हृन्मंत्रेणाज्य-
 मादाय ॐ अग्नये स्वाहेति बह्वेर्दक्षिणनेत्रे हुत्वेदमग्नये न-
 ममेत्युद्देशत्यागं विधाय, पुनर्वामभागात्तथैवाज्यमादाय ॥
 ॐ सोमाय स्वाहेति बह्वेर्वामनेत्रे हुत्वेदं सोमाय नममेत्युद्देश-
 त्यागं कृत्वा, पुनस्तथैव मध्यादाज्यमादाय ॐ अग्नीषोमा-
 भ्यां स्वाहेति बह्वेर्भालोचने हुत्वेदमग्नीषोमाभ्यां नममे-
 त्युद्देशत्यागं कृत्वा, पुनर्दक्षिणभागाच्चैवाज्यमादाय ॥ ॐ

अग्नये स्विष्टकृते स्वाहेतिवहेर्मुखे हुत्वेदमग्नये स्विष्टकृते
नममेत्युद्देशत्यागं कुर्यात् ॥ अत्र सुवलग्नं हुतशेषमाहुति-
ग्रहणस्थले पातयेत् ॥ अन्यत्र सुवलग्नं हुतशेषमाज्यं संपात-
धारणाय प्राक्स्थापितप्रोक्षणीपात्रे निक्षिपेत् ॥ सर्वत्रप्रागु-
क्तयुक्त्या तत्तन्नाम्नोद्देशत्यागं कुर्यात् ॥ इति वहेर्नेत्रवक्रो-
द्घादनं विधाय ॥ सुवेणाज्यमादाय ॥ ॐ भूः स्वाहा इदम-
ग्नये नमम ॥ ॐ भुवः स्वाहा इदं वायवे नमम ॥ ॐ स्वः
स्वाहा इदं सूर्याय नमम ॥ ॐ भूर्भुवःस्वः स्वाहा इदं प्रजा-
पतये नमम ॥ इति व्यस्तसमस्तमहाव्याहृतिभिर्हुत्वाग्निमं-
त्रेण वारत्रयं जुहुयात् ॥ यथा ॥ वैश्वानर जातवेद इहा-
वह लोहिताक्ष सर्वकर्माणि साधय स्वाहा ॥ इति वह्निमंत्रे-
णाज्याहुतित्रयं हुत्वेदमग्नये नममेति प्रतिवारमुद्देशत्यागं
कृत्वा गर्भाधानादिसंस्कारान्संपादयेत् ॥ तत्र प्रतिसंस्कार-
मष्टाष्टाज्याहुतयो होतव्याः ॥ यथा ॥ ॐ अग्नेर्गर्भाधानं सं-
पादयामि स्वाहा ॥ इदमग्नये नमम ८ ॥ ॐ अग्नेः पुंसव-
नं सं० ८ ॥ ॐ अग्नेः सीमंतोन्नयनं सं० ८ ॥ ततो वागी-
श्वरीगर्भाज्जातं वह्निं प्रागुक्तरूपं ध्यायन् ॥ ॐ अग्नेर्जात-
कर्म सं० ८ ॥ ततो वहेर्नालच्छेदं कृत्वा सूतकं संशोध्य ॥
ॐ अग्नेर्नामकरणं सं० ८ ॥ ततः शिवाग्निरिति नाम परि-
कल्प्य ॐ अग्नेरुपनिष्क्रमणं सं० ८ ॥ ॐ अग्नेरन्नप्राशनं
सं० ८ ॥ ॐ अग्नेश्चौलं सं० ८ ॥ ॐ अग्नेरुपनयनं सं०
८ ॥ ॐ अग्नेर्महानाम्न्यं सं० ८ ॥ ॐ अग्नेर्महाव्रतं सं०
८ ॥ ॐ अग्नेरुपनिषदं सं० ८ ॥ ॐ अग्नेर्गोदानं सं० ८ ॥

ॐ अग्नेः समावर्तनं सं० ८ ॥ अग्नेरुद्वाहं संपादयामि स्वा-
हेतिप्रतिकर्माष्टावाज्याहुतीर्हुत्वा गर्भाधानाद्युद्वाहांतान्सं-
स्कारान्विधाय चक्षेः पितरौ वागीश्वरीवागीश्वरौ प्राग्वत्सं-
पूज्य स्वात्मनि विसृज्य मूलाग्रधृतसंपुतं समित्पंचकं तू-
ष्णीं बहौ निक्षिपेत् ॥

ततोवहेजिह्वाद्यावरणदेवतानां प्रत्येकमेकैकाहुतिं जुहु-
यात् ॥ तद्यथा ॥ ॐ स्पूं हिरण्यायै स्वाहा ॥ इदं हिरण्यायै
नमम ॥ ॐ स्पूं गगनायै० ॥ ॐ स्पूं रक्षायै० ॥ ॐ स्पूं कृ-
ष्णायै० ॥ ॐ स्पूं सुप्रभायै० ॥ ॐ स्पूं बहुरूपायै० ॥ ॐ स्पूं
अतिरिक्तायै० ॥ ॐ सहस्राक्षिणे हृदयाय स्वाहा ॥ इदं सह-
स्राक्षिणे नमम ॥ ॐ स्वस्तिपूर्णाय शिरसे० ॥ ॐ उत्तिष्ठपु-
रूपाय शिखायै० ॥ ॐ धूमव्यापिने कवचाय० ॥ ॐ सप्त-
जिह्वाय नेत्रत्रयाय० ॥ ॐ धनुर्धराय अस्त्राय० ॥ ॐ अ-
ग्नये जातवेदसे स्वाहा ॥ इदमग्नये जातवेदसे नमम ॥ ॐ
अग्नये सप्तजिह्वाय० ॥ ॐ अग्नये हव्यवाहनाय० ॥ ॐ अ-
ग्नये अश्वोदरजाय० ॥ ॐ अग्नये वैश्वानराय० ॥ ॐ अ-
ग्नये कौमारतेजसे० ॥ ॐ अग्नये विश्वमुखाय० ॥ ॐ अ-
ग्नये देवमुखाय० ॥ ॐ ॐ इंद्राय स्वाहा ॥ इदं इंद्राय नम-
म ॥ ॐ रं वह्नये० ॥ ॐ मं यमाय० ॥ ॐ धं निर्ऋतये० ॥
ॐ यं वरुणाय० ॥ ॐ यं वायवे० ॥ ॐ सं सोमाय० ॥
ॐ ई ईशानाय० ॥ ॐ ह्रीं अनंताय० ॥ ॐ आं ब्रह्मणे० ॥
ॐ वं वज्राय स्वाहा ॥ इदं वज्राय नमम ॥ ॐ शं शक्तये० ॥
ॐ दं दण्डाय० ॥ ॐ खं खट्वाय० ॥ ॐ पां पाशाय० ॥ ॐ अं

अंकुशाय० ॥ ॐ गं गदायै० ॥ ॐ त्रिं त्रिशूलाय० ॥ ॐ
चं चक्राय० ॥ ॐ पं पद्माय ॥ इति वहेर्जिह्वांगावृत्तिदे-
चतानामेकैकामाज्याहुतिं हुत्वा स्रुवेणाज्यं स्रुचि चतुर्वार-
मापूर्वाधोमुखस्रुवेण स्रुचं पिधायोत्थाय प्रागुक्तवह्निमंत्रांते
धौपडिति वह्नौ हुत्वेदमग्नये नममेति त्यागं कृत्वोपविशेत् ॥
ततो दशधाविभक्तमहागणेशमंत्रेण जुहुयात् ॥ तद्यथा ॥
ॐ स्वाहा ॥ इदं गणेशाय नमम ॥ ॐ श्रीं स्वाहा० ॥
ॐ श्रीं ह्रीं स्वाहा० ॥ ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं स्वाहा० ॥ ॐ
श्रीं ह्रीं क्लीं ग्लौं स्वाहा० ॥ ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं ग्लौं गं
स्वाहा० ॥ ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं ग्लौं गं गणपतये स्वाहा० ॥
ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं ग्लौं गं गणपतये वरवरद स्वाहा० ॥ ॐ
श्रीं ह्रीं क्लीं ग्लौं गं गणपतये वरवरद सर्वजनं मे वशय
स्वाहा० ॥ ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं ग्लौं गं गणपतये वरवरद सर्वजनं
मे वशमानय स्वाहा० ॥ इति । दशधा विभक्तेन महागण-
पतिमंत्रेण दशाज्याहुतीर्हुत्वा ततः समस्तेन गणपतिमंत्रेण
चतुर्वारमाज्येन जुहुयादित्यग्निस्थापनविधिः ॥

इत्यग्निं संस्थाप्य, नूतनां ताम्रादिनिर्मितां चरुस्थालीम-
स्त्रमंत्रेण प्रक्षाल्य पंचदशप्रसृतिमितान्मूलविद्यया वा मूलमं-
त्रेणाष्टधाभिमंत्रिताञ्छालिसंभूतांस्तंदुलानस्त्रमनुं जपन्निक्षि-
प्य तत्र यथामानं गोक्षीरं निक्षिप्य, प्रक्षालितेन पात्रेण क-
वचमंत्रमुच्चरन् तत्पात्रवन्दनं पिधाय, मूलमंत्रं स्मरन्प्राक्षु-
खो गुरुश्चरुं पक्त्वा, तस्मिञ्चूते मूलमंत्रेण स्रुवेणाज्यं नि-
क्षिप्य, कवचमंत्रेण तत्पात्रमुच्चार्य कुंडस्योत्तरभागे कुशा-

स्तरे निधाय, ततो गुरुः कुंडसमीपे गत्वा, स्वासने प्राञ्जलं
 उपविश्य, मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, मूलमंत्रस्यर्घ्यादिकर-
 पडंगन्यासान्विधाय, विधिवज्ज्यानमानसपूजांतेऽर्घादिपात्र-
 स्थापनं कृत्वात्मपूजां विधाय, वह्निमुखे देवताचक्रं विभा-
 ष्य, विधिवत्तत्पीठं संपूज्य, तत्र देवतामावाह्य, तत्कल्पो-
 कविधिना सांगं सावरणं सर्वोपचारैः संपूज्यार्घादिस्नानां-
 तानुपचारानभिपूजावदेव कुंडाद्वहिः पात्रांतरे देवमुद्दिश्य
 कल्पयेदन्यत्सर्वं कुंडमध्ये कल्पयेदिति ॥ ततः कर्ता जलमा-
 दायामुकस्यामुकमंत्रदीक्षांगभूतहोमे मयेदमुपकल्पितं हवनी-
 यद्रव्यं या या यक्ष्यमाणदेवतास्ताभ्यस्ताभ्यो मया परित्यक्तं
 नमम ॥ ततो मूलमंत्रेण वह्निदेवतयोर्वक्त्रैकीकरणार्थं पंच-
 विंशत्याज्याहुतीर्हुत्वा ॥ स्वात्माग्निदेवतानामैक्यं भावयन्
 मूलेन नाडीसंधानार्थमेकादशाज्याहुतीर्हुत्वा पडंगावरण-
 देवतानामैकैकाज्याहुतिं हुत्वा, प्रागादिदिक्स्थाष्टसु कुंडेषु
 ऋत्विग्भिः प्रागुक्तविधिना संस्कृतेष्याचार्यः स्वकुंडादग्नि-
 मुद्ृत्योद्ृत्य विहरेत् ॥ तत ऋत्विग्भिश्च स्वे स्वे कुंडे वह्निं
 प्रज्वालय स्वकुंडाग्रे स्वस्वासनानि विधिना, संपूज्योपविश्य
 गुर्वादियंदनपूर्वकं प्राणायामभूतशुद्ध्यादि यथाशक्ति न्या-
 सजालं विधाय, वा वह्निं परिपेचनपरिस्तरणपरिधिप्रक्षेपण-
 पूजादिभिः सम्यक् परितोष्य तत्कल्पोक्तविधिनार्घादिस्था-
 पनं कृत्वा, वह्निमुखे स्वेष्टदेवताचक्रं ध्यात्वा, तत्पीठं संपू-
 ज्य, तस्मिन्स्वेष्टदेवतां नित्यपूजोक्तविधिनाऽऽवाह्य सांगां
 सावरणां सर्वोपचारैः संपूज्य, वक्त्रैकीकरणनाडीसंधानांगा-

चरणहोमांतं कृत्वा, संस्कृतघृतेन पंचविंशत्याहुतीर्मूलवि-
द्यया वा मूलमंत्रेण स्वे स्वे कुंडे जुहुयुः ॥ ततो
ततो गुरुर्वेद्यामस्त्राभिमंत्रिते कुशास्तरे चरुं, त्रिधा वि-
भज्यैकं भागं देवतायै निवेद्य, वेदीं परितः पूर्वमंकुरार्पण-
कर्मणि कृतांकुरपात्राणि निक्षिप्य, घृतपूर्णपिष्टमयदीपांश्च
निधाय, चरोद्ध्वितीयं भागं नवधा विभज्य, ऋत्विग्भिः
सह साज्येन तेन प्रतिकुंडं पंचविंशत्याहुतीर्हुनेत् ॥ ततो
गुरुः सर्वतोभद्रमंडलस्य पूर्वादिवीथीचतुष्टये मेपादि-दि-
क्स्थानेषु प्राच्यां मेपवृषौ, आग्नेय्यां मिथुनं, दक्षिणे कर्क-
सिंहौ, नैऋत्ये कन्यां, पश्चिमे तुलावृश्चिकौ, धायन्वे धनुः,
उत्तरे मकरकुंभौ, ईशान्यां मीनं इति विभक्तेषु राशिस्था-
नेषु, तदधिपेभ्यो नक्षत्रेभ्यः करणेभ्यश्च हुतशेषपायसेन
बलिं दद्यात् ॥ यथा ॥ कं ५ मेपवृश्चिकराश्यधिपतये, मंग-
लायैष गंधाक्षतपुष्पयुक्तपायसबलिर्नमः ॥ चं ५ वृषतुला-
राश्यधिपतये शुक्रायै० ॥ टं ५ मिथुनकन्याराश्यधिपतये
बुधायै० ॥ यं ४ कर्कराश्यधिपतये सोमायै० ॥ अं १६
सिंहराश्यधिपतयेसूर्यायै० ॥ तं ५ धनुर्मीनराश्यधिपतये
बृहस्पतये० ॥ पं ५ मकरकुंभराश्यधिपतये शनैश्चरायै० ॥
पुनः क्रमेण मेपादिस्थानेषु मेपराश्यंशभूताश्विनीभरणी-
कृत्तिकापादनक्षत्रदेवताभ्यो दिवानक्तंचरेभ्यः सर्वेभ्यो भू-
तेभ्य एष गंधेत्यादिप्राग्वत् ॥ एवं वृषराश्यंशभूतकृत्तिका-
पादत्रयरोहिणी मृगशिरोर्धनक्षत्रदेवेत्यादि ॥ मिथुनराश्यं-
शभूतमृगशिरोत्तरार्धाद्रांपुनर्वसुपादत्रयनक्षत्रेत्यादि ॥ एव-

मग्रेऽपि मंत्रा ऊहनीयाः ॥ ततो मीनमेषयोरंतराले बवक-
 रणायैपगंधेत्यादिप्राग्वत् ॥ एवं वृषमिथुनयोर्मध्ये बालव-
 करणायै० ॥ मिथुनकर्कटयोर्मध्ये कौलवकरणायै० ॥ सिं-
 हकन्ययोर्मध्ये तैतिलकरणायै० ॥ कन्यातुलयोर्मध्ये गरक-
 रणायै० ॥ वृश्चिकधनुषोर्मध्ये वणिजकरणायै० ॥ धनुर्मकरयो-
 र्मध्ये विष्टिकरणायै० ॥ अत्र राशिद्वयाधिपतीनां राशिद्वय-
 स्थानेऽपि बलिर्देय इति संप्रदायः ॥ ततो गुरुः कुंभस्थायै देव-
 तायै उत्तरापोक्षणादिनीराजनांतं कृत्वा स्तुत्वा प्रणम्य क्षमा-
 पयेत् ॥ ततश्चरोस्तृतीयं भागं शिष्येण सह गुरुः स्वयं भुक्त्वा
 चांताय शिष्याय पङ्गन्यासयोगेन सकलीकृताय नियता-
 त्मने शिष्याय हृन्मंत्रेणाष्टधाऽभिमंत्रितं क्षीरवृक्षादिसंभवं
 तालप्रमाणं दंतकाष्ठं दद्यात् ॥ ततः शिष्योपि तेन पूर्वोक्त-
 वंतधायनमंत्रं स्मरन् दंतान्विशोध्य दंतकाष्ठं प्रक्षाल्य विसृ-
 ज्याचम्य गुरोः समीपं गच्छेत् ॥ ततो गुरुर्मूलमंत्रशिखा-
 वद्धेनाखमंत्राभिरक्षितेन शिष्येण सार्धं तस्यां वेद्यां कुशा-
 स्तरे तस्यां रात्रौ शयनं कुर्यादित्यधिवासः ॥

इति श्रीसत्यानंदगुरुचरणप्रसादेन श्रीविष्णुभट्टविरचि-
 तायां दीक्षाप्रकाशिकायां दीक्षाधिवासकथनं नाम सप्तमः
 प्रकाशः ॥ ७ ॥

क्रियादीक्षाप्रकाशः ॥ ८ ॥

ततः सशिष्यगुरुर्बाहो मुहूर्ते चोत्थाय, कृतावश्यकक्रियः
 शिष्याय, मूलमंत्रेण सप्तधाभिमंत्रितं क्षीरवृक्षादिसंभवं,

तालप्रमाणं दंतकाष्ठं दत्वा, स्वयमपि दंतधावनं कारयेत् ॥
शिष्योऽपि तेन पूर्वोक्तदंतधावनमंत्रं स्मरन्दंतान्विशोध्य,
दंतधावनं प्रक्षाल्य, पुरतश्चतुरस्रे हस्तमात्रे स्थंडिले त्यक्त्वा
मुखं प्रक्षालयेत् ॥ ततो गुरुस्तत्परीक्षां कुर्यात् ॥ तत्र शु-
भाशुभफलानि सारसंग्रहे—

ईशानाग्रे ज्ञानलाभः प्राग्ने भूतिरुत्तमा ।

आग्नेयाग्रे मनस्तापो बंधुनाशश्च दक्षिणे ॥ १ ॥

राक्षसाग्रे मृत्युभयं वारुण्यग्रे मनःशुचः ।

वायव्यग्रे व्यग्रता च कौवेराग्रे सुखावहः ॥ २ ॥

ततः स्वमपरीक्षां कुर्यात् । श्रीकुलप्रकाशतंत्रे—

ऋरस्वमेऽधमा दीक्षा ह्यऋरे मध्यमा मता ।

उत्तमस्वमपूर्वा तु दीक्षा सर्वोत्तमा मता ॥ १ ॥

ततो दंतकाष्ठे अमंगलदिगग्रपाते दुःस्वमदर्शने च प्रा-
यश्चित्तं सारसंग्रह एव । “अमंगलस्थानपाते प्रायश्चित्तं समा-
चरेदिति” । प्रायश्चित्तं तु पूर्वोक्तं । ततो गुरुशिष्यौ स्नाना-
दि नित्यकृत्यं निर्वर्त्य, यागमंडपं गत्वा, द्वारपूजादिनित्य-
क्रमोक्तविधिना कुंभस्थां परदेवतां सांगां सावरणां सं-
पूज्य, जपांतं समाप्य, कुंडसमीपं गत्वा, स्वासनेषु समुप-
विश्य, गुरुश्च ऋत्विजश्च स्वे स्वे कुंडे परदेवतां यथाविधि
संपूज्य, सघृतैस्तिलैस्तत्तत्कल्पोक्तपुरश्चरणांगहोमोक्तद्रव्यै-
र्वाष्टोत्तरसहस्रमष्टोत्तरशतं वा जुहुयुः ॥ ततो गुरुः स्नातं
कृतनित्यकृत्यं शिष्यं शूद्रातिरिक्तपंचगव्यं पाययित्वा कुं-
डसमीपं नीत्वा तं दिव्यदृष्ट्या विलोक्य, तस्य हृदयारवि-

दाजीवात्मानं भूतशुद्ध्युक्तपरिपाय्या, तद्देहांद्रहंरंघ्रमार्गा-
 निःसार्य स्वात्मनि योगयत्नेन गुरुकृत्युत्तया संयोज्य, शि-
 ष्यस्य षडध्वशोधनं कुर्यात् । तत्र शिष्यस्य पादयोनि-
 वृत्तिः प्रतिष्ठा विद्या शान्तिः शान्त्यतीताचेति पंचकलात्मकं
 कलाध्यानं संचित्य । ततस्तस्य लिंगप्रदेशे शिवशक्तिस-
 दाशिवेश्वरशुद्धविद्यामायाकलाविद्या रागकालनियतिपुरुष-
 प्रकृत्यहंकारबुद्धिमनःश्रोत्रत्वक्चक्षुर्जिह्वाघ्राणवाक्पाणिपाद-
 पायूपस्थशब्दस्पर्शरूपरसगंधाकाशवाय्वग्निसलिलपृथिव्या-
 त्मकपद्मत्रिंशत्तत्त्वरूपं तत्त्वाध्यानं संचित्येति शिवदीक्षा-
 याम् । वैष्णवदीक्षायां तु । जीवप्राणबुद्धिमनःश्रोत्रत्वक्च-
 क्षुर्जिह्वाघ्राणवाक्पाणिपादपायूपस्थशब्दस्पर्शरूपरसगंधाका-
 शवाय्वग्निसलिलपृथिवीवासुदेवसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धसौम-
 सूर्याग्न्यात्मकद्वात्रिंशत्तत्त्वरूपं तत्त्वाध्यानं संचित्येति ।
 सौरदीक्षायां ॥ । आकाशवायुतेजःसलिलभूमिशब्दस्पर्श-
 रूपरसगंधश्रोत्रत्वक्चक्षुर्जिह्वाघ्राणवाक्पाणिपादपायूपस्थम-
 नोहंकारबुद्धिमकृत्स्नात्मकचतुर्विंशतितत्त्वरूपं तत्त्वाध्यानं
 संचित्येति । शक्तिदीक्षायां तु । निवृत्तिप्रतिष्ठाविद्याशां-
 तिशान्त्यतीताव्योमरूपाशब्दशक्तिसदापूर्वशिवात्मकदशत-
 त्त्वरूपं तत्त्वाध्यानं संचित्येति । त्रिपुरादीक्षायां तु । आ-
 त्मविद्याशिवशिवविद्यात्मसर्वात्मकसप्ततत्त्वरूपं तत्त्वाध्यानं
 संचित्य ॥ ततस्तस्य नाभौ अतलवितलमुतलमहातलत-
 लातलरसातलपातालभूर्भुवःस्वर्गहर्जनस्तपःसत्यलोकात्मक-

चतुर्दशभुवनरूपं भुवनाध्वानं संचिंत्य । ततस्तस्य हृदये
अकारादिक्षकारांतवर्णकदंवरूपं वर्णाध्वानं विभाव्य । तत-
स्तस्य ललाटे वर्णसमुदायरूपं पदाध्वानं संस्मृत्य । तत-
स्तस्य शिरसि पदसमूहरूपसमस्तमंत्रराशिमयं मंत्राध्वानं
ध्यायेदिति शिष्यशरीरेऽध्वपट्टं संचिंत्य, तं कूर्चेन स्पृ-
शन् गुरुः स्वकुंडे ॥ ॐ अमुकस्य कलाध्वानं शोधे-
यामि स्वाहा ॥ इति घृताक्तैस्तिलैरष्टधा हुत्वा, कला-
ध्वानं तत्त्वाध्वनि विलीनं विभाव्य ॥ ॐ अमुकस्य तत्त्वा-
ध्वानं शोधयामि स्वाहेत्यष्टधा हुत्वा, तं भुवनाध्वनि वि-
लीनं विभाव्य ॥ पुनः ॐ अमुकस्य भुवनाध्वानं शो-
इत्यष्टधा हुत्वा भुवनाध्वानं वर्णाध्वनि विलीनं विभाव्य ॥
पुनः ॐ अमुकस्य वर्णाध्वानं शो० ॥ इत्यष्टधा हुत्वा तं
पदाध्वनि विलीनं विभाव्य ॥ पुनः ॐ अमुकस्य पदा-
ध्वानं शो० ॥ इत्यष्टधा हुत्वा तं मंत्राध्वनि विलीनं विभा-
व्य ॥ पुनः ॥ ॐ अमुकस्य मंत्राध्वानं शो० ॥ इत्यष्टधा
हुत्वा तं ब्रह्मरंध्रस्थपरशिवे विलीनं विभाव्य पुनः संहति-
प्रतिलोमेन शिवसकाशान्मंत्राध्वानं सृष्ट्वा ततः पदाध्वानं
तस्माद्वर्णाध्वानं ततो भुवनाध्वानं ततस्तत्त्वाध्वानं ततः क-
लाध्वानं च सृष्ट्वा तत्तत्स्थाने संस्थाप्य, शिष्यं दिव्यदृष्ट्या
विलोक्य, स्वात्मनि स्थितं शिष्यचैतन्यं तद्दृढयारविदे आ-
वाहनोक्तप्रकारेण तद्ब्रह्मरंध्रेण संस्थापयेत् ॥

ततो गुरुः स्वकुंडे ॥ ॐ भूरग्नये च पृथिव्यै च महते
च स्वाहा ॥ इदमग्नये नमम ॥ ॐ भुवो वायवे चांतरिक्ष

क्षाय महते च स्वाहा ॥ इदं वायवे नमम ॥ ॐ सुवरादि-
 त्याय च दिवे च महते च स्वाहा ॥ इदमादित्याय नमम ॥
 ॐ मूर्धुवःसुवथंद्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिग्भ्यश्च महते च
 स्वाहा ॥ इदं प्रजापतये नमम ॥ इत्याज्याहुतिचतुष्टयं न्यू-
 नातिरिक्तप्रायश्चित्तार्थं हुत्वा ॥ इतः पूर्वं प्राणबुद्धिदेहब-
 र्माधिकारसोजाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यवस्थासु मनसा वाचा कर्मणा
 हस्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेण शिश्ना यत्स्मृतं यदुक्तं यत्कृतं
 तत्सर्वं ब्रह्मार्पणं भवतु स्वाहा ॥ इति ब्रह्मार्पणमंत्रेण कर्मब-
 धविमुक्त्यर्थमाज्येनाष्टाहुतीर्हुत्वा ॥ पुनर्वह्निमंत्रेण प्राग्व-
 दग्निं संपूज्य ॥

ॐ सहस्रार्चिमहातेजा नमस्ते बहुरूपधृक् ।

सर्वाग्निने सर्वगत पावकाय नमोस्तु ते ॥ १ ॥

त्वं रौद्रघोरकर्मा च घोरहा त्वं नमामि ते ।

विष्णुस्त्वं लोकपालोऽसि शान्तिमत्र प्रयच्छ मे ॥ २ ॥

इत्यग्निं संप्रार्थ्य ॥ “न्यूनातिरिक्तपूर्णार्थं ददामि सष्ट-
 तं तिलम्” ॥ ॐ हंसांगं कुरुकुरु स्वाहेति तिलैरेकाहुतिं
 हुत्वा ॥ स्रुवेण स्रुचि धृतमापूर्य तदग्रे कुशपुष्पपूगीफला-
 दिकं च निक्षिप्य तदूर्ध्वमधोमुखं स्रुवं निधाय शंखवत्सं-
 पुटाभ्यां कराभ्यां सुकुसुमौ गृहीत्वोत्थाय ऋजुकायस्तयो-
 र्मूलं स्वनाभौ निधाय वामपादमग्रे कृत्वा वीषहंतेन मूल-
 मंत्रेण देवतामुखकमले परमामृतबुद्ध्या जुहुयात् ॥ एवं पू-
 र्णाहुतित्रयं हुत्वाऽप्यग्नौ प्रोक्ष्य देवतां संपूज्य सांगां साव-
 रणां वह्नेः सकाशादुद्धृत्य कुंभे विसर्जयेत् ॥ एवमृत्वि-

जोऽपि स्वस्वकुण्डे महाव्याहृत्यादि होमपूर्वकं पूर्णाहुतिं हुत्वा देवतां संपूज्य विसर्जयेयुः ॥ ततो गुरुः प्रागुक्तविधिना वह्निं संपूज्य प्राग्वद्याहृत्यग्निजिह्वांगमूर्तिमंत्रैरेकैकामाज्याहुतिं हुत्वा प्राग्वत्प्रोक्षणीजलैरग्निं परिषिच्य ॥

ॐ भोभो वह्ने महाशक्ते सर्वकर्मप्रसाधक ॥

कर्मान्तरेऽपि संप्राप्ते सन्निधिं कुरु सादरम् ॥ १ ॥

इत्यग्निं संप्रार्थ्य संहारमुद्रया तं स्वात्मनि संयोज्य, परिधीन्परिस्तरणानि च तूष्णीमग्नौ प्रक्षिप्य विभूतिबंदनं कृत्वा प्रणीतापात्रमुद्रास्य स्वपुरतः कुशास्तरे निधाय ॥ ॐ प्राच्यै दिशे नमः ॥ ॐ दक्षिणायै दिशे नमः ॥ ॐ प्रतीच्यै दिशे नमः ॥ ॐ उदीच्यै दिशे नमः ॥ इति तत्तद्दिशि प्रणीताजलमुत्क्षिप्याधरायै दिशे नम इति भूमौ जलं निक्षिप्य भूमौ पतितजलेन स्वात्मानं शिष्यं च कुशैः संप्रोक्षयेदिति प्रणीतोद्वासनं विधाय ब्रह्माणमुद्रासयेत् ॥ ब्रह्मस्थाने वृत्ताय ब्राह्मणाय सहिरण्यं पूर्णपात्रं दापयेदिति दीक्षांगहोमविधिः ॥

ततो गुरुः नेत्रमंत्रेण शिष्यस्य नेत्रे नूतनपट्टवस्त्रेण बध्वा तं हस्तेन गृहीत्वा कुंभसमीपं नीत्वा तस्यांजलिं पुष्पैरापूर्य स्वयं मूलमंत्रमुच्चरन् घटस्यदेवतायै पुष्पांजलिं दापयित्वा, तस्य नेत्रबंधनं विमुच्य, कुशास्तरे तं समुपवेश्य ॥ “अज्ञानतिमिरांधस्य ज्ञानांजनशलाकया ॥ चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः” ॥ इति मंत्रं शिष्यं पा-

ठयित्वा कुंभस्थदेवतां सांगां सावरणां सर्वोपचारैः संपूज्य,
 भूतशुद्धिविधिना तस्य देहं संहृत्य, संशोध्योत्पाद्य, तद्देहं
 मूलमंत्रस्यर्प्याद्यखिलन्यासजालं विन्यस्य, पुनः कुंभस्थदे-
 वतां गंधादिपञ्चोपचारैः संपूज्य, मंडपद्वारदेवताः सलोक-
 पालांगावरणदेवतार्धदेवता गणेशादिचतुरायतनदेवताः स्व-
 स्वांगावरणदेवतासहिता देवस्वांगे विलीना इति विभाव्य,
 तां प्रागुक्तविधिना पङ्गन्यासयोगेन, सकलीकृत्य, तेजो-
 रूपतामापाद्य, तत्तेजोरूपं कलशजलं परब्रह्मरूपं संचित्य,
 वेद्या उत्तरे भागे कनिष्ठमंडपश्चेन्मंडपाद्वहिरुत्तरस्यां विशि
 प्रागुक्तसर्वतोभद्रादिमंडले स्वलंकृतं शिष्यं प्राशुखं समु-
 पवेश्य, पञ्चषाद्यधोपपुरःसरं वेदघोषं कुर्वन्निर्झरतिविमिर-
 न्यध ब्राह्मणैः सह गुरुः कुंभं समुद्धृत्य, तन्मुखस्थान्मुर-
 द्धुमाच्छिष्यमूर्ध्नि निधाय विलोममातृकां मूलमंत्रं च जप-
 न्पूर्वाभिमुखोपविष्टं तमुत्तराभिमुखं स्तिष्ठन्नभिषिष्य पुनः पूर्व-
 स्थापितामस्त्ररूपां वर्धनीं गृहीत्वा तत्तोयै रक्षार्चमभिषिष्य
 तद्वर्धन्यवशिष्टजलेन शिष्यमाचामयित्वा, देवतास्वरूपं तं
 पङ्गन्यासेन सकलीकुर्यात् ॥ ततः शिष्य उत्थाय शुद्धे
 धौते नूतने वाससी परिधायाचम्य मौनी, कूर्तांजलिर्गुरु-
 सनिधौ तिष्ठेत् ॥ ततो गुरुः प्राशुखं तं प्रागुद्धृते सर्वतो-
 भद्रमंडले समुपवेश्य, तस्मिन्संकांतां स्वेष्टदेवतां गंधादि-
 पञ्चोपचारैः संपूज्य, शिष्यदेवतयोरैक्यं सभावयन् श्रीपा-
 द्भामृतेन, तत्कल्पोक्तविधिना, गुरुः शिष्यस्य, तत्त्वशोधनं

कीरयित्वा तस्य पाशच्छेदनं विदध्यात् ॥ ततो नूतनवस्त्रेण शिष्यमस्तक्रमाच्छाद्य, तस्य दक्षिणकर्णे प्रथमतोगुरुपादुकाविद्यामुपदिश्य तदनु गणेशसूर्यविष्णुशिवशक्त्यात्मकपंचायतनमंत्रानुपदिश्य तदनु ऋष्यादिसहितां मूलविद्यां यथाक्रमं यथासंप्रदायं यथाधिकारं त्रिवारं वदेत् ॥ ब्राह्मणश्चेत्तस्य हस्ते मंत्रदानरूपेणोदकं दत्त्वा पश्चात्कर्णे त्रिवारं वदेत् ॥ अन्येभ्यस्त्वेवमेव वदेत् ॥ स्त्रीशूद्रयोर्वामकर्णे वदेत् ॥

ततस्तस्य नामाद्यक्षरादिवर्णमानंदनाथशब्दांतं सुंदरं शिष्यनाम कुर्यात् ॥ “तदुक्तं दक्षिणामूर्तिसंहितायाम् ॥” “आद्याक्षरेण संलग्नं सुंदरं नाम कल्पयेत्” ॥ अथवा गुंतकलियुगदिनादि दीक्षादिना वसानानि दिनानि गणयित्वा नवभिर्हृते यावन्ति दिनान्यवशिष्टानि भवन्ति तानि परिज्ञाय नवनाथेषु दीक्षादिनस्य पर्यायो नाथो भवति तस्य नामैव स्वशिष्यस्य नाम कुर्यात् ॥ ततः शिष्यः प्राणायामत्रयमभ्यादिकरपटंगन्यासपूर्वकं, स्वगुरुपदिष्टां, मूलविद्यामष्टोत्तरशतवारमष्टाविंशतिवारमष्टधा वा जपित्वा, जपं समर्प्य, गुरुमंत्रदेवतामैक्यं, विभावयन्देवतात्मकं श्रीगुरुं ध्यायन् दंडवत्प्रणम्य, तस्य पादद्वयं कृतार्थोऽस्मीति वदन् स्वशिरसि निधाय प्रणमेत् ॥ ततो गुरुः कृतार्थोऽसीति वदन् शिष्यमुत्थाप्य, परिरम्य, मूर्ध्याघ्राय युगाक्षरादिपारंपर्यक्रममुपदिश्य, समयाचारादिकं, यथाधिकारं बोधयेत् ॥ ततः शिष्यः प्रहृष्टमन्ताः स्वात्मनिवेदनं कृत्वा, गुरवे सर्वस्वं

तदर्थं वा स्ववित्तदशमांशं वा, वित्तशाठ्यरहितो, गोमूहि-
रण्याम्बरगजाम्बदासदासीगृहारामादियुतां दक्षिणां दत्त्वा,
अतिमन्यश्च समग्रां दक्षिणां दत्त्वा, प्रणम्य, परितोष्य, कु-
मारिकाः सुवासिनीः सामयिकाश्च भक्ष्यभोज्यवस्त्रालंकार-
भूरिदक्षिणाद्यैस्तोषयेत् ॥ ततो गुरुनिकटे त्रिदिनं वसेत् ।
वा पूजादेशादिकृद्भवेदिति क्रियादीक्षा ॥

अथैवं विस्तरतः क्रियादीक्षां कर्तुमशक्तश्चेत्पूर्वोक्ते कनि-
ष्ठमंडपे प्राग्बद्धेदिकायां मंडलं कृत्वा, तथैव तत्र कुंभस्था-
पनं कृत्वा, अतिमन्यरणाशकौ कचित्प्रशस्ते गृहे, वा, सु-
प्तमे भूतले, प्राग्बन्धमंडलं कृत्वा, तदशकौ, चतुरस्रवृत्त-
वेष्टितमष्टदलकमलं वा निर्माय, तत्रोक्तविधिना कलशं सं-
स्थाप्य, प्राग्बन्धचतुरस्रकुंडं तदशकौ प्रागुक्तविधिना स्थापितं
कृत्वा तत्रोक्तविधिनाग्निं संस्थाप्याग्निस्थापने विस्ताराशकौ
नित्यहोमोक्तविधिना वाग्निं संस्थाप्योक्तविधिना होमादिकं
कृत्वाभिषिच्य मंत्रं दद्यात् ॥ पूर्वदिनाधिवासनाशकौ तस्मि-
न्नेव दिने सद्योधिवासनं कृत्वा दिनद्वयकृत्यमेकस्मिन्नेव
दिने समापयेदिति संक्षेपतः क्रियादीक्षा ॥ सद्योऽधिवास-
नपक्षे गुरुशिष्ययोर्हुतशेषचरुप्राशनं न स्यात् किं तु प्राश्ना-
नस्यावश्यकत्वादाघ्राणं कार्यमिति शिष्टाचारः ॥ अत्र होम-
काले बहेर्जिह्वाशिरःकर्णादिकं ज्ञात्वा जुहुयात् ॥ तत्र
जिह्वायामेव होमः श्रेष्ठः ॥ अन्येष्वंगेषु दोषावहः ॥

तथाचोक्तं गृह्यसूत्रे—

सर्वकार्यप्रतिष्ठार्थं जिह्वायां तस्य होमयेत् ।

चक्षुःकर्णादिकं ज्ञात्वा होमयेद्देशिकोत्तमः ॥ १ ॥
 अग्निकर्णे हुतं यत्तु कुर्याच्चेद्व्याधितो भयम् ।
 नासिकायां महदुःखं चक्षुषोर्नाशनं भवेत् ॥ २ ॥
 केशे दारिद्र्यदं प्रोक्तं तस्माज्जिह्वासु होमयेत् ।
 यत्र काष्ठं तत्र कर्णौ यत्र घूमस्तु नासिके ॥ ३ ॥
 यत्रात्पञ्चलनं नेत्रं यत्र भस्म तु तच्छिरः ।
 यत्रैव ज्वलितो वह्निस्तत्र जिह्वा प्रकीर्तितेति ॥ ४ ॥
 शारदातिलकेऽपि—

वैश्वानरं स्थितं ध्यायेत्सर्वहोमेषु देशिकः ।
 शयानमाज्यहोमेषु निषण्णं शेषवस्तुषु ॥ १ ॥
 आस्यांतर्जुह्याद्वहेर्विषश्चिस्सर्वकर्मसु ।
 कर्णहोमे भवेद्व्याधिर्नेत्रे त्वंधत्वमीरितम् ॥ २ ॥
 नासिकायां मनःपीडा मस्तके धनसंक्षयः ।
 सघ्नमोऽग्निः शिरः प्रोक्तो निर्धूमश्चक्षुरेव च ॥ ३ ॥
 ज्वलन्कृशो भवेत्कर्णः काष्ठलग्नश्च नासिका ।
 अग्निर्निजायते यत्र शुद्धस्फटिकसंनिभः ॥ ४ ॥
 तन्मुखं तत्र विज्ञेयं चतुरंगुलमानत इति ।

अथाग्नेर्वर्णाद्याः नारदपञ्चरात्रे—

अग्नेर्भासश्च गंधाश्च शब्दाश्चाकृतयस्तथा ।
 विकाराश्च शिखाश्चैव संवेद्याः कर्मसिद्धये ॥ १ ॥
 पद्मरागद्युतिः श्रेष्ठो लाक्षारससमद्युतिः ।
 चालार्कवर्णो हुतमुक् जयार्थं शस्यते बुधैः ॥ २ ॥

इंद्रगोपकसंक्राशः शोणिताम्बोऽथ, पावकः ।
 शकचापनिभः श्रेष्ठः कुसुंभामस्तथैव च ॥ ३ ॥
 रक्तानां पुष्पजातीनां, वर्णनाग्निरिहोच्यते ।

अथ गंधः—

सुगंधद्रव्यगंधोऽग्निर्घृतगंधः सुशोभनः ॥ ४ ॥
 आयुर्दः पद्मगंधः स्याद्विल्वगंधश्च सुमत् ॥
 नागचंपकपुंनागपाटलायुधिकानिभः ॥ ५ ॥
 पद्मेदीवरकह्वारसर्पिर्गुग्गुलुसंनिभः ।
 पावकस्य शुभो गंधः इति ।

अथ घण्डः—

जीमूतपल्लवीशंसमृदंगध्वनिसंनिभः ।
 शब्दोऽग्रेः सिद्धये हेतुरतोऽन्यः स्यादसिद्धिदः ॥ १ ॥

शारदातिलकैऽपि—

भैरीवारिदहस्तौद्रध्वनिबंहेः शुभावह इति ।

अथाऽसिर्नारदपञ्चरात्रे—

छन्नाकारो द्विजश्रेष्ठ । ध्वजचामरसंनिभः ।
 विमानानां हयानां च प्रासादानां वृषस्य च ॥ १ ॥
 आकारेणाथ हंसानां मयूराणां च सिद्धिदः ।
 तथाकृतिः सदा बहिः सद्यः सिद्धिकरः स्मृतः ॥ २ ॥
 शेषाणां दंष्ट्रिणां रूपं न शस्तं होमकर्मणि ।
 यद्रूपं कथितं चैतद्यदि तस्य प्रदक्षिणम् ॥ ३ ॥
 अन्योन्यत्वं प्रपद्येत तदा सिद्धिकृतोऽन्ततः ॥ इति ॥

अथ शिखा तत्रैव—

विपमाश्च शिखावहेस्यादयः स्युः शुभावहाः ॥
ह्रस्वा ह्रस्वोन्नता दीर्घा ज्वालाग्नेः सिद्धिदा मताः ॥ १ ॥

शारदातिलकेऽपि—

प्रदक्षिणास्त्यक्तकंपाश्छत्राभाः शिखिनः शिखाः ।
शुभदा यजमानस्य राज्यस्यापि विशेषतः ॥ १ ॥

तथा नारदपंचरात्रे—

प्रदीप्ते लेलिहानेऽग्नौ निर्धूमे सगुणे तथा ।
हृष्टतुष्टिप्रदे चैव होतव्यं सिद्धिमिच्छता ॥ १ ॥
स्निग्धः प्रदक्षिणावर्तः सुशेच्छश्चापि यो भवेत् ॥
नित्यमेकं शुभकरा यद्यन्यवर्जितैर्गुणैः ॥ २ ॥

अथ निपिद्धः नारदपंचरात्रे—

अल्पतेजाश्च रुक्शश्च विस्फुलिंगसमन्वितः ।
धूमावलीढजालश्च कुशानुनैव सिद्धिदः ॥ १ ॥
दुर्गंधश्चावलीढश्च सितकृष्णश्च यो भवेत् ।
भूर्मिं च विलिखेद्यस्तु सोऽपि दद्यात्पराभवम् ॥ २ ॥

शारदातिलकेऽपि—

कृष्णः कृष्णगतेर्गो यजमानं विनाशयेत् ।
पूतिगंधो हुतभुजो होतुर्दुःखप्रदो भवेत् ॥ १ ॥
छिन्ना वृत्ता शिखा कुर्यान्मृत्युं घनपरिक्षयम् ।
शुकपक्षनिभो धूमः पारावतसमप्रभः ॥ २ ॥
हानि तुरगजातीनां गवां च कुरुतेऽचिरात् ।

तंत्रांतरेऽपि—

खरोष्ट्रमहिषादीनां वातमत्र निपिद्धये ।

रुक्षश्चटचटाशब्दस्त्वपसव्यगतिः सदा ॥ १ ॥

उल्लिखेद्वसुधां यश्च यश्चाधःशिल् एव च ।

नैव्यतेऽसौ मुनिश्रेष्ठ शास्त्रेऽस्मिन्पारमेश्वरे ॥ २ ॥

अत्रैवंविधेषु दोषेषु प्रायश्चित्तमुक्तं शारदातिलके—

एवंविधेषु दोषेषु प्रायश्चित्ताय देशिकः ।

मूलेनाज्येन जुहुयात्पंचविंशतिमाहुतीरिति ॥ १ ॥

पंचविंशतिरेकैकस्मिन्दोषे इति ज्ञेयम् ।

अथ होमद्रव्यमानानि । तच्च शारदातिलके—

अथात्र होमद्रव्याणां प्रमाणमभिधीयते ।

कर्पमानं घृतं होमे शुक्तिमात्रं पयः स्मृतम् ॥ १ ॥

उक्तानि पंचगव्यानि तत्समानि मनीषिभिः ।

तत्समं मधुदुग्धाक्षमक्षमात्रमुदाहृतम् ॥ २ ॥

दधि प्रसृतिमात्रं स्याल्लाजाः स्युर्मुष्टिसंमिताः ।

पृथुकास्तत्प्रमाणाः स्युः सक्तवोऽपि तथोदिताः ॥ ३ ॥

गुहं पलार्धमानं स्याच्छर्करापि तथा स्मृता ।

प्रासार्धं चरुमानं स्याद्विष्णुः पर्वावधिः स्मृतः ॥ ४ ॥

एकैकं पत्रपुष्पाणि तथा यूथानि कल्पयेत् ।

कदलीनागरंगाणां फलान्येकैकशो विदुः ॥ ५ ॥

मातुर्लिङ्गं चतुःखंडं पनसं दशधा कृतम् ।

अष्टधा नारिकेलानि खंडितानि विवुर्बुधाः ॥ ६ ॥

त्रिधा कृतं फलं वैत्वं कपित्थं खंडितं द्विधा ।

वर्षारुकं फलं होमे चोदितं खंडितं त्रिधा ॥ ७ ॥

१ 'देवगारूपधारीत्वादिभ्योऽनुग्रहकारणात् । करुणाकरमूर्तित्वदेक्षिक-
कविताः प्रिये ॥'

फलान्यन्यान्यखंडानि समिधः स्युर्दशांगुलाः ।

दूर्वात्रयं समुद्दिष्टं गुडूची चतुरंगुला ॥ ८ ॥

ग्रीहयो मुष्टिमात्राः स्युर्मुद्गा माषा यवा अपि ।

तंदुलाः स्युस्तदर्धांशाः कोद्रवा मुष्टिसंमिताः ॥ ९ ॥

गोधूमा रक्तकलमा विहिता मुष्टिमानतः ।

तिलाश्चुलुकमात्राः स्युः सर्पपास्तत्प्रमाणकाः ॥ १० ॥

शुक्तिप्रमाणं लवणं मरीचान्यपि विंशतिः ।

पुरं बदरमानं स्याद्रामठं तत्समं स्मृतम् ॥ ११ ॥

चंदनागुरुकर्पूरकस्तूरीकुंकुमानि च ।

तित्तिणीबीजमानानि समुद्दिष्टानि देशिकैः ॥ १२ ॥

अथ कर्पादिलक्षणमुक्तं सारसंग्रहे—

माषो दशगुंजा स्यात्पोडश माषो निगद्यते कर्प इति ।

तैलस्याप्येतदेव परिमाणं । शुक्तिः कर्पद्वयं । प्रसृति—

मात्रं पलद्वयमात्रं । मुष्टिः पलं । पलार्धं कर्पद्वयं । प्रा-

सार्धमशीतिरक्तिकामात्रम् । तदुक्तं पिंगलामते—

गुंजाभिर्दशभिर्माषः शाणो मासचतुष्टयम् ।

द्वौ शाणौ घटकः कोलो बदरं द्रक्षणश्च सः ॥ १ ॥

तौ द्वौ पाणितलं कर्पः सुवर्णं कवलग्रहः ।

पिचुर्विडालपदकं त्रिदुकोक्षश्च तद्वयम् ॥ २ ॥

शुक्तिरिष्टामिता ते द्वे पलं विल्वं चतुर्थिका ।

मुष्टिराघं प्रगुंजोऽथ द्वे पले प्रसृतिस्तथेति ॥ ३ ॥

मातुलिंगं बीजपूरं । उर्वारुकं कर्कटी । तदर्धांशः शु-

किमिताश्रुलुकमांघ्राः, प्राणितलप्रमाणाः कर्षमात्रा इत्यर्थः ।
पुरं गुग्गुलु । चदरमानं अशीतिगुंजामितं । रामठं हिंगु ।

तथा नारदपंचरात्रे—

खंडत्रयं स्यान्मूलानां ह्रस्वानि स्वप्रमाणतः ।

शैवागमेऽपि—

खंडत्रयं स्यान्मूलानां सूक्ष्माण्येवं तु होमयेत् ।

एवमखंडमिति यावत्—

कंदानामष्टमं भागं लतानामंगुलद्वयमिति ।

अथ समिधः नारदपंचरात्रे—

समिधप्रादेशमात्रेण समुच्छेदान्विता तथा ।

विशीर्णा द्विदला ह्रस्वा वक्रा स्थूला कृशा द्विधा ॥ १ ॥

कुमिदष्टाश्च दीर्घाश्च निस्त्वचः परिवर्जिताः ।

विशीर्णायुःक्षयं कुर्यात् द्विदला व्याधिसंभवः ॥ २ ॥

ह्रस्वायां मृत्युमामोति वक्रा विघ्नकरी मता ।

स्थूला तु हरते लक्ष्मीं कृशायां जायते क्षयः ॥ ३ ॥

द्विधायां नेत्रदोषाः स्युः कीटदष्टार्थनाशिनी ।

द्वेपं प्रकुरते दीर्घा प्राणहृयो निस्त्वचः स्मृताः ॥ ४ ॥

सक्षीरा नाधिका न्यूनाः समिधः सर्वकामदाः ।

आर्द्रत्वचं महाच्छेदां तर्जन्यंगुलवर्तुलाम् ॥ ५ ॥

इहशीं होमयेत्प्राज्ञः ग्रामोति विपुलां श्रियम् ।

श्रौते स्मार्ते च तंत्रोक्ते समिधः परिकीर्तिताः ॥ ६ ॥

तथा चापर्वीयसंहितायाम्—

ताः पालादयः परा वापि यज्ञिया द्वादशांगुलाः ।

अवक्रा अस्त्वयं शुक्लाः सत्वचो निर्वृणाः समाः ॥ १ ॥

दशांगुला वा विहिताः कनिष्ठांगुलिसंमिताः ।

प्रादेशमात्रा वालामे होतव्याः सकला अपि ॥ २ ॥

इति श्रीसत्यानंदनाथगुरुचरणप्रसादेन श्रीविष्णुभट्ट-
विरचितायां दीक्षाप्रकाशिकायां क्रियादीक्षाकथनं नामा-
ष्टमः प्रकाशः ॥ ८ ॥

वर्णदीक्षाप्रकाशः ॥ ९ ॥

अथ प्रकृते क्रियादीक्षाऽशक्तानां वर्णदीक्षाविधिर्लिख्यते
तत्र वर्णदीक्षा । यथा—

तत्र पुं प्रकृत्यात्मकानकारादिक्षकारांतान्मातृकावर्णान्पुं प्र-
कृत्यात्मके शिष्यदेहे यथोक्तविधिना विन्यस्य पुनः संहार-
क्रमेण मूर्धादिहृदयांतस्थं क्षकारं हृदयादिनाभ्यंतस्थे लकारे
संहरामि हृदयादिनाभिपर्यंतस्थं, लकारं हृदयादिनाभ्या-
दाग्रपर्यंतस्थे हकारे संहरामि, हृदयादिनाभ्यादाग्रपर्यंतस्थं
हकारं हृदयादिदक्षिणपादाग्रपर्यंतस्थे सकारे संहरामि, हृद-
यादिदक्षपादाग्रावधिस्थं सकारं हृदयादिनाभ्याग्रावधिस्थे
पकारे संहरामि, हृदयादिनाभ्याग्रावधिस्थं पकारं हृदया-
दिदक्षिणपाण्याग्रावधिस्थे शकारे संहरामि । एवं युक्त्या
शकारं वकारे संहरामीत्यादिमुखवृत्तस्थमाकारं शिरस्थे
अकारे संहरामीत्यंतमुक्तयुक्त्यावर्णान्संहृत्य ततस्तच्चैतन्यं
सकलतत्त्वग्रामसमेतं परमात्मनि संयोज्य विलीनसकल-
तत्त्वसमूहं विगतनिखिलकलुषं दिव्यतनुं शिष्यं संचित्य
दीक्षा ॥ ६

पुनः परमात्मनः सकाशादकारादिक्षकारांतान्वर्णानुत्पाद्य यथोक्तसृष्टिन्यासक्रमेण शिष्यदेहे मातृकावर्णान्विन्यस्य पुनस्तच्चैतन्यं तत्त्वग्रामसमेतं तस्मिन्संयोज्योक्तविधिनोपदेशं कुर्यात् । इति वर्णदीक्षा ॥

अथ कलादीक्षा । तत्र पादतो जानुपर्यंतं निवृत्तिकलां । जानुतो नाभिपर्यंतं प्रतिष्ठाकलां । नाभितः कंठपर्यंतं विद्याकलां । कंठाहलाटपर्यंतं शान्तिकलां । ललाटाद्वक्षरंध्रांतं शान्त्यतीतकलां च शिष्यदेहे संचिंत्य । निवृत्तिकलां प्रतिष्ठाकलायां संहरामि । प्रतिष्ठाकलां विद्याकलायां संहरामि । विद्याकलां शान्तिकलायां संहरामि । शान्तिकलां शान्त्यतीतकलायां संहरामि । शान्त्यतीतकलां परमात्मनि संहरामि । इति क्रमात्संहृत्य वेधयित्वा पुनः परमात्मनः सकाशाच्छान्त्यतीतकलां ततः शान्तिं ततो विद्यां ततः प्रतिष्ठां ततो निवृत्तिं च सृष्टिक्रमेण शिष्यदेहे तत्तत्स्थाने संयोज्योपदेशं कुर्यात् । एवमष्टत्रिंशत्कलामिर्वा एकपञ्चाशत्कलामिर्वा प्रागुक्तयुक्तया संहारसृष्टिन्यासक्रमेण शिष्यं संस्कृत्य दीक्षां दद्यात् ॥ इति कलादीक्षा ॥

अथ स्पर्शदीक्षा । तत्र गुरुः स्वहस्ततले शिवरूपं स्वगुरुं ध्यायन्मूलविद्यां पङ्गमंत्रान्मातृकां च जपञ्छिष्यस्य शिरसि स्वदक्षिणकरं निधायोपदिशेत् ॥ इति स्पर्शदीक्षा ॥

अथ वाग्दीक्षा । तत्र गुरुः परचिद्रूपे शिवे चित्तं निधाय तदुद्भूतान् समस्तमंत्रान्ध्यायैस्तन्मयः स्वयं शिष्याय मंत्रानुपदिशेत् ॥ इति वाग्दीक्षा ॥

अथ दृग्दीक्षा ॥ तत्र गुरुः स्वनेत्रे निमील्य परमात्म-
स्वरूपिणीं मंत्रदेवतां ध्यात्वा प्रसन्नचित्तो दिव्यचक्षुषा
शिष्यं निरीक्ष्य मंत्रोपदेशं कुर्यात् ॥ इति दृग्दीक्षा ॥ पश्चा-
दुक्तमेतद्दीक्षात्रयं विरक्तानामशक्तानां शिष्याणां तत्त्वविदा
गुरुणा कार्यमिति । स्त्रीणां तु वाग्दीक्षैव विहिता नान्या ।

अथ वेधदीक्षा । तत्र गुरुः शिष्यस्य मूलाधारे चतुर्दल-
पंकजमध्यगतत्रिकोणमध्ये यथोक्तरूपां कुंडलिनीं ध्यात्वा
तत्पत्रचतुष्टयमध्यस्थं वादिसांताक्षरचतुष्टयं तन्मध्यस्थिते
क्रमलासने संहृत्य तं ब्रह्माणं तदूर्ध्वगतस्वाधिष्ठानाख्यपद्-
पत्रकमलमध्यस्थिते विष्णौ संयोज्य वेधयित्वा तत्पत्रपद्-
ममध्यस्थं वादिसांतवर्णपट्टं च विष्णौ संयोज्य तदूर्ध्वं नाभि-
मंडले दशदलकमलात्मके मणिपूरचक्रे विष्णुं संयोज्य
तत्पत्रदशकमलमध्यस्थं द्वादिसांतवर्णदशकसहितं विष्णुं
तत्पंकजमध्यस्थे रुद्रे संयोज्य वेधयित्वा तं रुद्रमनाहता-
ख्ये हृत्पद्मे कादिठांतद्वादशवर्णाढ्यद्वादशदलयुक्ते संयोज्य
तैरक्षरैः सार्द्धं तं रुद्रं तन्मध्यस्थितेश्वरे संयोज्य वेधयित्वा
कंठदेशे षोडशस्वराढ्यषोडशदलकमले विशुद्धिचक्रे तमी-
श्वरं संयोज्य तैः स्वरैः सार्धमीश्वरं तन्मध्यस्थे सदाशिवे
संयोज्य वेधयित्वा तं सदाशिवं भ्रूमध्यस्थद्विदलकमलमा-
ज्ञाचक्रं नीत्वा तत्पत्रद्वयस्यहृत्क्षयर्णद्वयसहितं सदाशिवं च
तन्मध्यवर्तिनि विंदौ संयोज्य वेधयित्वा तं विंदुं तदूर्ध्व-
स्थितायां कलायां संयोज्य तां पुनर्नादे नादं नादांते नादां-
तमुन्मन्यां तां विषुवक्त्रे विषुवक्त्रं गुरुवक्त्रे चेत्युत्तरोत्तरं

संयोज्य वेधयित्वा जीवात्मना सह तां कुंडलिनीं परशिवे संयोज्य वेधयेत् ॥ एवं कृते शिष्यो गुर्वाज्ञया छिन्नसंसारपाशः सद्यः क्षितितले पतति ॥ ततो गुरुः संहृतविपरीतक्रमेण परशियात्कुंडलिनीमुत्पाद्य तथा संहृतमखिलं सृष्टिक्रमेण शिष्यदेहे तत्तच्चक्रे तां तां देवतां संयोज्य हृदये जीवं मूलाधारे कुंडलिनीं च संयोज्योपदेशादिकं कुर्यात् । ततः शिष्यः संजातदिव्यबोधो भूतभविष्यवर्तमानज्ञः सदाशिवो भवति ॥ इति वेधदीक्षा ॥ प्रायः कलौ वेधदीक्षकरो गुरुस्तद्योग्यः शिष्यश्च दुर्लभ इत्याहुराचार्याः ॥ प्रसंगादत्रापि लिखितेयम् ॥

इति श्रीसत्यानंदनाथगुरुचरणप्रसादेन श्रीविष्णुभट्टविरचितायां धर्मादीक्षादिकथनं नाम नवमः प्रकाशः ॥ ९ ॥

कलावतीदीक्षा ॥ १० ॥

अथ प्रकारान्तरेण कलावतीदीक्षाप्रकाशो लिख्यते—

तत्र पूर्वमुपोषितः कृतनित्यक्रियः शिष्यः स्वस्तिवाचनपूर्वकं संकल्पं कुर्यात् तद्यथा ॥ ॐ अद्येत्यादि अमुकगोत्रः श्रीमानमुकदेवशर्मा धर्मार्थकाममोक्षप्राप्तिकामोऽमुकदेवताया अमुकमंत्रदीक्षामहं करिष्ये इति संकल्प्य गुरुं वृणुयात् । तद्यथा ॥ ॐ साधुभवानास्तां । ॐ साध्वहमासे ॥ ॐ अर्चयिष्यामो भवंतं ॥ ॐ अर्चय । ततो गंधपुष्पवस्त्रालंकारादिभिर्गुरुमभ्यर्च्य दक्षिणजानुं धृत्वा पठेत् ॥ ॐ अद्ये-

त्यादि अमुकगोत्रः श्रीमानमुकदेवशर्माऽमुकदेवतायामत्कर्त-
व्याऽमुकमंत्रदीक्षाकर्मणि श्रीमंतममुकगोत्रममुकदेवशर्माण-
मेभिः पाद्यादिभिरभ्यर्च्य गुरुत्वेन भवंतमहं वृणे ॥ ॐ वृत्तो-
ऽस्मीति प्रतिवचनं । यथाविहितं कर्म कुरु । यथाज्ञानतः
करवाणीति प्रतिवचनं । ततो गुरुराचम्य द्वारदेशे सामा-
न्यार्घ्यं कुर्यात् । तद्यथा । स्ववामे त्रिकोणवृत्तभूर्विंशं वि-
लिख्य ॥ ॐ आधारशक्तये नमः । इति त्रिकोणं संपूज्य ।
तत्र क्षालितमाधारं निक्षिप्य फडिति मंत्रेणार्घ्यपात्रं प्रक्षाल्य
आधारोपरि संस्थाप्य नम इति मंत्रमुच्चरन् जलैः संपूर्य तत्र
ॐ गंगेचेति मंत्रेण सूर्यमंडलात्क्रोमित्यंकुशमुद्रया तीर्था-
न्यावाह्य ॐ इति गंधपुष्पाभ्यां संपूज्य वमिति धेनुमुद्रां
प्रदर्श्य प्रणवेनाष्टधाभिमन्त्र्य तदुदके नास्त्रमंत्रेण द्वारमभ्युक्ष्य
द्वारदेवताः पूजयेत् । तद्यथा । ऊर्ध्वोदुंबरे ॥ ॐ गां गणे-
शाय नमः । वामशाखायां ॥ ॐ क्षां क्षेत्रपालाय नमः । द-
क्षिणशाखायां ॥ ॐ वां वटुकाय नमः । अधः ॥ ॐ यां यो-
निनीभ्यो नमः । एवं वह्न्यादिकोणचतुष्टये ॥ ॐ गं गंगायै
नमः ॥ ॐ यं यमुनायै ॥ ॐ श्रीं महालक्ष्म्यै ॥ ॐ ऐं
सरस्वत्यै नमः—

इति संपूज्य । अशक्तश्चेत् ॐ द्वारदेवताभ्यो नमः ॥
वैष्णवे तु—

सुनंदो गुग्गुलुश्चैव प्रचंडो बलएव च ।
प्रबलो भद्रनामा च सुभद्रो विघ्ननाम च ॥
प्रणवादिनमोन्तेन नाममंत्रेण पूजयेत् ।

ततो दक्षिणपादपुरःसरं वामशालां स्पृशन् दक्षिणांगं
 संक्रोषयन् मंडपांतं प्रविश्य । नैर्ऋत्यां ॥ ॐ वास्तुपुरुषाय
 नमः ॥ ॐ ब्रह्मणे नमः । ततो देवमंत्रेण दिव्यदृष्ट्यावलोकना-
 दिव्यान्विघ्नानुत्सार्यास्त्राय फडिति जलेनांतरिक्षगान्विघ्ना-
 नुत्सार्य वामपादपार्ष्णिघातत्रयेण भौमान्विघ्नानुत्सारयेत् ॥
 ततः फडिति सप्तजसाहाजचंदनसिद्धार्थमस्मदूर्वाकुशाक्षता-
 र्मकान्यिकरानादाय ॥ ॐ अपसर्पतु ते भूता ये भूता भुवि
 संस्थिताः । ये भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यंतु शिवाज्ञया ॥ १ ॥
 इत्यनेन तान्विकिरेत् । ततः ह्रीं आधारशक्तिकमलासनाय
 नमः । इत्यासनं संपूज्य ॥ आसनमंत्रस्य मेरुपृष्ठऋषिः सुतलं
 छंदः कूर्मो देवता आसनपरिग्रहे विनियोगः ॥ ॐ पृथ्वि त्वया
 धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता । त्वं च धारय मां
 नित्यं पवित्रं कुरु आसनम् ॥ १ ॥ इति पठित्वा स्वस्तिका-
 दिक्रमेणोपविशेत् । ततः पंचगव्येन मंडपं संशोष्य दक्षिणे
 पूजाद्रव्याणि वामे सुवासितांबुपूर्णकुंभं हस्तप्रक्षालनार्थं
 पात्रांतरं पृष्ठदेशे संस्थाप्य सर्वदिक्षु धृतप्रदीपान् दत्वा पुढांज-
 लिभूत्वा वामे ॥ ॐ गुरुभ्यो नमः ॥ ॐ परमगुरुभ्यो नमः ।
 ॐ परात्परगुरुभ्यो नमः । दक्षिणे ॥ ॐ गणेशाय नमः ।
 मध्ये । अर्मुकदेवतायै नमः । ततः फडितिमंत्रेण गंधपुष्पा-
 भ्यां करौ संशोष्य ऊर्ध्वोर्ध्वं तालत्रयं दत्वा छोटिकाभिर्दश-
 दिग्बंधनं कृत्वा रमिति जलधारयाऽशिप्राकारं विचिंतयेत् ।
 ततस्तत्कल्पोक्तिप्राणायामादिमानसपूजांतं विधाय पात्राणि
 स्थापयेत् । तत्र शिवसूर्यार्चनं विना शंखस्थापनं कुर्यात् ।

तद्यथा । स्ववामे त्रिकोणमंडलं कृत्वा तत्र त्रिपदिकामारोप्य
 पडिति शंखं प्रक्षाल्य तदुपरि संस्थाप्य नम इति मंत्रेण गंध-
 पुष्पाक्षतदूर्वास्तत्र निक्षिप्य विमलजलेन विलोममातृकां
 मूलमंत्रं च जपन्संपूर्य ॥ ॐ मं वह्निमंडलाय दशकलात्मने
 नमः । इति त्रिपदिकायां ॥ ॐ अं सूर्यमंडलाय द्वादशक-
 लात्मने नमः । इति शंखे ॥ ॐ उं सोममंडलाय षोडशकला-
 त्मने नमः । इति जले संपूज्य ॥ ॐ गंगेचेतिमंत्रेण सूर्यमंडला-
 त्कोमित्यंकुशमुद्रया तीर्थान्यावाह्य । अमुकि इहावह इह
 तिष्ठ स्वहृदयाद्देवतां तत्रावाह्य हुमित्यवगुंठ्य वषडिति गालि-
 नीमुद्रां प्रदर्श्य यौषडिति तज्जलं वीक्ष्य पुनरंगमंत्रैः सकली-
 कृत्य गंधपुष्पाभ्यां तत्र देवतां संपूज्य मत्स्यमुद्रयाऽऽच्छाद्य
 तदुपरि मूलमंत्रमष्टधा संजप्य वमिति धेनुमुद्रां प्रदर्श्याऽ-
 स्त्रेण संरक्ष्य तस्मार्त्किञ्चिज्जलं प्रोक्षणीपात्रे निक्षिप्य तेनो-
 दकेनात्मानं पूजोपकरणं चाभ्युक्ष्य पीठन्यासक्रमेण शरीरे
 धर्मादीन्पूजयेत् ॥ तद्यथा । दक्षस्कंधे ॐ धर्माय नमः ॥
 वामस्कंधे ॐ ज्ञानाय नमः ॥ वामोरौ ॐ वैराग्याय
 नमः ॥ दक्षोरौ ॐ ऐश्वर्याय नमः ॥ मुखे ॐ अधर्माय
 नमः ॥ वामपार्श्वे ॐ अज्ञानाय नमः ॥ नाभौ ॐ अवैरा-
 ग्याय नमः ॥ दक्षपार्श्वे ॐ अनैश्वर्याय नमः ॥ हृदये ॐ
 अनंताय नमः ॥ ॐ पद्माय नमः ॥ ॐ अं अर्कमंडलाय द्वाद-
 शकलात्मने नमः ॥ ॐ उं सोममंडलाय षोडशकलात्मने
 नमः ॥ ॐ मं वह्निमंडलाय दशकलात्मने नमः ॥ ॐ सं
 सत्त्वाय नमः ॥ ॐ रं रजसे नमः ॥ ॐ तं तमसे नमः ॥

ॐ आं आत्मने नमः ॥ ॐ अं अंतरात्मने नमः ॥ ॐ पं परमात्मने नमः ॥ ॐ ह्रीं ज्ञानात्मने नमः ॥ ततो हृत्पद्मस्य पूर्वोदिकेसरेषु पीठशक्तीः संपूज्य मध्ये पीठमनुं यजेत् ॥ ततो हृदये मूलदेवतां नैवेद्यं विना गंधाद्यैः संपूज्य ॥ उत्तमांगहृदयमूलाधारपादसर्वांगेषु मूलेन पंचपुष्पांजलिं दत्त्वा यथाशक्ति मंत्रं जप्त्वा गुह्यादिना जपं समर्पयेत् ॥ सर्वमेतत्प्रोक्षणीपात्रस्थेन चारिणा विदध्यात् ॥ ततः प्रोक्षण्यास्तोत्रं विसृज्य पूर्ववत्संपूज्य बहिः पूजामारभेत् ॥

ततः पूर्वोक्तसर्वतोभद्रमंडलाद्यन्यतममंडलेषु पूजयेत् । तद्यथा ॥ ॐ सं सर्वतोभद्रमंडलाय नमः ॥ इति मंडलं संपूज्य शालिभिः कर्णिकामापर्य तदुपरि तंदुलानास्तीर्य विष्टरं चाक्षतसंयुक्तं तदुपरि न्यसेत् ॥ ततो मंडले तत्तत्कल्पोक्तविभिना पीठपूजां विधाय तत्र प्रादक्षिण्येन ग्रहेः कलाः पूजयेत् ॥ तद्यथा ॥ ॐ यं घृत्वाचिपे नमः ॥ ॐ रं ऊष्मायै नमः ॥ ॐ लं ज्वलिन्यै नमः ॥ ॐ वं ज्वालिन्यै नमः ॥ ॐ क्षं विस्फुलिगिन्यै नमः ॥ ॐ पं सुध्रियै नमः ॥ ॐ सं सुरुषायै नमः ॥ ॐ हं कपिलायै नमः ॥ ॐ ळं हव्यवहायै नमः ॥ ॐ क्षं कव्यवहायै नमः ॥ इत्यक्षतैः पूजयेत् ॥ ततो हेमादिविरचितं कुंभं फडिति प्रक्षाल्य चंदनागरुकर्पूरैर्घूपयित्वा त्रियुणात्मना तंतुना संवेष्ट्य ॐ कुंभाय नमः ॥ इति गंधपुष्पाभ्यां संपूज्य त्रिष्टराक्षतं नवरत्नानि च निक्षिप्य प्रणवमुच्चरन् कुंभपीठयोरैक्यं चिन्मात्र्य पीठे स्थापयेत् ॥ ततः कुंभे प्रादक्षिण्येन सूर्यस्य द्वादशकलाः पूज-

येत् ॥ तद्यथा ॥ ॐ कं भं तपिन्यै नमः ॥ ॐ खं वं तापिन्यै
नमः ॥ ॐ गं फं धूम्रायै नमः ॥ ॐ घं पं मरीच्यै नमः ॥
ॐ ङं नं ज्वालिन्यै नमः ॥ ॐ चं घं रुच्यै नमः ॥ ॐ छं दं
सुपुष्पायै नमः ॥ ॐ जं थं भोगदायै नमः ॥ ॐ झं तं
विश्वायै नमः ॥ ॐ जं गं बोधिन्यै नमः ॥ ॐ टं ढं धारिण्यै
नमः ॥ ॐ ठं डं क्षमायै नमः ॥ ॐ इत्यक्षतैः संपूज्य ॥ ततः
क्षीरद्रुमकपायेण पलाशत्वग्भवेन वा तीर्थोदकैर्वा गंधपुष्पसु-
वासितजलैर्वात्माभेदेन मातृकां मंत्रं च प्रतिलोमतो जप-
न्देवताधिया कुंभं पूरयेत् ॥ ततो जले प्रादक्षिण्येन सोमस्य
षोडशकलाः पूजयेत् ॥ तद्यथा ॥ ॐ अं अमृतायै नमः ॥
ॐ आं मानदायै नमः ॥ ॐ इं पूषायै नमः ॥ ॐ ईं तुष्ट्यै
नमः ॥ ॐ उं पुष्ट्यै नमः ॥ ॐ ऊं रत्यै नमः ॥ ॐ ऋं धृत्यै
नमः ॥ ॐ ॠं शशिन्यै नमः ॥ ॐ लृं चंद्रिकायै नमः ॥ ॐ
लृं कांत्यै नमः ॥ ॐ एं ज्योत्स्नायै नमः ॥ ॐ ऐं श्रियै नमः ॥
ॐ ओं प्रीत्यै नमः ॥ ॐ औं अंगदायै नमः ॥ ॐ अं पूर्णायै
नमः ॥ ॐ अः पूर्णामृतायै नमः ॥ इत्यक्षतैः पूजयेत् ॥

ततः शंखांतरं क्षीरद्रुमकपायादिद्रव्यैरापूर्य गंधाष्टकं
विलोढ्य तस्मिञ्जले सकलाः कला आवाह्य पूजयेत् । तत्रा-
दौ बह्वेदशकला आवाह्य पूजयेत् । तद्यथा । बह्वेधूम्रार्चिरा-
दिदशकला इहागच्छत इह तिष्ठत इह सन्निधीभवत । ततो
मूलमंत्रं प्रतिलोमतो जपन्मंत्रस्य देवतां ध्यायन्नासां प्राणप्र-
तिष्ठां कुर्यात् । तद्यथा । ॐ आं ह्रीं क्रौं हंसः धूम्रार्चिरादिवह्नि-
दशकलानां प्राणा इह प्राणाः । एवं जीव इह स्थितः । एवं स-

वेन्द्रियाणि ॥ एवं वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रघ्राणप्राणा इहागत्य
 सुखं चिरं तिष्ठंतु स्वाहा ॥ इति प्राणान्प्रतिष्ठाप्य गंधादि-
 भिः पूजयेत् । तद्यथा ॥ ॐ घृस्वार्चिरादिभ्य एष गंधो नमः ।
 इत्यादिपंचोपचारैः पूजयेत् । शकश्चेत्प्रत्येकमावाह्य पाद्या-
 दिभिः पूजयेत् । ततः सूर्यस्य तपिन्यादिद्वादशकला आवाह्य
 पूजयेत् । तद्यथा । सूर्यस्य तपिन्यादि द्वादशकला इहाग-
 च्छत इह तिष्ठत इह सन्निधीभवत । ततो मूलमंत्रं प्रतिलो-
 मतो जपन्मंत्रस्य देवतां ध्यायन्नासां प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् ॥
 तद्यथा । ॐ आं ह्रीं क्रौं हंसः तपिन्यादिसूर्यद्वादशकलानां
 प्राणा इह प्राणाः । एवं जीव इह स्थितः । एवं सर्वेन्द्रियाणि ।
 एवं वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रघ्राणप्राणा इहागत्य सुखं चिरं तिष्ठंतु
 स्वाहा । इति प्राणान्प्रतिष्ठाप्य गंधादिभिः पूजयेत् । तद्यथा
 ॥ ॐ तपिन्यादिभ्य एष गंधो नमः । इत्यादिपंचोपचारैः
 पूजयेत् । शकश्चेत्प्रत्येकमावाह्य पाद्यादिभिः पूजयेत् । तत-
 श्चंद्रस्यामृतादिषोडशकला आवाह्य पूजयेत् । तद्यथा । चंद्र-
 स्यामृतादिषोडशकला इहागच्छत इह तिष्ठत इह सन्निधी-
 भवत । ततो मूलमंत्रं प्रतिलोमतो जपन्मंत्रस्य देवतां ध्याय-
 न्नासां प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् । तद्यथा । ॐ आं ह्रीं क्रौं हंसः अमृ-
 तादिचंद्रषोडशकलानां प्राणा इह प्राणाः । एवं जीव इह स्थि-
 तः । एवं सर्वेन्द्रियाणि । एवं वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रघ्राणप्राणा
 इहागत्य सुखं चिरं तिष्ठंतु स्वाहा । इति प्राणान्प्रतिष्ठाप्य गंधा-
 दिभिः पूजयेत् । तद्यथा ॥ ॐ अमृतादिभ्य एष गंधो नमः ।
 इत्यादिपंचोपचारैः पूजयेत् ।

दिभिः पूजयेत् । ततः— सृष्ट्यादिपंचाशत्कला आवाह्य
 पूजयेत् । तद्यथा । सृष्ट्यादिकचवर्गदशकलाः पूर्ववदावाह्य
 प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा पूजयेत् ॥ ततः ॐ हृष्टः शुचिपद्मसुरं-
 तरिक्षसद्भोता वेदिपदतिथिर्दुरोणसत् । नृपद्मरसदृतसद्योम-
 सदब्जागोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत् ॥ इति मंत्रं जप्त्वा
 चावाह्य पूजयेत् । ततो जरादिदशवर्गदशकलाः पूर्ववदा-
 वाह्य प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा पूजयेत् । ततः ॐ प्रतद्विष्णुस्तयते
 धीर्येण मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः ॥ यत्सोरुपु त्रिष्टु
 विक्रमणेष्वधिक्षियन्ति भुवनानि विश्वा ॥ १ ॥ इति मंत्रं
 जप्त्वा चावाह्य पूजयेत् । ततस्तीक्ष्णादिपयवर्गदशकलाः पूर्व-
 वदावाह्य प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा पूजयेत् । ततः ॐ श्र्यंबकं
 यजामहे सुगंधिं पुष्टिवर्धनम् । उर्वारुकमिव बंधनान्मृत्योर्मु-
 क्षीय मामृतात् ॥ १ ॥ इति मंत्रं जप्त्वा चावाह्य पूजयेत् ॥
 ततः पीतादिपयवर्गपंचकलाः पूर्ववदावाह्य प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा
 पूजयेत् । ततः ॐ तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूर-
 यः । दिवीय चक्षुराततम् ॥ १ ॥ इति मंत्रं जप्त्वा चावाह्य
 पूजयेत् ॥ ततो निवृत्त्यादिस्वरपोडशकलाः पूर्ववदावाह्य
 प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा पूजयेत् । ततः ॐ तद्विष्णोः विपन्यचो
 जागृवांसः समिधते । विष्णोर्यत्परमं पदम् ॥ ॐ विष्णुर्योनिं
 कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिशतु । आसिंचतु प्रजापतिर्धाता
 गर्भं दधातु ते । गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि सरस्वति ।
 गर्भं ते अश्विनौ देवावाधत्तां पुष्करस्त्रजौ ॥ १ ॥ इति मंत्रं

जप्त्वा चावाह्य पूजयेत् । अत्र शक्तश्चेत्यत्येकमावाह्य पाद्या-
दिभिः पूजयेत् ॥

इत्थं चतुर्नवतिदेवताः शंखे संपूज्य ॥ ततः कलात्मकं
तच्छंखस्यं काथं कुंभे निक्षिपेत् ॥ ततोऽश्वत्थवटवकुलपनस-
चूतपल्लवैरिन्द्रवल्लीवेष्टितं कव्यवृक्षबुद्ध्या कुंभवक्रं पिधाय त-
स्मिन्कुंभवक्रे सफलाक्षतचपकं कव्यवृक्षफलबुद्ध्या स्थापयेत् ।
ततः कुंभं निर्मलेन क्षौमयुग्मेन संवेष्ट्य मूलेन कुंभे मूर्तिं संक-
ल्प्य यथोक्तरूपेण देवतां ध्यात्वावाह्य तत्तत्कल्पोक्तविधिना
पोडशोपचारैः सांगां सावरणां नैवेद्यांतां संपूज्य भुंजानां देव-
तां ध्यात्वा वेद्यां स्वदक्षिणभागे गोमयोपलिप्तभूतले हस्त-
मात्रविस्तारायामंगुष्ठपर्वमात्रोच्चमंगुष्ठमात्रोच्चं वा बालुकामिः
समचतुरस्रं स्थंडिलं कृत्वा तत्र तत्कल्पोक्तनित्यहोमविधिना
बहिं संस्कृत्य तत्र घटादेवतामावाह्य गंधादिभिः संपूज्य
बृह्मिदेवतयोरैक्यं संभाषयन्महाव्याहृतिभिराज्याहुतीर्हुत्वा
मूलेन पञ्चविंशतिराज्याहुतीर्हुत्वा तत्तत्कल्पोक्तपुरश्चरणांग-
होमोक्तद्रव्यैरष्टोत्तरसहस्रमष्टोत्तरशतं वा हुत्वा पुनर्महाव्या-
हृतिहोमांते पूर्णाहुतिं हुत्वा देवतां संपूज्य कुंभस्थमूर्तौ
संयोज्य विधिवद्बहिर्मुद्रास्यावशिष्टेन हविषा तत्तत्कल्पोक्त-
वलिदानं विधायोत्तरापोशनादिनीराजनांतं नित्यपूजोक्तवि-
धिना देवं संपूज्य विधिवत्ताम्बूलं निवेद्य प्राणायामत्रयर्घ्या-
दिकरपङ्गमन्यासपूर्वकं मूलमंत्रमष्टोत्तरसहस्रं वाष्टोत्तरशतं
संजप्य देवतायै निवेद्य स्तुत्वा प्रणमेत् । ततः पूर्वोक्तान्मं-
त्रस्य दशसंस्कारान्कुर्यात् ॥

ततो गुरुः शिष्यमानीय वीषडिति मंत्रेण शिष्यनेत्रे
 चस्त्रेणाच्छाद्य शिष्यस्यांजलिं पुष्पैः पूरयित्वा गुरुः स्वय-
 मेव मंत्रमुचरन्कलशे देवताप्रीत्यै क्षेपयेत् ॥ ततो नेत्रव-
 धनं दूरीकृत्वा दर्भास्तरे आसीनं शिष्यमात्मयागक्रमान्भूत-
 शुद्ध्यादिकं विधाय तत्तन्मंत्रोक्तन्यासाञ्छिष्यस्य देहे कुर्या-
 त् ॥ ततः कुंभस्थां देवतां पुनः पंचोपचारैः पूजयित्वाऽलं-
 कृतं शिष्यं प्राञ्जुलमन्यत्रोपवेशयेत् ॥ ततो गुरुर्मंगला-
 चारपूर्वकं तं कुंभं समुद्धृत्य तन्मुखस्थान्सुरद्रुमरूपान्पल्लवा-
 ञ्छिष्यस्य शिरसि निधाय मातृकां मूलमंत्रं च मनसा जप-
 न्साधितैस्तोयैरुत्तराभिमुखस्तिष्ठन् गुरुस्तमभिर्पिचेत् ॥ शि-
 ष्योऽवशिष्टेन जलेनाचम्य धौते वाससी परिधाय गुरोः
 सन्निधौ प्राञ्जुल उपविशेत् ॥ ततो गुरुरात्मनो देवतां शि-
 ष्यसंक्रांतां संभावयन् गंधादिभिः पूजयेत् ॥ ततः ॥ ॐ
 सहस्रारे हुंफडिति मंत्रेण शिष्यस्य शिखां बध्वा संरक्ष्य
 कलान्यासं कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ पादतलाजानुपर्यंतं ॐ
 निवृत्त्यै नमः ॥ जानुनोर्नाभिपर्यंतं ॐ प्रतिष्ठायै नमः ॥
 नामेराकंठपर्यंतं ॐ विद्यायै नमः ॥ कंठादाललाटांतं ॐ
 शान्त्यै नमः ॥ ललाटाद्ब्रह्मरंध्रांतं ॐ शान्त्यतीतायै नमः ॥
 पुनर्ब्रह्मरंध्रादाललाटांतं ॐ शान्त्यतीतायै नमः ॥ ललाटा-
 दाकंठांतं ॐ शान्त्यै नमः ॥ कंठाब्जाभिपर्यंतं ॐ विद्यायै
 नमः ॥ नामेर्जानुपर्यंतं ॐ प्रतिष्ठायै नमः ॥ जानुनोः पाद-
 पर्यंतं ॐ निवृत्त्यै नमः ॥ ततः शिष्यस्य शिरसि हस्तं द-
 त्वाऽष्टोत्तरशतं जप्त्वा ॥ ततो नूतनवस्त्रेण शिष्यमस्तक-

माच्छाद्य ॥ ॐ ' अद्येत्यादि० अमुकप्रवरान्विताऽमुकगो-
त्रोत्पन्नोऽमुकशाखाध्यायी श्रीमानमुकदेवशर्माहममुकप्रव-
रान्विताऽमुकगोत्रोत्पन्नायामुकवेदांतर्गतामुकशाखाध्यायि-
नेऽमुकशर्मणे अमुकमंत्रं प्रददामीति शिष्यहस्ते जलं दद्या-
त् ॥ ततो ददस्येति शिष्यो ब्रूयात् ॥ तत ऋष्यादियुक्तं
मंत्रं गुरुर्दक्षिणकर्णे त्रिः श्रावयेत् ॥ अयं विधिर्ब्राह्मणानाम् ॥
क्षत्रियवैश्ययोर्दक्षकर्णे त्रिः श्रावयेन्नतूदकदानम् ॥ स्त्रीशूद्र-
योर्वामकर्णे त्रिः श्रावयेत् ॥ ततः शिष्यो लब्धमंत्रेण प्राणा-
द्यामंत्रं कृत्वा तस्य ऋष्यादिकरपडंगन्यासान्विधाय शिर-
सि गुरुं कंठे मंत्रं हृदि देवतां ध्यायन्मूलमंत्रमष्टोत्तरशत-
वारं संज्ञप्य गुह्येति मंत्रेण देवतायै निवेद्य गुरुचरणयो-
र्दण्ड्यत्पतेत् ॥ ततो गुरुः—उत्तिष्ठ वत्स ! मुक्तोऽसि सम्यगा-
चारवान्भव ॥ कीर्तिः श्रीः कांतिर्मैधायुर्वलारोग्यं सदास्तु
ते ॥ १ ॥ इत्युत्पापमेत् ॥ ततः शिष्यः कुशतिलजला-
न्यादाय ॥ ॐ. अद्येत्यादि० अमुकप्रवरान्वितामुकगोत्रो-
त्पन्नोऽमुकशाखाध्यायी श्रीमानमुकदेवशर्माहमद्यकृतैतदमु-
कमंत्रग्रहणप्रतिष्ठार्थं दक्षिणार्थमिदं सुवर्णमग्निदेवतं अमु-
कप्रवरान्वितामुकगोत्रोत्पन्नायामुकवेदांतर्गतामुकशाखाध्या-
यिने श्रीमदमुकदेवशर्मणे श्रीगुरवे तुभ्यमहं संप्रददे ॥ ततो
मिष्टान्नपानादिना ब्राह्मणान्परितोष्य स्वयं भुंजीत ॥ इति
प्रकारांतरेण कलावतीदीक्षाप्रकाशः ॥

अथ संक्षेपदीक्षा—

मुहूर्ते सर्वतोभद्रे नवकुंभं निधाय च ।

सोदकं गंधपुष्पाभ्यामर्चितं वस्त्रसंयुतम् ॥ १ ॥

सर्वौषधिनिवरत्नपंचपल्लवसंयुतम् ।

ततो देवार्चनं कृत्वा हुनेदष्टोत्तरं शतम् ॥ २ ॥

तथाच नियमे—

शिष्यं स्वलंकृतं वेद्यामुपास्यमुपसंविशेत् ।

मंत्रितैः प्रोक्षणीतोयैः शातकुंभजलैस्तथा ॥ ३ ॥

मूलमंत्रेणाष्टशतैर्मंत्रितैरभिषेचयेत् ।

अष्टशतैरष्टोत्तरशतैः ॥

अथ संपादयेन्मंत्रं हस्तं शिरसि धारयन् ।

समोऽस्त्वित्यक्षतान्दद्यात्ततः शिष्योऽर्चयेद्गुरुम् ॥ १ ॥

यद्वा दीक्षांतरम्—

शंखमभ्यर्च्यसाक्षतं तदंबुनाभिपिच्यष्टवारं मूलेन शिर-

सि करं निधाय कर्णेऽष्टौ जपेत् ॥ तथाच ॥

तत्राप्यशक्तः कश्चिच्चेदङ्गमभ्यर्च्य साक्षतम् ।

तदंबुनाभिपिच्यष्टवारं मूलेन के करम् ।

निधायाष्टौ जपेत्कर्णे उपदेशेऽप्ययं विधिः ॥

इति संक्षेपदीक्षा ।

अथोपदेशांतरमाह विश्वसारे—

चंद्रसूर्यग्रहे तीर्थे सिद्धक्षेत्रे शिवालये ।

मंत्रमात्रप्रकथनमुपदेशः स उच्यते ॥ १ ॥

महादीक्षा तथा दीक्षा उपदेशस्ततः परम् ।

युगेयुगे च कर्तव्या उपदेशः कलौ युगे ॥ २ ॥

इत्युपदेशांतरम् ।

अथ धीरदीक्षायां विशेषस्तापमक्तिसुधारण्वे—

तत्र भूतशुद्धिं मातृकान्यासादिकं गुरुः स्वशरीरे शक्ति-

शरीरे च कृत्वा कलशस्थापनं श्रीपात्रादिस्थापनं च कृत्वा
दूतीयागक्रमेण कुंडगोलोत्पद्रव्यमुत्पाद्य संस्कृत्य प्रथमादे-
रपि संस्कारं विधाय यथोक्तवीरपूजाक्रमेण देवतां संपूज्य
शिष्याय मंत्रदानसमये । “शिष्यहस्ते महेशानि पात्रं दद्या-
त्कुलेश्वरोति” वीरचूडामण्युक्तं वीरपात्रम् ।

इदं पात्रसमृतं हि पीयतां भवमेषजम् ।

पशुपाशसमुच्छेदकारणं भैरवोदितम् ॥ १ ॥

इति कुलाण्योक्तमंत्रेण शिष्यहस्ते दद्यात् ॥ शिष्योऽपि
तेनैव मंत्रेण पीयतामित्यत्र पिबामीति पठित्वा यथोक्तध-
र्माधर्महविर्दीप्त इत्यादिमंत्रेण पिबेत् । ततो गुरुर्मंत्रं दद्या-
त् । तत्र यामले—

ऋग्यादिसहितामेनां लिखित्वा भूमिमध्यगाम् ।

पुष्पादिना समभ्यर्च्य शिष्यायाय प्रदर्शयेत् ॥ १ ॥

यदि शिष्ये महाप्रीतिस्तदा कर्णे चदेद्गुरुः ॥

ततोऽप्यतितरां शिष्यो गुरुश्चेत्प्रीतिभाजनम् ॥ २ ॥

तदा गंडूषपूर्वं हि दद्यादेनां गुरुत्तमः ।

निर्विकल्पोऽपि शिष्यस्तं गृहीयाच्चुष्टमानसः ॥ ३ ॥

तदभावे न सिद्धिः स्याद्देवताशापमाप्नुयात् ।

एवं दीक्षां समाप्याय तोषयेद्गुरुमात्मनः ॥ ४ ॥

वस्त्रालंकरणैः कन्या युवतीरपि तोषयेत् ।

समयाचारचतुरः पूजयेत्तोषयेद्धनैः ॥ ५ ॥

कृतार्थोऽहं कृतार्थोऽहमात्मानमिति भावयेत् ।

इति वीरदीक्षा ।

अथ गुरोरभावे मंत्रग्रहणप्रकारः पद्मपुराणे—

गुरोरभावे विप्रेन्द्र मंत्रग्रहणमुच्यते ॥

कृष्णपक्षे चतुर्दश्यां दक्षिणामूर्तिसंनिधौ ॥ १ ॥

तालपत्रे मनुं लिख्य स्थापयेच्च तदग्रतः ॥

संपूज्य दक्षिणामूर्तिमुपचारैः प्रयत्नतः ॥ २ ॥

पायसं विनिवेद्याथ प्रणमेहं डवत्ततः ।

तालपत्रं समालोक्य पठेदष्टोत्तरं शतम् ॥ ३ ॥

एवं गृहीतो मंत्रः स्याद् गुरोरपि विशिष्यते ।

गुरौ संभाविता दोषाः प्रायेण तु कलौ युगे ॥ ४ ॥

एवं गृहीतो मंत्रः स्यात्सर्वसिद्धिप्रदो नृणाम् ।

इति श्रीसत्यानंदनाथगुरुचरणप्रसादेन श्रीविष्णुभट्टवि-
रचितायां दीक्षाप्रकाशिकायां प्रकारांतरे कलावतीदीक्षाक-
थनं नाम दशमः प्रकाशः ॥ १० ॥

पूर्णभिपेकप्रकाशः ॥ ११ ॥

अथ पूर्णाभिपेकविधिः—

अथैवं दीक्षितानां सद्भक्तियुक्तानां कृतपुरश्चरणक्रियाणां
नित्यनैमित्तिकरतानां गुरुतः शास्त्रतश्च ज्ञापिताशेषरहस्य-
परमार्थानां शिष्याणां गुरुः पूर्णाभिपेकाख्यं द्वितीयमभिपेकं
कुर्यात् । तदुक्तं सारसंग्रहे—

पूर्णाभिपेकं वक्ष्यामि साधकानां सुखावहम् ।

विना येनाभिपेकेण साधकाः पूर्णबोधताम् ॥ १ ॥

आचार्यत्वं न चाप्नोति सद्भक्तिं च समाहिताम् ।

दीक्षा० ७

तस्माद्गुरुः प्रियं शिष्यं बोधयित्वाऽभिषेचयेत् ॥ २ ॥

विरच्य विपुलं चक्रं मंडपेऽतिमनोहरम् ।

खारितोयभृतं कुंभं स्थापयेच्चक्रमध्यतः ॥ ३ ॥

अन्येषु कलशान् रत्नवस्त्रहेमसमन्वितान् ।

दलेषु विधिवत्स्थाप्य तत्रावाह्येष्टदेवताम् ॥ ४ ॥

अभ्यर्च्य मध्ये चांगेषु सांगावरणदेवताः ।

शिष्यस्य जन्मनक्षत्रे प्राग्वत्तैरभिषेचयेत् ॥ ५ ॥

अयं पूर्णाभिषेकः स्यात्साधकाभीष्टसिद्धिदः ।

स्मृतीलक्षणं तु भविष्यपुराणे—

पलद्वयं तु प्रसृतं द्विगुणं कुडवं मतम् ।

चतुर्भिः कुडयैः प्रस्थ आढकस्तैश्चतुर्गुणैः ॥ १ ॥

चतुर्गुणो भवेद्गोणः कुंभस्तद्वयतः स्मृतः ॥

कुंभस्तैरष्टभिः खारी प्रोक्तामुनिभिरुत्तमा ॥ २ ॥

अथ प्रयोगः—

तत्र यथोक्ते मंडपे वेदिकारहिते विपुलं तत्तत्पूजाचक्रं निर्माय प्राग्वत्पंचवर्णरजोभिः कर्णिकादलकेसरकोणादिकमापूर्य तत्र मध्ये खारितोयपूर्णं कुंभं प्रागुक्तविधिना संस्थाप्यान्येषु दलेषु कोणेषु चतुरस्रेषु सर्वावरणदेवतापूजास्थानेषु प्रस्थद्वयजलपूर्णान्कलशान्संस्थाप्य तत्र मध्यकुंभे देवतामावाह्य यथोक्तविधिना षोडशोपचारैः संपूज्यान्त्येषु कलशेषु तथैवांगावरणदेवताः संपूज्य दीक्षोक्तविधिना शिष्यजन्मनक्षत्रे प्राग्वत्पंचवाद्यघोषपुरःसरं श्रीसदाशिवभक्तैर्ब्राह्मणैः सहितं सम्यगभिषिचेत् ॥ ततः शिष्योऽपि प्राग्वच्छ्रीगुरुं प्रणम्य

दक्षिणादिकं दत्त्वा ब्राह्मणान्भोजयित्वा मूरिदक्षिणादिभि-
स्तोपयेदिति सर्वसामान्यः पूर्णाभिपेकविधिः ॥

इति श्रीसत्यानन्दनाथगुरुचरणप्रसादेन श्रीविष्णुभट्टविर-
चितायां दीक्षाप्रकाशिकायां सर्वसामान्यपूर्णाभिपेककथनं
नामैकादशः प्रकाशः ॥

गुरुभक्तिपादुकामाहात्म्यम् ॥ १२ ॥

अथैवं प्राप्तद्विविधाभिपेकानां साधकानां श्रीगुरुपादुका-
भक्तिलक्षणं तत्पादुकामाहात्म्यं तद्भक्तजनेन प्रार्थ्य फलं तद-
भक्तानां प्रत्यवायं तद्भक्तैः कर्तव्याचारादिकं च लिख्यते ॥

तत्र श्रीकुलार्णवे श्रीदेव्युवाच—

कुलेश ! श्रोतुमिच्छामि पादुकाभक्तिलक्षणम् ।

आचारमपि देवेश ! वद मे करुणानिधे ! ॥ १ ॥

श्रीमहादेव उवाच—

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि पादुकाभक्तिलक्षणम् ।

तस्य श्रवणमात्रेण भक्तिराशु प्रजायते ॥ २ ॥

वागुरामूलबलये सूत्राद्याः कवलीकृताः ।

एवं कुलार्णवज्ञानं पादुकायां प्रतिष्ठितम् ॥ ३ ॥

कोटिकोटिमहादानात्कोटिकोटिमहाव्रतात् ।

कोटिकोटिमहायज्ञात्परा श्रीपादुकास्मृतिः ॥ ४ ॥

कोटिमंत्रजपात्कोटिपुण्यतीर्यावगाहनात् ।

कोटिदेवार्चनादेवि ! परा श्रीपादुकास्मृतिः ॥ ५ ॥

महारोगे महोत्पाते महद्दुःखे महाभये ।

महापदि महापापे स्मृता रक्षति पादुका ॥ ६ ॥

तेनाधीतं श्रुतं ज्ञानं दत्तमिष्टं च पूजितम् ।
 जिह्वाग्रे वर्तते यस्य सदा श्रीपादुकाप्रिये ! ॥ ७ ॥
 सकृच्छ्रीपादुकां देवि ! यो वा जपति भक्तिः ।
 स सर्वपापरहितः प्राप्नोति परमां गतिम् ॥ ८ ॥
 शुचिर्वाप्यशुचिर्वा यो भक्त्या स्मरति पादुकाम् ।
 अनायासेन धर्मार्थकाममोक्षाँलमेत सः ॥ ९ ॥
 श्रीनाथचरणांभोजं यस्यां दिशि विराजते ।
 तस्यै दिशे नमस्कुर्याद्भक्त्या प्रतिदिनं प्रिये ! ॥ १० ॥
 न पादुकापरो मंत्रो न देवः श्रीगुरोः परः ॥
 नहि शाक्तात्परो मार्गो न पुण्यं कुलपूजनात् ॥ ११ ॥
 ध्यानमूलं गुरोर्मूर्तिः पूजामूलं गुरोः पदम् ।
 मंत्रमूलं गुरोर्वाक्यं मोक्षमूलं गुरोः कृपा ॥ १२ ॥
 गुरुमूलाः क्रियाः सर्वा लोकेऽस्मिन्कुलनाथिके ।
 तस्मात्सेव्यो गुरुर्नित्यं सिद्ध्यर्थं भक्तिसंयुतैः ॥ १३ ॥
 तावदार्तिर्भयं दुःखं मोहशोकभ्रमादयः ।
 यावन्नायाति शरणं श्रीगुरुं भक्तिवत्सलम् ॥ १४ ॥
 तावद्भ्रमति संसारे सर्वदुःखमलीमसे ।
 यावन्न भजते भक्त्या श्रीगुरुं शिवरूपिणम् ॥ १५ ॥
 सर्वसिद्धिफलोपेतो मंत्रस्कंधोऽतिशोभनः ।
 गुरुप्रसादमूलोऽयं परतत्त्वमहाद्रुमः ॥ १६ ॥
 यथा ददाति संतुष्टः प्रसन्नो वरदो मनुम् ।
 तथा भक्त्या धनैः प्राणैर्गुरुं बलेन तोषयेत् ॥ १७ ॥

गुर्वर्थं धारयेत्प्राणान्गुर्वर्थं चार्धमर्थयेत् ।
 अपि प्राणान्परित्यज्य गुरुवाक्यं न लोपयेत् ॥ १८ ॥
 यदा दद्याच्छिवाय स्वमात्मानं देशिकोत्तमः ।
 तदा मुक्तो भवेच्छिष्यो न ततोऽस्ति पुनर्भवः ॥ १९ ॥
 तावदाराधयेच्छिष्यः सुप्रसन्नो यथा भवेत् ।
 गुरौ प्रसन्ने शिष्यस्य सद्यः पाशक्षयो भवेत् ॥ २० ॥
 मनसापि न कांक्षेत भक्तो मानानुजीविकाम् ।
 संपादयन्ति तत्सर्वं स्वामिनो भक्तवत्सलाः ॥ २१ ॥
 ब्रह्मविष्णुमहेशाद्या देवतामुनियोगिनः ।
 कुर्वन्त्यनुग्रहं तुष्टा गुरौ तुष्टे न संशयः ॥ २२ ॥
 भक्त्या संतुष्टगुरुणा ह्युपदिष्टः कृपालुना ।
 कर्ममुक्तो भवेच्छिष्यो भुक्तिमुक्तयोः सभाजनम् ॥ २३ ॥
 शिष्येणापि तदा ग्राह्यं यदा संतोषितो गुरुः ।
 तस्माद्गुरोः प्रियं कुर्यान्मनोवाक्कायकर्मभिः ॥ २४ ॥
 यदि वा परितुष्टेन गुरुणा यत्र कुत्रचित् ।
 मुक्तोऽसीति समादिष्टः सोऽपि मुक्तो भवेत्प्रिये ॥ २५ ॥
 अथवा निःप्रपञ्चेन धाम्ना केनचिदीश्वरि ! ।
 करोमि गुरुरूपेण पशुपाशविमोचनम् ॥ २६ ॥
 न मे प्रियश्चतुर्वेदी मद्भक्तः श्वपचः प्रियः ।
 तस्मै देयं ततो ग्राह्यं स तु पूज्यो ह्यहं यथा ॥ २७ ॥
 विप्रोऽपि गुणयुक्तो वाऽप्यभक्तो न प्रशस्यते ।
 म्लेच्छोऽपि गुणहीनो वा भक्तिमान्स विशिष्यते ॥ २८ ॥

गुरुभक्तिविहीनस्य तपो विद्या व्रतं कुलम् ।
 निष्फलं हि कुलेशानि ! केवलं लोकरंजनम् ॥ २९ ॥
 गुरुभक्त्याख्यदहनदग्धं दुर्जातिकल्मषम् ।
 श्वपचोऽपि परैः पूज्यो न विद्वानपि नास्तिकः ॥ ३० ॥
 धर्मार्थकामैः किं तस्य मोक्षस्तस्य करे स्थितः ।
 सर्वार्थैः श्रीगुरोर्देवि ! यस्य भक्तिः स्थिरा सदा ॥ ३१ ॥
 स शिष्यो गुरुरूपेण भुक्तिमुक्तिप्रदो मम ।
 इति भक्त्या स्मरेद्यस्तु तस्य सिद्धिरवूरतः ॥ ३२ ॥
 यस्य देवे परा भक्तिर्यथा देवे तथा गुरौ ।
 तस्यैते कथिता धर्माः प्रकाशन्ते कुलेश्वरि ॥ ३३ ॥
 नारायणे महादेवे मातापित्रोश्च राजनि ।
 यथा भक्तिर्भवेद्देवि ! तथा कार्या निजे गुरौ ॥ ३४ ॥
 लक्ष्मीनारायणी आणी धातारौ-गिरिजाशिवौ ॥
 श्रीगुरुं गुरुपत्नीं च पितराविति चिंतयेत् ॥ ३५ ॥
 गुरुभक्त्या यथा वेदि ! प्राप्यन्ते सर्वसिद्धयः ।
 यज्ञदानतपस्वीर्यजताद्यैर्न तथा प्रिये ॥ ३६ ॥
 श्रीगुरौ निश्चला भक्तिर्वर्धते हि यथायथा ।
 तथातथास्य विज्ञानं वर्धते कुलनायिके ! ॥ ३७ ॥
 किं तीर्थाद्यैर्महायासैः किं व्रतैः कायशोषणैः ।
 निर्व्याजसेवा देवेति भक्तिर्येषां हि सद्विरा ॥ ३८ ॥
 कायहेतुं महता तपसा वापि यत्फलम् ।
 सत्फलं लभते देवि सुखेन गुरुसेवया ॥ ३९ ॥

भोगमोक्षार्थिनां ब्रह्म विष्ण्वीशपदकांक्षिणाम् ।
 भक्तिरेव गुरौ देवि ! नान्यः पन्था इति श्रुतिः ॥ ४० ॥
 अशुभानि च सर्वाणि महापातकजानि च ।
 भक्तिः क्षणेन दहति तूलराशिमिवानलः ॥ ४१ ॥
 विश्वासाय नमस्तस्मै सर्वसिद्धिप्रदायिने ।
 येन मृदारुहपदः फलं त्यविकलं फलम् ॥ ४२ ॥
 न योगो न तपो नार्चा क्रमः कोऽपि निगद्यते ।
 अमाये कुलमार्गेऽस्मिन्भक्तिरेव विशिष्यते ॥ ४३ ॥
 साक्षाद्गुरुमये देवि ! सर्वस्मिन्भुवनांतरे ।
 किं न भक्तिमतां क्षेत्रं मंत्रः केषां न सिध्यति ॥ ४४ ॥
 गुरौ मनुष्यबुद्धिं च मंत्रे चाक्षरबुद्धिकाम् ।
 प्रतिमासु शिलाबुद्धिं कुर्वाणो नरकं व्रजेत् ॥ ४५ ॥
 गुरुं न मर्त्यं बुध्येत यदि बुध्येत तस्य तु ।
 कदापि न भवेत्सिद्धिर्मन्त्रैर्वा देवतार्पणैः ॥ ४६ ॥
 श्रीगुरुं प्राकृतैः सार्धं ये स्मरन्ति वदन्ति वा ।
 तेषां हि सुकृतं सर्वं पातकं भवति प्रिये ! ॥ ४७ ॥
 जन्महेतू हि पितरौ पूजनीयौ प्रयत्नतः ।
 गुरुविंशेपतः पूज्यो धर्माधर्मप्रदर्शकः ॥ ४८ ॥
 गुरुः पिता गुरुर्माता गुरुर्देवो गुरुर्गतिः ।
 शिवे रुष्टे गुरुस्त्राता गुरौ रुष्टे शिवो न हि ॥ ४९ ॥
 गुरोर्हितं हि कर्त्तव्यं बाह्यमनःकायकर्मभिः ।
 अहिताचरणादेवि ! विष्ठायां जायते कृमिः ॥ ५० ॥

शरीरवित्तप्राणांश्च श्रीगुरोर्वचयन्ति ये ।
 कृमिकीटपतंगत्वं प्राप्नुवन्ति नराधमाः ॥ ५१ ॥
 गुरुत्यागाद्भवेन्मृत्युमंत्रत्यागाद्विरज्रता ।
 गुरुमंत्रपरित्यागाद्गौरवं नरकं व्रजेत् ॥ ५२ ॥
 गुर्वर्थं धारयेद्देहं हृदयं धनमर्जयेत् ।
 निजप्राणान्परित्यज्य गुरुकार्यं समाचरेत् ॥ ५३ ॥
 गुरुक्तं पौरुषं वाक्यमाशिषं चिंतयेद्युग्ये ।
 तेन संसादिते यापि प्रसादमिति संस्मरेत् ॥ ५४ ॥
 भोगयोग्यानि वस्तूनि गुरवे सर्वमर्पयेत् ।
 तच्छेषमिति संचिंत्य चानुभूयात्कुलेश्वरि ! ॥ ५५ ॥
 गुर्वग्रे न तपः कुर्यान्नोपवासव्रतादिकम् ।
 तीर्षयात्रां च नो कुर्यान्न स्नायादारमशुद्धये ॥ ५६ ॥
 न नियोगं गुरोर्दद्याद्युष्माकमिति भाषयेत् ।
 ऋणदानं तथादानं वस्तूनां क्रयविक्रयम् ॥ ५७ ॥
 न कुर्याद्गुरुभिः सार्धं शिष्यो भूत्वा कदाचन ।
 न कुर्यान्नास्तिकैर्वाक्यैः संभाषणमपीश्वरि ! ॥ ५८ ॥
 विलोक्य दूरतो गच्छेन्नासीत सह तैः कश्चित् ।
 गुरौ संनिहिते यस्तु पूजयेदन्यमंत्रिके ! ॥ ५९ ॥
 स याति नरकं घोरं सा पूजा निष्फला भवेत् ।
 शिरसा न बहेद्भारं गुरुपादाब्जधारिणम् ॥ ६० ॥
 तदाज्ञया तत्कर्तव्यमाज्ञारूपो गुरुः स्मृतः ।
 मंत्रागमाद्यमन्यत्र श्रुतं तस्मै निवेदयेत् ॥ ६१ ॥

गुर्वाज्ञया तद्गृहीयात्तदनिष्टं विवर्जयेत् ।
 स्वशास्त्रोक्तं रहस्यार्थं न वदेद्यस्य कस्यचित् ॥ ६२ ॥
 यदि ब्रूयात्स समयाच्युत एव न संशयः ।
 अद्वैतं भावयेन्नित्यं नाद्वैतं गुरुणा सह ॥ ६३ ॥
 आत्मवत्सर्वभूतेषु हितं कुर्यात्कुलेश्वरि ! ।
 आत्मस्थानांगसद्भावैः शुश्रूषा स्याच्चतुर्विधा ॥ ६४ ॥
 शुश्रूषयानया देवि ! शिष्यः संतोषयेद्गुरुम् ।
 पदे पदेऽश्वमेधस्य फलं प्राप्नोत्यसंशयम् ॥ ६५ ॥
 शुश्रूषणपरो यस्तु गुरुदेवमहात्मनाम् ।
 केवलं गुरुशुश्रूषा तत्कृपाकारिणी प्रिये ! ॥ ६६ ॥
 सद्भक्तिसहिता सा चेत्सर्वकामफलप्रदा ।
 क्षीयन्ते सर्वपापानि वर्धन्ते पुण्यराशयः ॥ ६७ ॥
 सिध्यन्ति सर्वकार्याणि गुरुशुश्रूषया प्रिये ! ।
 यद्यदात्महितं वस्तु तत्तद्धितं न वंचयेत् ॥ ६८ ॥
 गुरुदेवार्चको यस्तु तस्य पुण्यं न गण्यते ।
 भक्त्या वित्तानुसारेण गुरुमुद्दिश्य यत्कृतम् ॥ ६९ ॥
 स्वल्पं वा बहु वा पुण्यं तुल्यमाढ्यदरिद्रयोः ।
 सर्वस्वमपि यो दद्याद्गुरवे भक्तिवर्जितः ॥ ७० ॥
 शिष्यो न फलमाप्नोति भक्तिरेव हि कारणम् ।
 यस्मिन्द्रव्ये गुरोरस्ति स्पृहा नानुभवेच्च तत् ॥ ७१ ॥
 अवश्यं यदि वाञ्छा स्यादनुभूयात्तदाज्ञया ।
 यस्तिलार्धं तदर्धं वा गुरुस्वमुपजीवति ॥ ७२ ॥
 लोभान्मोहात्स पच्येत नरके च त्रिसप्तके ।

अल्पादत्तं गुरुद्रव्यमदत्तं स्वीकरोति यः ॥ ७३ ॥
 तिरश्चां योनिमापन्नः कव्यादर्भक्ष्यते प्रिये ! ॥
 गुरुद्रव्याभिलाषी च गुरुस्त्रीगमनोत्सुकः ॥ ७४ ॥
 पतितस्य क्षुल्लकस्य प्रायश्चित्तं न विद्यते ।
 आज्ञाभंगोऽर्धग्रहणं गुरोरप्रियवर्तनम् ॥ ७५ ॥
 गुरुद्रोहमिदं प्रादुर्यः करोति स पातकी ।
 स्वद्रव्यविनियोगं च नानिवेद्य गुरोश्चरेत् ॥ ७६ ॥
 अनिवेद्य तु यः कुर्यात्स्व भवेद्ब्रह्मघातकः ।
 गुरुस्थानं संप्रदायं तद्धर्मं यो विनाशयेत् ॥ ७७ ॥
 गुरुभिः स बहिः कार्यो दंष्ट्रयो घण्ट्यश्च पातकी ।
 गुरुकोपात्त नाशोऽन्यो गुरुद्रोहान्न पातकम् ॥ ७८ ॥
 न मूर्तिर्गुरुनिंदाया गुर्वनिष्टान्न चापदः ।
 जीवेदमिप्रविष्टो वा नरः पीतविषोऽपि वा ॥ ७९ ॥
 मृत्युहस्तगतो वापि नापराधकरो गुरोः ।
 यत्र श्रीगुरुनिंदा स्यात्पिपाय श्रवणी स्वकौ ॥ ८० ॥
 सद्यस्तस्मादपक्रमेद्दूरं न शृणुयाद्यथा ।
 गुरोर्नाम जपेत्पञ्चाङ्गवणे सा प्रतिक्रिया ॥ ८१ ॥
 गुरुमित्रमुद्दहासीदासाद्यान्नापमानयेत् ।
 न निन्देदन्यसमयान्वेदशास्त्रागमादिकान् ॥ ८२ ॥
 श्रीगुरोः पादुका भूषा गुरुनामस्मृतिर्जपः ।
 गुर्वाज्ञाकरणं कृत्यं श्रुश्रूषा भजनं गुरोः ॥ ८३ ॥
 विविधुर्देशिकावासं श्रान्तचित्तोऽतिभक्तिमान् ।
 व्यजनं पादुकां छत्रं चामरं वाहनादिकम् ॥ ८४ ॥

तांघूलमुल्बणं वेपमुत्सृज्य प्रविशेच्छनैः ।
 वाहनं पादुकां छत्रमासनं वसनादिकम् ॥ ८५ ॥
 दृष्ट्वा गुरोर्नमस्कुर्यान्नात्मभोगाय कारयेत् ।
 पादप्रक्षालनं स्नानमभ्यंगं दंतधावनम् ॥ ८६ ॥
 मूत्रं निष्ठीवनं क्षौरं शयनं स्त्रीनिषेवणम् ।
 वीरासनं च दुर्वाक्यमालस्यं हास्यरोदनम् ॥ ८७ ॥
 केशमोचनमुष्णीपं कंचुकं नग्नतां तथा ।
 पादप्रसारणं घादं कलहं दूषणं प्रिये ! ॥ ८८ ॥
 अंगभंगांगवाद्यादिकरास्फालनधूननम् ।
 द्यूतकुक्कुटमह्लादियुद्धमित्यादि चाविके ! ॥ ८९ ॥
 गुरुर्योगिमहासिद्धपीठक्षेत्राश्रमेषु च ।
 नाचरेदाचरेन्मोहादेवताशापमाप्नुयात् ॥ ९० ॥
 उपचारं विना तिष्ठेद्गुर्वग्रे नेच्छया विशेत् ।
 कृतांजलिपुटो भूत्वा शनैर्गुर्वाज्ञया विशेत् ॥ ९१ ॥
 मुखावलोकी सेवेत तदुक्तं च समाचरेत् ।
 गुरुक्तानुक्तकार्येषु नोपेक्षां कारयेत्प्रिये ! ॥ ९२ ॥
 सदसद्यद्गुरुर्वृत्त्यात्तत्कार्यमविशंकया ।
 निग्रहानुग्रहे वापि गुरुः सर्वस्य कारणम् ॥ ९३ ॥
 निर्गतं यद्गुरोर्वक्त्रात्सर्वं शास्त्रं तदुच्यते ।
 गुरुकार्ये स्वयं शक्तो नापरं प्रेषयेत्प्रिये ! ॥ ९४ ॥
 बहुत्वे तत्परैर्भृत्यैः सहितोऽप्यतिभक्तिमान् ।
 गच्छंस्तिष्ठन्स्वपन् जाग्रज्जपन् जुहन्प्रपूजयन् ॥ ९५ ॥

गुर्वाज्ञामेव कुर्वीत तद्गतेनांतरात्मना ।
 अभिमानो न कर्तव्यो जातिविद्याधनादिभिः ॥ ९६ ॥
 यदाऽर्चा निवसेन्नित्यं शिष्यः श्रीगुरुसंनिधौ ।
 कायाभूतो परित्यागी पिनीतस्त्वतिभक्तिमान् ॥ ९७ ॥
 देवि ! गुर्वग्रतस्तिष्ठेद्गुरुकार्यसमुत्सुकः ।
 स्वकार्यमन्यकार्यं वा शिष्यः श्रीगुरुचित्तवित् ॥ ९८ ॥
 गुरुपार्श्वगतो नम्रः पृच्छन्स्वमिव संवदेत् ।
 सामान्यतो निपेवेद्येत्सद्गुरोर्यदि संनिधौ ॥ ९९ ॥
 आचरेद्यदि मूढात्मा दोषः कोटिगुणो भवेत् ।
 अनाहत्य गुरोर्वाक्यं शृणुयाद्यः परामुखः ॥ १०० ॥
 अहितं वाऽहितं वापि रौरवं नरकं व्रजेत् ।
 गौप्राह्मणवधं कृत्वा यत्पापं समग्रामुयात् ॥ १०१ ॥
 तत्पापं समग्राम्रोति गुर्वग्रेऽनृतभाषणात् ।
 स्थानांतराकृते धार्यव्यसने विषमे स्थितम् ॥ १०२ ॥
 श्रीगुरुं न त्यजेत्कापि तदादिष्टो व्रजेत्प्रिये !
 अधःस्थिते गुरावूर्ध्वं न तिष्ठेत् कदाचन ॥ १०३ ॥
 न गच्छेदग्रतस्तस्य न विशेदुत्थिते गुरौ ।
 शक्तिच्छायां गुरुच्छायां देवच्छायां न लंघयेत् ॥ १०४ ॥
 स्वच्छायां तेषु नो कुर्यान्नस्वपेद्गुरुसंनिधौ ।
 भाषणं पठनं गानं भोजनं शयनादिकम् ॥ १०५ ॥
 अनादिष्टो न कुर्वीत नत्वा वंदनपूर्वकम् ।
 ब्रह्महत्याशक्तं कुर्याद्गुर्वाज्ञां प्रतिपालयेत् ॥ १०६ ॥

विना गुर्वाज्ञया शिष्यो निःश्वसेन्नातिशासनात् ।
 सर्वं गुर्वाज्ञया कुर्यान्नालिङ्गेत्तत्स्त्रियं प्रिये ! ॥ १०७ ॥
 भक्त्या प्रणम्य चोत्तिष्ठेत्कृताञ्जलिपुटः प्रिये ! ।
 पश्चात्पादेन निर्गच्छेन्नमस्कृत्य गुरोर्गृहात् ॥ १०८ ॥
 एकासने नोपविशेद्गुरुणा तत्समैः सह ।
 न विशेषासने देवि ! देवतागुरुसन्निधौ ॥ १०९ ॥
 गुरोः सिंहासनं देयं ज्येष्ठानामुत्तमासनम् ॥
 देश्यासनं कनिष्ठानामितरेषां समासनम् ॥ ११० ॥
 जातिविद्याधनाढ्यो वा दूरे दृष्ट्वा गुरुं सदा ।
 दंडप्रणामं कृत्यैकस्त्रिःप्रदक्षिणमाचरेत् ॥ १११ ॥
 ततस्त्रिपद् द्वादश वा ज्येष्ठादिष्वेकमेव च ।
 गुरुतद्गुरुयोगे तु घंटेऽपि परमं गुरुम् ॥ ११२ ॥
 ततो नमेद्गुरुं सोऽपि गुर्वग्रे तं निवारयेत् ।
 प्रगुरोः सन्निधौ शिष्यः स्वगुरुं मनसा नमेत् ॥ ११३ ॥
 गुरुबुद्ध्या नमेत्सर्वं देवतं तृणमेव वा ।
 भाययेद्देवबुद्ध्या तु प्रतिमां लोहमृण्मयीम् ॥ ११४ ॥
 गुरोः प्रणामत्रितयं ज्येष्ठानामेकमेव च ।
 पूज्यानामञ्जलिस्तद्वदन्येषां वाक्यवन्दनम् ॥ ११५ ॥
 देवान्गुरुन्कुलाचार्यान् ज्ञानवृद्धांस्तपोधनान् ।
 विद्याधिकान्स्वकर्मस्थान्प्रणमेत्कुलनायिके ! ॥ ११६ ॥
 स्त्रीद्विष्टं गुरुभिः शप्तं पापंडं पतितं शठम् ।
 विकर्मिणं कृतघ्नं वा नाश्रमिस्थं च नो नमेत् ॥ ११७ ॥

अनिवेद्य गुरौ मुक्ते यस्त्वेकग्रामसंस्थितः ।
 अमेध्यं तेन मुक्तं स्याच्छूकरो जायते मृतः ॥ ११८ ॥
 एकग्रामस्थितः शिष्यस्त्रिसंध्यं प्रणमेद्गुरुम् ।
 श्रोतामात्रस्थितो भक्त्या गुरुं प्रतिदिनं नमेत् ॥ ११९ ॥
 अर्धयोजनमः शिष्यः प्रणमेत्संचर्ष्वसु ।
 एकयोजनमारम्य योजनद्वादशावधि ॥ १२० ॥
 दूरदेशस्थितः शिष्यो भक्त्या तत्सन्निधिं गतः ।
 तत्तद्योजनसंख्याते विशेषं प्रणमेद्गुरुम् ॥ १२१ ॥
 अतिदूरस्थितः शिष्यो यदेच्छा स्यात्तदा व्रजेत् ।
 रिक्तहस्तस्तु नोपेयाद्राजानं दैवतं गुरुम् ॥ १२२ ॥
 फलपुष्पांचरादीनि यथाशक्त्या समर्पयेत् ।
 एवं यो नाचरेद्देवि ! ब्रह्मराक्षसतां व्रजेत् ॥ १२३ ॥
 गुरुशक्तिश्च तत्पुत्रो ज्येष्ठभ्राता गुरोः समः ।
 आत्मपञ्च कनीयांसः पुत्रवत्कुलपालकाः ॥ १२४ ॥
 लोकाचार्यस्य देवेशि ! गुरुज्येष्ठकनिष्ठयोः ।
 गुरुकल्पस्य कुर्वीत प्रणामं स्वगुरोर्यथा ॥ १२५ ॥
 स्वज्येष्ठश्च क्रमे ज्येष्ठः कुलज्येष्ठस्तृतीयकः ।
 गुरोज्येष्ठस्तु देवेशि ! इति ज्येष्ठचतुष्टयम् ॥ १२६ ॥
 यावज्ज्येष्ठाभिवादे तु क्रमाज्येष्ठांगयोगतः ।
 गुरोश्च कुलवृद्धस्य वंदनादिविधानतः ॥ १२७ ॥
 पितृमात्रादिसर्वेषु पूज्यकोटिषु वंधुषु ।
 अभ्युत्थानप्रणामाद्यैरन्यत्को दोषलाघवः ॥ १२८ ॥

यदा त्वाचार्यरूपेण स्वात्मानं संप्रकाशयेत् ।
 अभ्युत्थानप्रणामाद्यैरव्यक्तो दोषलाघवः ॥ १२९ ॥
 यदा त्वाचार्यरूपेण स्वात्मानं संप्रकाशयेत् ।
 अभ्युत्थानप्रणामाद्यैर्दोषदः स्यात्तदा प्रिये ! ॥ १३० ॥
 पतिर्भूत्वा पशुभ्यस्तु प्रणामं यः करिष्यति ।
 स महापशुरित्युक्तो देवताशापमाप्नुयात् ॥ १३१ ॥
 यो गुरुस्थानकं प्राप्तः पादुकापरिसंख्यया ।
 गुरुवत्स तु मंतव्यो ज्येष्ठैर्वर्धो न च प्रिये ! ॥ १३२ ॥
 इति ते कथितं किञ्चित्पादुकाचारलक्षणम् ।
 समासेन कुलेशानि ! किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ १३३ ॥
 इति पादुकाचारविधिः

अथ समयाचारविधिः ।

कुलार्पणे—

श्रीदेव्युवाच ।

कुलेश ! श्रोतुमिच्छामि सर्वलोकैकपूजित ! ।
 कुलाचारक्रमं देव ! वद मे करुणानिधे ! ॥ १ ॥

श्रीमहादेव उवाच ॥

शृणु देवि ! प्रवक्ष्यामि यन्मां त्वं परिगृच्छसि ।
 तस्य श्रवणमात्रेण पशुपाशैर्विमुच्यते ॥ २ ॥
 यदि चेहीक्षितो ज्येष्ठः कुलपूजाविवर्जितः ।
 तत्त्वनिष्ठः क्रमज्ञश्चेत्कुलपूजां समाचरेत् ॥ ३ ॥
 तत्समीपे ततो गत्वा नमस्कृत्य गुरोर्यथा ।

तस्मै निवेद्य तत्सर्वं शेषं भुंजीत पार्यति । ॥ ४ ॥

पूजामध्ये गुरो ज्येष्ठे पूज्ये वापि समागते ।

नत्वा त्रूयात्स्थितं शेषमाचरेत्तदनुज्ञया ॥ ५ ॥

• ज्येष्ठस्यापि कनिष्ठस्य शिष्यावेकत्र संस्थितौ ।

तत्र पूर्ववदाचारः कथितः कुलनायिके । ॥ ६ ॥

अज्ञातकाले प्राप्ते चेत्पार्वार्यं न चिन्तयेत् ।

नत्या स्वस्वगुरुं देवि ! स्वस्वमार्गेण तर्पयेत् ॥ ७ ॥

• नित्यार्चनं दिवा कुर्याद्वात्रौ नैमित्तिकार्चनम् ।

उभयोः काम्यकर्माणि इति शास्त्रस्य निश्चयः ॥ ८ ॥

• अक्षात्वा नासनस्थो वा भुक्त्वा वा प्रलपन्नपि ।

गंधपुष्पाक्षताकल्पवस्त्राद्यैरनलंकृतः ॥ ९ ॥

अविन्यस्तशरीरो वा कुलपूजां न कारयेत् ।

विना मंत्रेण वा पूजा विना मांसेन तर्पणम् ॥ १० ॥

विना शक्त्या तु यत्पानं निष्फलं कथितं प्रिये ।

श्रीचक्रमेको नो कुर्यादेकपात्रे तु नार्चयेत् ॥ ११ ॥

नार्चयेदेकहस्तेन न पियेदेकपाणिना ।

मद्यमांसासवैर्देवि ! नार्चयेत्पशुसन्निधौ ॥ १२ ॥

प्रणम्य प्रविशेच्चक्रे विनिर्गच्छेत्प्रणम्य च ।

श्रीचक्रे नासने तिष्ठेन्न च वीरासने प्रिये ! ॥ १३ ॥

श्रीचक्रदर्शनं देवि ! नेत्रयोः पापनाशनम् ।

तन्नास्ति चरणद्वंद्वं कौलिकस्यास्त्रिगोचरम् ॥ १४ ॥

अनाचारान्सदाचारान् चक्रस्थान् शक्तिकौलिकान् ।

शिवगौरीधिया देवि ! भावयेन्नावमानयेत् ॥ १५ ॥

कुलाचार्यगृहं गत्वा भक्त्या पापविशुद्धये ।
 याचयेदमृतं पानं तदभावे जलं पिबेत् ॥ १६ ॥
 कुलाचार्येण तच्छक्त्या दत्तं पात्रं तु भक्तिः ।
 नमस्कृत्य च गृहीयादन्यथा नरकं व्रजेत् ॥ १७ ॥
 अस्नात्वा वापि भुक्त्वा वाप्यभक्त्या वा कुलेश्वरि ! ।
 यः सेवेत कुलद्रव्यं स दारिद्र्यमवाप्नुयात् ॥ १८ ॥
 उष्णीषी कंचुको नग्नो मुक्तकेशो गलावृतः ।
 व्यग्रो रुपा विवादी च न सेवेत कुलामृतम् ॥ १९ ॥
 योगामृतस्य निष्ठावान्मद्यभाण्डोपरि भ्रमात् ।
 ऊर्ध्वनालेन पानाच्च देवताशापमाप्नुयात् ॥ २० ॥
 एकासने निविष्टा ये भुञ्जानाश्चैकभाजने ।
 एकपात्रे पिबन्तो ये ते यांति नरकं प्रिये ! ॥ २१ ॥
 यः सेवेत कुलद्रव्यमेकग्रामे स्थिते गुरौ ।
 तत्कुलकेऽपि तत्पुत्रे स्वज्येष्ठे कुलदेशिके ! ।
 विनानुज्ञां कुलेशानि ! सोऽक्षयं नरकं व्रजेत् ॥ २२ ॥
 उच्छिष्टो न स्पृशेच्चक्रे कुलद्रव्याणि पार्वति ! ।
 वहिः प्रक्षाल्य च करौ कुलद्रव्याणि दापयेत् ॥ २३ ॥
 मद्यभाण्डं समुद्धृत्य न पात्रं पूरयेत्प्रिये ! ।
 भोगपात्रं सुराकुंभे निक्षिपेन्न कदाचन ॥ २४ ॥
 चक्रमध्ये शुद्धधिया करास्यक्षालनादिकम् ।
 यः करोति हि मूढात्मा स भवेदापदां पदम् ॥ २५ ॥
 निष्ठीवनं मलं मूत्रमधोवायुविसर्जनम् ।

श्रीचक्रमध्ये यः कुर्यात्स भवेद्योगिनीपशुः ॥ २६ ॥

चक्रमध्ये घटे भिक्षे पात्रे च स्खलिते तथा ।

दीपनाशे च तच्छाल्यै श्रीचक्रं कारयेत्प्रिये ! ॥ २७ ॥

आत्मा (?) जपन्ति ध्यायन्ति सुवन्ति प्रणमन्ति च ।

बोधयन्ति च पृच्छन्ति नन्दन्ति ज्ञानिनः प्रिये ! ॥ २८ ॥

आत्मा (?) भ्रमन्ति गजन्ति हसन्ति च वदन्ति च ।

रुदन्ति स्त्रियमिच्छन्ति निन्दत्यज्ञानिनः प्रिये ! ॥ २९ ॥

परिहासं प्रलापं च वितंडं बहुभाषणम् ।

उदासी न्यस्तसंक्रोधं चक्रमध्ये विवर्जयेत् ॥ ३० ॥

पात्रहस्तो महादेवि ! न भ्रमेच्चक्रमध्यगः ।

पूर्णपात्रं करे धृत्वा न तिष्ठेत् चिरं प्रिये ! ॥ ३१ ॥

नालपेत्पात्रहस्तः सन् न भिक्षात्पात्रमंत्रिके ! ।

पादाभ्यां न स्पृशेत्पात्रं न विदुं पातयेदधः ॥ ३२ ॥

नैकहस्तेन दातव्यं न मुद्रावर्जितं पिबेत् ।

पात्रं च चालयेत्स्थानाग्नौ कुर्यात्पात्रसंकरम् ॥ ३३ ॥

सशब्दं न पिबेद् द्रव्यं तथैव च न पूरयेत् ।

नान्योन्यं ताडयेत्पात्रं न पात्रं पातयेदधः ॥ ३४ ॥

साधारं नोद्धरेत्पात्रमनाधारे न निक्षिपेत् ।

रिक्तपात्रं न कुर्वीत न पात्रं भ्रामयेत्प्रिये ! ॥ ३५ ॥

न पात्रं लघयेद्दीमान्पात्रं नोत्पाटयेत्प्रिये ! ।

प्रकल्प्य गोपयेत्पात्रमित्याज्ञा परमेश्वरि ॥ ३६ ॥

यदा संदीपनोद्भासः कौलिकः पशुमीक्षते ।

पठेद्वा पशुशाखाणि स गच्छेद्वा पशुस्त्रियम् ॥ ३७ ॥

कुर्यात्पशुप्रसंगं वा पशुकार्याणि वाचरेत् ।
 धर्मार्थायुर्यशःपुण्यं ज्ञानसौख्यादि नश्यति ॥ ३८ ॥
 श्रीचक्रस्यं कुलद्रव्यं यः पशुभ्यः प्रयच्छति ।
 स्नेहालोभाद्भयाद्वापि स भवेद्योगिनीपशुः ॥ ३९ ॥
 वैरिणापि न कर्तव्यो वाग्वादश्चक्रमध्यतः ।
 पितृमातृसमं पश्येत्तेनोक्तं परुषं सहेत् ॥ ४० ॥
 हृष्टचेताः प्रहृष्येत स्वजनं मित्रसुप्रियम् ।
 तथा च कौलिकं हृष्ट्वा स भवेद्योगिनीप्रियः ॥ ४१ ॥
 ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतं यस्य मे गुरुसंततिः ।
 तस्य मे सर्वशिष्यस्य को न पूज्यो महीतले ॥ ४२ ॥
 इति निश्चलबुद्धिर्यः स भवेदावयोः प्रियः ।
 अहंगुरुरहं ज्येष्ठस्त्वहं वेद्मीति गर्वितः ॥ ४३ ॥
 अहं येषां मानमेव कौलिका न भवंति ते ।
 श्रीगुरुं कुलशास्त्राणि पूज्यस्थानानि यानि च ॥ ४४ ॥
 भक्त्या श्रीपूर्वकं देवि ! प्रणम्य परिकीर्तयेत् ।
 गुरुनाम्ना न भापेत जपकालाहते प्रिये ! ॥ ४५ ॥
 श्रीनाथदेव ! स्वामीति विवादे साधने वदेत् ।
 श्रीगुरोः पादुकां मुद्रां मूलमंत्रं स्वपादुकाम् ॥ ४६ ॥
 शिष्यादन्यत्र देवेशि ! न वदेद्यस्य कस्यचित् ।
 पारंपर्यं समास्थाय मंत्राचारादिकं प्रिये ! ॥ ४७ ॥
 सर्वं गुरुमुखालब्धं सफलं स्यान्न चान्यथा ।
 श्रीशास्त्राश्रयभूतं च पुस्तकं परमेश्वरि ! ॥ ४८ ॥
 नित्यं समर्चयेद्भक्त्या पशुहस्ते न निक्षिपेत् ।

स्वदारवन्निपेवेत कुलशास्त्राणि पार्वति ! ॥ ४९ ॥
 पशुशास्त्राणि सर्वाणि वर्जयेत्परदारवत् ।
 श्वचर्मस्थं यथा क्षीरमपेयं स्याद्विजोत्तमैः ॥ ५० ॥
 तथा पशुमुखाद्धर्मो न श्रोतव्यश्च कौलिकैः ।
 यः शृणोति कुलाचारं यथाशास्त्रं च यो वदेत् ॥ ५१ ॥
 तादुभौ गच्छतः साक्षाद्योगिनीवीरमेलनम् ।
 अश्रद्धधाना ये चान्न कुलधर्मे कुलेश्वरि ! ॥ ५२ ॥
 नरकान्न निवर्तते यावदाभूतसंस्लवम् ।
 ऊढा धृता च प्रीता च मूल्येन च समाहृता ॥ ५३ ॥
 सकृत्कामगता चापि पंचधा गुरुर्योषितः ।
 अलंघ्याः पूजनीयाः स्युर्गुरुवद्गुरुर्योषितः ॥ ५४ ॥
 गुरुशक्तिं वीरभार्या कुमारीं व्रतधारिणीम् ।
 व्यंगीं विकृतांगीं च कुब्जामपि न कामयेत् ॥ ५५ ॥
 सुतां च भगिनीं पत्नीं स्नुषां वापि प्रियामपि ।
 न कामयेद्गुरोरग्रे कुर्यान्नान्योपगूहनम् ॥ ५६ ॥
 कृष्णांशुकां कृष्णवर्णां कुमारीं च कृशोदरीम् ।
 मनोहरां यौवनस्थामर्चयेद्देवताधिया ॥ ५७ ॥
 एकदापि न सेवेत बलेन कुलयोगिनीम् ।
 चक्रमध्ये क्षयं क्षुब्धं कामयेन्न कुलेश्वरि ! ॥ ५८ ॥
 आममांसं सुराकुंभं मत्तेभं सिद्धदर्शनम् ।
 सहकारमशोकं च क्रीडालोलां कुमारिकाम् ॥ ५९ ॥
 एकवृक्षं श्मशानं च समूहं योषितामपि ।
 नारीं च रक्तवसनां दृष्ट्वा वंदेत भक्तितः ॥ ६० ॥

गुरुशक्तिसुतज्येष्ठकनिष्ठकुलदेशिकान् ।
 कुलदर्शनशास्त्राणि कुलद्रव्याणि कौलिकान् ॥ ६१ ॥
 प्रेरकान्सूचकांश्चापि वाचकान्दर्शकांस्तथा ।
 शिक्षिकान्बोधकान्योगियोगिनीसिद्धपौरुषान् ॥ ६२ ॥
 कन्याः कुमारिका नग्नानुन्मत्तानतियोगिनः ।
 न निवेश जुगुप्सेत न हसेन्नावमानयेत् ॥ ६३ ॥
 नाप्रियं नानृतं व्रूयात्कस्यापि कुलयोगिनः ।
 कुरूपेत्यतिकृष्णेति न वदेत्कुलयोपिताम् ॥ ६४ ॥
 परीक्षयेन्न भक्तानां धीराणां च कृताकृतैः ।
 न पश्येद्वनितां नग्नानुन्मत्तां प्रकटस्तनीम् ॥ ६५ ॥
 न दिवा सेवयेन्नारीं तद्योनिं न निरीक्षयेत् ।
 या काचिदंगना लोके सा मातृकुलसंभवा ॥ ६६ ॥
 कुप्यन्ति कुलयोगिन्यो वनितानां व्यतिक्रमात् ।
 शतापराधैर्वनितां पुष्पेणापि न ताडयेत् ॥ ६७ ॥
 दोषान्न गणयेत्स्त्रीणां गुणानेव प्रकाशयेत् ।
 तिष्ठन्ति कुलयोगिन्यः कुलवृक्षेषु सर्वदा ॥ ६८ ॥
 तत्पत्रेषु न भोक्तव्यमर्कपत्रे विशेषतः ।
 न स्वपेत्कुलवृक्षाधो न चोपद्रवमाचरेत् ॥ ६९ ॥
 दृष्ट्वा भक्त्या नमस्कुर्याच्छेदयेन्न कदाचन ।
 श्लेष्मांतककरंजाक्षुर्निवाश्वत्थकदंबकाः ॥ ७० ॥
 विल्वोवटोदुंदरौ च चिंचेति नवमः स्मृतः ।
 प्रायश्चित्तं भृगोः पातं संन्यासं व्रतधारणम् ॥ ७१ ॥
 तीर्थयात्राभिगमनं कौली पंच विवर्जयेत् ।

वीरहत्या घृथा पानं वीरद्रव्यापहारता ॥ ७२ ॥
 वीरस्त्रीगमनं चापि तत्संयोगं च पंचमम् ।
 महापातकमित्युक्तं कौलिकानां कुलान्वये ॥ ७३ ॥
 शैवे तत्त्वपरिज्ञानं गारुडे विषभक्षणम् ।
 निग्रहानुग्रहौ कौले ज्योतिषे ग्रहणं तथा ॥ ७४ ॥
 देवतागुरुशास्त्राणि सिद्धाचारविडम्बकाः ।
 विद्याचौरो गुरुद्रोही ब्रह्मराक्षसतां व्रजेत् ॥ ७५ ॥
 गुरुं हुंकृत्य तुंकृत्य विप्रं निर्जित्य वादतः ।
 विकल्पः कुलशास्त्रेषु भवन्ति ब्रह्मराक्षसाः ॥ ७६ ॥
 एकाक्षरप्रदातारं यो गुरुं नैव मन्यते ।
 शुनो योनिशतं गत्वा चांडालस्वमवाप्नुयात् ॥ ७७ ॥
 मातरं पितरं भार्या भ्रातरं बान्धवं सुतम् ।
 कुलनिंदाकरं देवि ! हन्यात्तमविचारतः ॥ ७८ ॥
 गुर्वर्थं देवतार्थं वा कौलिकार्थं कुलेश्वरि ! ।
 कुलागमार्थमथवा कुलधर्मार्थमेव च ॥ ७९ ॥
 देवि ! निंदाकरं हत्वा चापितः स्वयमेव च ।
 यस्त्यजेद्गुस्त्यजान्प्राणान्स परे लीयते शिवे ! ॥ ८० ॥
 एकस्मिन्निधने यत्र प्राप्यते दुष्टचारिणि ।
 बहूनां भविता क्षेमः पुण्यं तस्य वधो भवेत् ॥ ८१ ॥
 श्रीचक्रकृतवृत्तांतं शुभं वा यदि वाऽशुभम् ।
 कदाचिन्नैव वक्तव्यमित्याज्ञा पारमेश्वरी ॥ ८२ ॥
 कुलधर्मप्रसंगं च पशूनां पुरतः प्रिये ! ।
 कदाचिन्नैव कुर्यात् शूदे वेदक्रचां यथा ॥ ८३ ॥

पीठक्षेत्रागमान्नायसद्विद्याचारकौलिकान् ।
 कुलद्रव्यादिकं देवि ! न वदेत्पशुसन्निधौ ॥ ८४ ॥
 यथा रक्षन्ति चौरैभ्यो धनधान्यांवरदिकम् ।
 कुलधर्मं तथा देवि ! पशुभ्यः परिपालयेत् ॥ ८५ ॥
 अंतः कौलं बहिः शैवं जनमध्ये तु वैष्णवम् ।
 कौलं सुगोपयेद्देवि ! नालिकेरफलांबुवत् ॥ ८६ ॥
 कुलधर्ममिमं देवि ! सर्वावस्थासु सर्वदा ।
 गोपयेच्च प्रयत्नेन जननीजारगर्भवत् ॥ ८७ ॥
 वेदशास्त्रपुराणानि सामान्यगणिका इव ।
 इयं तु शांभवी विद्या गोप्या कुलवधूरिव ॥ ८८ ॥
 सुगुप्तकौलिकाचारमनुगृह्णन्ति देवताः ।
 वांछासिद्धिं प्रयच्छन्ति नाशयन्ति प्रतारकान् ॥ ८९ ॥
 कुलेशि ! कुलशास्त्रज्ञाः कुलपूजापरायणाः ।
 ये त्वां रहसि सेवन्ते तिष्ठति तव सन्निधौ ॥ ९० ॥
 गुरुं प्रकाशयेद्धीमान् मंत्रं यत्नेन गोपयेत् ।
 अप्रकाशप्रकाशाभ्यां क्षीयन्ते संपदायुषी ॥ ९१ ॥
 सर्वाचारपरिभ्रष्टः कुलाचारं समाश्रयेत् ।
 कुलाचारपरिभ्रष्टो रौरवं नरकं व्रजेत् ॥ ९२ ॥
 शास्त्रेषु निष्कृतिर्दृष्टा महापातकिनां प्रिये ! ।
 कुलभ्रष्टस्य देवेशि ! न दृष्टा निष्कृतिः क्वचित् ॥ ९३ ॥
 कुलधर्मं समाश्रित्य ह्याचारं यो न पालयेत् ।
 यथेष्टाचारिणस्तस्य महापातकिनः प्रिये ! ॥ ९४ ॥

आपदो दुरितं रोगा दारिद्र्यं कलहं भयम् ।
 योगिनीनां प्रकोपश्च स्खलितानि पदे पदे ॥ ९५ ॥
 ध्वस्तमानः प्रणष्टश्च तेजोहीनोऽतिदुःखितः ।
 निन्दितः सर्वविद्विष्टो विह्वलः संगवर्जितः ॥ ९६ ॥
 देशदेशान्तरं याति कार्यहानिश्च सर्वदा ।
 तत्रापि कुलमार्गस्थाः शाकिन्यः कुलपालकाः ॥ ९७ ॥
 भक्षयन्ति पुरा तासां वरो दत्तो मयैव तु ।
 तस्मादाचारवान्देवि ! योगिनीनां प्रियो भवेत् ॥ ९८ ॥
 नाशमेति चतुर्वेदी ह्यनाचारी कुलेश्वरि ! ।
 पादुकामात्रसारज्ञः सदाचारी सुयन्त्रितः ॥ ९९ ॥
 सदाचारेण देवत्वं योगिनीवीरमेलनम् ।
 संप्राप्नुयन्ति तिर्यक्तं कौलिकास्तद्विपर्ययात् ॥ १०० ॥
 आज्ञासिद्धमिदं कौलमनाचाराद्विनश्यति ।
 आचारपालनात्सत्यमाज्ञासिद्धिर्भविष्यति ॥ १०१ ॥
 नाभिपेको न मंत्रो वा न शास्त्रपठनादिकम् ।
 कारणं कुलधर्मस्य सदाचारः कुलेश्वरि ! ॥ १०२ ॥
 बालाश्रीपादुकातस्वत्रयाचारादिवासनाम् ।
 यो वेत्ति समयी स स्यात्कौलिकश्चापि शांभवि ! ॥ १०३ ॥
 तावन्न कौलिको देवि ! यावन्न समयीकृतः ।
 देहपाते विमोक्षः स्यात्समयाचारपालनात् ॥ १०४ ॥
 संस्कारेण विहीनत्वादुरुपाक्यस्य लघनात् ।
 आचारवर्जनाद्देवि ! कौलिकः पतितो भवेत् ॥ १०५ ॥

नित्यं नैमित्तिकं काम्यं मंत्रतंत्रादिलोपनम् ।
 अनर्हपशुदुःसंगं मंत्रसांकर्यसंभवम् ॥ १०६ ॥
 गुप्तप्रकटसंभूतं ज्ञानाज्ञानकृतं प्रिये ! ।
 एवमादिषु दोषेषु पापस्य गुरुलाघवम् ॥ १०७ ॥
 देशं कालं च यो वेत्ति सम्यक् ज्ञात्वा यथाविधि ।
 प्रायश्चित्तं गुरुर्दद्यात्सर्वपापविशुद्धये ॥ १०८ ॥
 शिष्योऽपि देवि ! तत्प्रोक्तं प्रायश्चित्तं समाचरेत् ।
 अथवा सर्वपापानां गुरोर्नामजपस्मृतिः ॥ १०९ ॥
 जांबूनदस्य कलुषं परं शुद्धं यथाग्निना ।
 अनाचारस्य मालिन्यं प्रायश्चित्ताग्निना दहेत् ॥ ११० ॥
 बहुनात्र किमुक्तेन रहस्यं शृणु पार्वति ! ।
 घर्णाश्रमाणां सर्वेषामाचारः सद्गतिप्रदः ॥ १११ ॥
 गुरुस्त्रिधारमाचारं कथयेत्कुलनायिके ! ।
 तन्न गृह्णाति शिष्यश्चेत्तदा पापं गुरोर्न हि ॥ ११२ ॥
 मंत्रिदोषश्च राजानं जायादोषः पतिं यथा ।
 तथा प्राप्नोत्यसंदेहः शिष्यपापं गुरुः प्रिये ! ॥ ११३ ॥
 इति ते कथितः किञ्चित्समासेन वरात्तने ! ।
 कुलाचारविधिर्देवि ! किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ ११४ ॥

सौभाग्यरत्नाकरेऽपि—

प्रतिग्रहं न गृह्णीयादात्मभोगविविक्तया ।
 देवतागुरुपूजार्थं यत्नतोऽप्यर्जयेद्धनम् ॥ १ ॥
 अनिर्वाहे तु कार्यस्य यदर्थं शपथः कृतः ।
 प्रायश्चित्तजपो देवि ! सहस्रं स्वमनोस्ततः ॥ २ ॥

लोकोद्देगकरी या च या च मर्मनिकृंतनी ।

स्थित्युद्देगकरी या च तां गिरं नैव भाषयेत् ॥ ३ ॥

शिवशंभुः—

न निन्देत्कारणं देवं न शास्त्रं तेन निर्मितम् ।

न गुरुं साधकं चैव लिंगच्छायां न लंघयेत् ॥ १ ॥

इति संमयाचारविधिः ॥

गोभ्यद्रीदुमिते शाके १७१९ माधवस्य सिते दले ।

एकादश्यां गुरुदिने दीक्षाप्रकाशिका कृता ॥ १ ॥

इति श्रीसत्यानंदनाथगुरुचरणप्रसादेन श्रीविष्णुभट्टवि-
रचितायां दीक्षाप्रकाशिकायां पादुकाभक्तिकथनं नाम द्वा-
दशः प्रकाशः ॥

अष्टांगसिद्धिपंचांगम् ।

॥ श्रीगुरुगणपतीष्टकुलदेवताभ्यो नमः ॥

अथाष्टांगक्रमार्थमहर्गणानयनं सौभाग्यरत्नाकरे ।

नंदाद्रींदुगुणैर्३१७९युतो गतकलिः पक्षेन्दु१२संवर्धितो
युक्तोऽसौ मधुराद्यकैस्त्रि३विधृतः साश्वै७०हृतैः संयुतः ।
देवैर्३३राक्षकैर्युतो नभगुणैर्३०वृद्धः सतिथ्या त्रिधा-
ऽघोऽष्टौशून्यनगा७०८सियुग्श्रुतिरसैर्६४लब्धावमैरूनकः ॥१॥

१

अहर्गणानयनं तन्त्रांतरे—

अथ वक्ष्ये विस्तरेण पारायणविधिं परम् ।
यस्य विज्ञानमात्रेण साक्षात्परशिवो भवेत् ॥ १ ॥
कालस्वरूपमहात्मा सिद्धये यो प्रनुं जपेत् ।
कोटिकोटिजपेनापि सिद्धिस्तस्य न जायते ॥ २ ॥
कालस्वरूपविज्ञानमहर्गणविधानतः ।
अष्टांगक्रमसंप्राप्तिर्नोत्पस्य तपस फलम् ॥ ३ ॥
उच्यते प्रथमं तत्र सिद्धफल्स्यायहर्गण ।
अष्टांगक्रमसंप्राप्तिर्येन तात्कालिकी भवेत् ॥ ४ ॥
नमर्तु६० शरपक्ष२५प्रो गतवत्सरमिधितो ।
नवाबरधरा१०९युक्तो भवेयु शकवत्सरा ॥ ५ ॥
५७६०पूर्वो ह्य अर्काकेन्द्रेकरोह तिस्रोऽङ्गरेह ।
तेनैव खरसा६०हन्यु शेय पूर्ववदेव हि (३) ॥ ६ ॥

२ गतमाद्ये ।

स्वराम३०युक्तो हीनो वा सैको वापि निरेककः ।
 सुधियाऽहर्गणः कायों यदि वारो न लभ्यते ॥ २ ॥
 एवं संसिद्धमुनिभिस्तंत्रविद्भिः स्फुटीकृतः ।
 सप्त७तष्टोऽपि शुक्रादिः स्यात्प्रतीतावहर्गणः ॥ ३ ॥

तंत्रांतरेऽपि—

नंदसप्तकुगुणान्वितशाको३१७९
 जायते कलियुगं रवि१२गुण्यम् ।
 यातमाससहितं त्रिविधाऽघः
 स्वाश्व७०लब्धममरा३३सिद्युतं तत् ॥ ४ ॥
 पूर्णराम३०गुणितं गततिथ्या
 संयुतं त्रिरहिपूर्णनगा७०८स्या ।
 युक्तमन्धिरस६४लब्धविहीनं
 स्याद्गोर्दिनगणं कुतले च ॥ ५ ॥

अन्यत्रापि ।

शको नवार्द्रौदुक्कशानु३१७९ युक्तः
 कलेर्भवेदब्दगणः सुवृत्तः ॥ ६ ॥

कल्यायब्दगणः प्रभाकर१२हृत्यैवादिमासैर्युत-
 त्सिः स्याद्रि७०हृतासयुक् सुर३२हृतैर्लब्धाधिमासैर्युतः ।
 खत्रिप्तः३०, सतिथिर्द्विधा शिव११हृतस्त्रिव्योमशैलो७०३द्भृतै-
 र्हीनो लब्धदिनारमैः सितैर्निशार्धे सावनोऽहर्गणः ॥ ७ ॥

सौभाग्यतंत्रे ।

उदये पंचमि^५र्हते नवमि^९र्नव वासराः ।

षोडशमि^{१६}र्भवेन्नित्या ख^०शेषे प्रथमा भवेत् ॥ ८ ॥

युगादिज्ञानम् ।

अथाधुना युगादीनां ज्ञानं संकथ्यते मया ।

अंगांकाव्यर्तुवेदाश्चै^{७४६४९६}र्हते तु युगसंततिः ॥ ९ ॥

तच्छेषेऽङ्गव्यश्वपूर्णपक्षै^{२०७३६}र्भक्ते परिवृत्तिः ।

शेषे रसाद्रीषु^{५७६} हृते वर्षाणि तद्गतानि च ॥ १० ॥

वर्षशेषं रसगुणै^{३६}र्भक्तं मासास्तु ते गताः ।

मासशेषं क्रमाज्ज्ञेयं ^१दिनं शून्यादितो भवेत् ॥ ११ ॥

एवमष्टांगसंसिद्धिरस्मात्तात्कालिकी स्मृता ।

नक्षत्रयोगसंसिद्धिः प्रोक्ता संकल्पवाचने ॥ १२ ॥

शेषमष्टांगकं ज्ञेयं पारायणविदां वरैः ।

अंकांकशरसंमिमा राशिकरणखेचराः ॥ १३ ॥

पंचभूताश्च तज्ज्ञानं स्यादह्ना गणकैः सदा ।

इति ज्ञात्वा श्रीमतां च विनियोगं समाचरेत् ॥ १४ ॥

तकारः परिवृत्तिश्च खं महायुगमुच्यते ।

वर्षाक्षराणि पट्त्रिंशदकारादीन्युदीरयेत् ॥ १५ ॥

मासाश्च षोडश प्रोक्ताः स्वराणां षोडशादितः ।

मासस्य दिनसंख्या तु पट्त्रिंशच्च प्रकीर्तिता ॥ १६ ॥

१ षोडशमि षोडशाख्या नित्यापर्यायनामका इति पाठ । २ पट्त्रिंश
द्वि^{२६}र्हते तद्भवेत्तद्युगयोगकम् इत्यधिकमेकस्मिन् पुस्तके । ३ दिननित्याक-
शेषत इति पाठ ।

अकारादिक्षकारांताः षट्त्रिंशद्दिनसंततिः ।
 नित्याथ षोडश प्रोक्ताः षोडशस्वरसंस्थिताः ॥ १७ ॥
 कामेश्वर्यादिचित्रांता सर्वास्ति षोडशी भवेत् ।
 पर्यायक्रमतो ज्ञेयमिति शास्त्रस्य ढिडिमः ॥ १८ ॥
 वाराक्षरमथो वक्ष्ये नववर्गाद्यवर्णकान् ।
 अलकचटतपयशा नित्यं त्वेवं विनिर्दिशेत् ॥ १९ ॥
 नव वारा इति ज्ञेया नयनायात्मकाः क्रमात् ।
 मासे मासे तु वाराणां चतुराष्टत्तिरीरिता ॥ २० ॥
 षटिकाश्चाथ विज्ञेयाः, षट्संख्या दिने दिने ।
 पंचाशन्मातृकानां च विभागः पंचधा भवेत् ॥ २१ ॥

अकाराद्या ऊकाररहिता ज्ञेयाः ।

अएचतयनामानो वर्गाः स्युश्च क्रमात्ततः ।
 यसिन्दिने तु यो वर्णो ज्ञात्वा तद्वटिकोदयम् ॥ २२ ॥
 तदादि गणयेत् धीमानाद्यवर्गं जपेत्पुनः । इति ।

अथ चतुरंगक्रमः ।

तारत्रयं मूलविद्यां वर्षमासदिनोदयात् ।
 संयोज्य चतुरंगारूपो विधिरेष मुसिद्धिदः ॥ २३ ॥

१ इदमेकसिग्नपुस्तके नास्ति ।

१ प्रह्लादानंदनाथारूपं सकलानंदमेव च ।

कुमारानंदनाथं च वशिष्ठानंदनाथं च ॥ १ ॥

श्रीध्यानंदसुधानंदौ ध्यानानंदं ततः परम् ।

श्रीध्यानंदसुधानंदौ ध्यायेदेव मुक्तयेपि ॥ २ ॥

इति श्लोकद्वयमधिक्यमेकसिग्नपुस्तके ।

चारश्च घटिका चैव दिननित्या तथैव च ।
 वर्षमासयुगाश्चांते परिवृत्तिरिति क्रमात् ॥ २४ ॥
 प्रोक्तोऽष्टांगक्रमश्चायं भृग्वाद्यैः समुपासितः ।
 जपार्चनविधौ ज्ञेयाः शक्तयोऽष्टौ सुसिद्धिदाः ॥ २५ ॥
 पुष्पिणी च कुमारी च मोहिनी विमला तथा ।
 जयिनी श्रीकरी चैव पर्वाण्येतानि पद क्रमात् ॥ २६ ॥
 पुष्पिणी वर्षमासाभ्यां मासं दिनं कुमारिका ।
 वर्षं दिनं मोहिनी च विमला मासकोदयात् ॥ २७ ॥
 वर्षोदयाभ्यां जयिनी दिनोदयाभ्यां श्रीकरी ।
 इत्येवं पर्वपट्टं स्यात्सोमपानमथो ब्रुवे ॥ २८ ॥
 वर्षं मासं तथा प्रोक्तं पक्षं चोदयमेव च ।
 सोमपानमिदं प्रोक्तं धुधैरागमवेदिभिः ॥ २९ ॥
 वर्षं दिनं चोदयं च चारं मासं तथैव च ।
 वर्षपंचकसंयोगजपः सूर्योपरागकः ॥ ३० ॥

इत्यष्टांगक्रमः संपूर्णः ।

१ युगः परिवृत्तिर्धैव वर्षमासदिनानि च ।
 नित्यानारथ घटिका क्रमादध्यगकं भवेत् ॥ इति पाठः ।

अथोदाहरणसाधनम् ।

‘प्रणम्य’ जानकीजानिं गणपं केशवं गुरुम् ।

अष्टांगसिद्धिपंचांगोदाहृतिः क्रियते स्फुटा ॥ १ ॥

स्वस्तिश्रीसंवत् १९६४ आपाढादिसंवत् १९६५ शके १८३०
व्यतीते काले आश्विनसुदि १ प्रतिपदि शनौ अत्र दिनेऽष्टांगसिद्धिपं-
चांगसाधनार्थं गणितारंभः ॥

शकः १८३० नवात्रीदुकृशानु ३१७९ युक्तो जातः कल्याणवदगणः
५००९ प्रभाकर १२ हतो जातो मासगणः सावनः ६०१०८ चैत्रादिगत-
मासैर्द्युतः ६०११४ त्रिस्थस्तन्मयेऽधः स्वाद्रि ७० हताल्लब्धं ८५८
अनेन युक्तो मन्वस्यो ६०११४ मासगणः ६०९७२ अयं सुरैर् ३३ हतो
लब्धा अधिमासा १८४७ एभिः प्रथमस्यो ६०११४ मासगणो युक्तो
जातश्चाद्रिमासगणः ६१९६१ अयं स्वत्रि ३० णि जाताश्चाद्रित्रिथ्यः
१८५८८३० गततिथ्या० युताः १८५८८३० द्विषा स्वाप्याः । अषः
शिव ११ हते जातरं ०४४७१३० त्रिव्योमसैलै ७०३ हते जातान्यवमानि
२९०८५ एभिर्हीनाः प्रथमस्या १८५८८३० जातोऽहर्गणः सावनः
१८२९७४५ अयं सप्तभिर्भक्तः शेषं १ “सितनिशार्धे” इत्युक्त-
त्वात् शनिवारः ।

अथ वारसाधनम् ।

“नवभिर्नव वासरः”

अस्यार्थः—अहर्गणे नवभिर्भक्ते शेषं वासरः शून्यशेषे प्रथमवासरः
उदाहरणं अहर्गणः १८२९७४५ अयं नवभिर्भक्तः शेषं ० शून्यं ।
शून्यशेषे प्रहादानंदनाथनामा वासरः

संज्ञा	वारनामानि	तंत्रांतरे वारनामानि
० अ	महादानंदनाथः	प्रकाशानंदः
१ लृ	सकलानंदनाथः	विमर्शानंदः
२ क	कुमारानंदनाथः	आनंदानंदः
३ च	वसिष्ठानंदनाथः	ज्ञानानंदः
४ ट	क्रोधानंदनाथः	सत्यानंदः
५ त	सुरानंदनाथः	पूर्णानंदः
६ प	ध्यानानंदनाथः	स्वभावाणंदः
७ य	बोधानंदनाथः	प्रतिभानंदः
८ श	शुकानंदनाथः	सुभगानंदः

अथ नित्यासाधनम् ।

“षोडशभिर्मवेन्नित्या रशेषे प्रथमा भवेत्” - १९

अस्यार्थः—अहर्गणे षोडशभिर्१६भक्ते-शेषं नित्या स्यात् ।

शून्यशेषे प्रथमा ज्ञेया ।

अहर्गणः १८२९७४५ षोडशभिर्मक्तः शेषं १ एकशेषे आ—सञ्ज्ञिका
कपालिनीनाम्नी नित्या

संज्ञा	नित्यानामानि	तंत्रांतरे नामानि
० अ	फाली	कामेश्वरी
१ आ	कपालिनी	भगमालिनी

१ श्रीगदेशिकेन्द्रभास्कररायप्रणीतसंभाष्यभास्कराख्यभाष्ये (स्तो० २९६)
तथैव वामकेश्वरतत्रातर्गतनित्याषोडशिकार्णवे प्रथमपटले स्तो० २७ च समु-
लभ्यन्ते नित्यानामानिमानि, दक्षिणकालिकोपासकानां काल्याणसितातानि नित्या-
नामानि, तथैवान्यासा बालात्रिपुरसुंदरी-महात्रिपुरसुंदरी-ललितार्जवोपासकानां
कामेश्वर्याद्यानि नित्यानामानिती साम्प्रदायिकोक्तिः । एव वारेऽप्युहनीयम् ॥१॥

२ इ	कुल्ल	नित्यक्लिन्ना
३ ई	कुरुकुल्ल	भेरुंडा
४ उ	विरोधिनी	बहिवासिनी
५ ऊ	विप्रचिचा	महावज्रेश्वरी
६ ऋ	उमा	शिवदूतिका
७ ॠ	उग्रप्रमा	त्वरिता
८ ऌ	दीसा	कुलसुंदरी
९ ॡ	नीला	नित्या
१० ए	धना	नीलपताका
११ ऐ	बलाका	विजया
१२ ओ	मात्रा	सर्वमंगला
१३ औ	सुद्रा	ज्वालामालिनी
१४ अं	मिता	चित्रा
१५ अः	वसिता	श्रीः (त्रिपुरसुंदरी)

अथ युगसाधनम् ।

“अंगांकावध्यतुवेदाश्चै७४६४९६हृते तु युगसंततिः”

अस्यार्थः—अहर्गणे अंगांकावध्यतुवेदाश्चैर्भक्ते लब्धं युगः
फकारादिर्दृश्यते

उदाहरण—अहर्गणः १८२९७४५ अंगांकावध्यतुवेदाश्चैर्भक्ते
लब्धं २, द्वि २ लब्धे स—संज्ञको युगः शेषं ३३६७५३

अथ परिवृत्तिसाधनम् ।

“तच्छेषेऽङ्गग्रन्थपूर्णपक्षे २०७३६भक्ते परिवृत्तिः”

अस्यार्थः—युगशेषे अंगग्रन्थपूर्णपक्षेर्भक्ते लब्धं परिवृत्तिः—कका-
रादिः ।

उदाहरणं—युगशेषं ३३६७५३ अंगव्यञ्जपूर्णपक्षैर्भक्ते लब्धं १६ पो-
डशलब्धे त-संज्ञकपरिवृत्तिः शेषं ४९७७

अथ वर्षसाधनम् ।

“शेषे रसाद्रीपु ५७६ हते वर्षाणि तद्गतानि च”

अस्यार्थः—परिवृत्तिशेषे रसाद्रीपुभिर्भक्ते लब्धं गतवर्षाणि, दिन-
साधने यानि पट्त्रिंशदक्षराणि तान्येवाऽक्षराणि (अकारादीनि पट्-
त्रिंशत्)

उदाहरणं—परिवृत्तिशेषे ४९७७ रसाद्रीपुभिर्भक्ते लब्धं ८ अष्टौ ।
अष्ट लब्धे ज-संज्ञकं वर्षं ज्ञेयम् । शेषम् ३६९

अथ माससाधनम् ।

“वर्षशेषे रसगुणैर् ३६ भक्ते मासास्तु ते गताः”

अस्यार्थः—वर्षशेषे पट्त्रिंशद्भिर्भक्ते लब्धं गतमासाः (ते च
अकारादिपोडशलवराः)

उदाहरणं—वर्षशेषं ३६९ पट्त्रिंशद्भिर्भक्तं लब्धं १० दशलब्धे
वर्तमान-ए-संज्ञकमासः शेषं ९

अकारादिषोडशस्वरा यथा ।

१	२	३	४	५	६	७	८
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ
९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६
ऌ	ॡ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः

अथ दिनसाधनम् ।

“मासशेषं क्रमाज्ज्ञेयं दिनं”

अस्यार्थः—मासशेषमेव गतदिनं, शून्यशेषे प्रथमदिनं ज्ञेयम् ।

सदाहरणं—मासशेषं ९ नवशेषे झ-संज्ञक ‘काल’ नामकदिनं ज्ञेयम् ।

षट्त्रिंशद्दिनानि यथा ।

संज्ञा	नामानि	संज्ञा	नामानि
१	अ	१९	इ
२	क	२०	ध
३	रा	२१	न
४	ग	२२	प
५	घ	२३	फ
६	ङ	२४	ब
७	च	२५	भ
८	छ	२६	म
९	ज	२७	य
१०	झ	२८	र
११	ञ	२९	ल
१२	ट	३०	व
१३	ठ	३१	श
१४	ड	३२	ष
१५	ढ	३३	स
१६	ण	३४	ह
१७	त	३५	ळ
१८	थ	३६	श
			चक्षुः
			जिह्वा
			घ्राणः
			वाक्
			पाणिः
			पादः
			पायुः
			उपस्थः
			शब्दः
			स्पर्शः
			रूपं
			रसः
			गन्धः
			आकाशः
			वायुः
			तेजः
			सद्विलं
			भूमिः

अथ घटिकासाधनम् ।

“उदये पंचभिर्हृते”

अस्यार्थः—अहर्गणे पंचभिर्भक्ते शेष घटिकोदयं ज्ञेयम् । उदाहरणं । अहर्गणः १८२९७४५ पंचभिर्भक्तः शेषं ० शून्यशेषे (अ) संज्ञिकं घटिकोदयम्

ङकाररहिताघटिकायाः संज्ञा ।

०	अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	लृ	ॡ
१	ए	ऐ	ओ	औ	अ	अः	क	ख	ग	घ
२	च	छ	ज	झ	ञ	ट	ठ	ड	ढ	ण
३	त	थ	द	ध	न	प	फ	ब	भ	म
४	य	र	ल	व	श	ष	स	ह	ळ	क्ष

१	अ	११	ए	२१	च	३१	त	४१	य	५१
२	आ	१२	ऐ	२२	छ	३२	थ	४२	र	५२
३	इ	१३	ओ	२३	ज	३३	द	४३	ल	५३
४	ई	१४	औ	२४	झ	३४	घ	४४	व	५४
५	उ	१५	अ	२५	ञ	३५	न	४५	श	५५
६	ऊ	१६	अः	२६	ट	३६	प	४६	फ	५६
७	ऋ	१७	क	२७	ठ	३७	फ	४७	स	५७
८	ॠ	१८	ख	२८	ड	३८	ब	४८	ह	५८
९	लृ	१९	ग	२९	ढ	३९	भ	४९	ळ	५९
१०	ॡ	२०	घ	३०	ण	४०	म	५०	क्ष	६०
घटिका	संज्ञा	घ	सं.	घ	सं.	घ	सं.	घ	सं.	घ

यस्मिन्दिने गणितागतं घटिकोदयं समागतं तस्मादनुक्रमेण षष्टि-
घटिकोर्ध्वलिखितचक्रे तिथिर्ज्ञातव्या । अस्मिन् अष्टागसिद्धिपंचागे

घटि६० घटिकात्मकं दिनं न न्यूनाधिकघटिकात्मकं । तिथिक्षयवृद्धी च न स्तः । पद्त्रिंशद्दिनात्मक एव मासः । .

पोहशमासात्मकं वर्षं । क्षयवर्षाधिकमासक्षयमासाश्च न संति ।
वर्षदिनप्रमाणं ५७६ पद्त्रिंशद्वर्षाणामेका परिवृत्तिः परिवृत्ति-
दिनप्रमाणं २०७२६ । पद्त्रिंशत्परिवृत्तीनामेकं युगम् । युगवर्षप्रमाणं
१२९५ युगादिनप्रमाणं ७४६४९६

संवत् १९६४ आषाढादिसंवत् १९६५ शके १८२० व्यतीति काले
आश्विनसुदि प्रतिपदि १ शनौ अहर्गणः १८२९७४५

युगे-परिवर्ते-वर्षे-मासे-यारे-घटिकोदये-दिने-

स. त. ज. ए. अ. अ. झ.

प्रसदा- कालनाम
नदनाथः के-

नित्यायाम्

आ.

कपालिनी.

संकल्पप्रकारो यथा—

अस्मिन् देवीमातृकामाने स-युगे, त-परिवर्ते,

ज-वर्षे, ए-मासे, अ-महादानंदनाथवासरे

अ-घटिकोदये, झ-कालनामकदिने, आ-नित्यायां

श्री-नि-नि-नि-नि (अमुकीमहाविद्या) प्रीत्यर्थं जपे विनियोगः ॥

सस्त्रिंशमरूपतिवीरविक्रमादित्यस्य राज्यसमयास्तीतसंवत् १९६५
वर्षेऽस्मिन्पञ्चालिवाहनराज्यकृते शके १८२१ व्यतीते काले वैशा-
खसुदि प्रतिपदि १ सौम्यवासरे अष्टांगसिद्धिपञ्चामासाधनाय गणिता-
रमः । अस्मिन् दिने नूतनवर्षारम्भः ॥

तत्रादावहर्गणसाधनं—शकः १८३१ नवाद्रींदुकुशानु३ १७९ युक्तो
जातः कल्याद्यब्दगणः ५०१० प्रमाकर १२ हतो जातो मासगणः सावनः
६०१२० चैत्रादिगतमासेन १ युतः ६०१२१ त्रिस्थस्तन्मध्येऽधः
खाद्रि ७० हताल्लब्धं ८५८ अनेन युक्तो मध्यस्थो ६ = १२१ जातो मासगणः
६०९७९ अयं सुरै३ ३ हतो लब्धा अधिमासाः १८४७ एभिः प्रथमस्यो
६०१२१ मासगणो युक्तो जातश्चांद्रमासगणः ६१९६८ अयं खत्रि ३०
ग्नो जाताश्चांद्रतिथ्यः १८५९०४० गततिथ्या = युक्ताः १८५९०४०
द्विधा स्याप्याः । अधः शिव ११ हते जातं २०४४९४४० त्रिव्योमशैले-
७० ३ हते जातान्यवमानि २९०८८ एभिर्हीनाः प्रथमस्याः १८५९०४०
जातोऽहर्गणः सावनः १८२९९५२ अयं सप्तभिर्भक्तः शेषं ५ “सित-
निशार्धे” इत्युक्तत्वात् बुधवासरः ।

खस्तिश्रीसंवत् १९६५ शके १८३१ व्यतीते काले वैशाखसुदि १ प्र-
तिपदि बुधवासरे नूतनवर्षारंभः । तद्दिने कल्याचहर्गणः १८२९९५२
असात्पूर्वोक्तरीत्या साधितमष्टांगसिद्धिपंचांगं

युगे—परिवर्ते—वर्षे—मासे—वारे—घटिकोदये

ख. त. झ. अ. अ. च.

प्रह्लादानंद=

दिने नित्यायाम्=नाथः

अ. अ.

शिवः काली

संकल्पप्रकारो यथा—अस्मिन् देवीमातृकामाने खयुगे, तपरिवर्ते,
शवर्षे, अमांसे, अप्रह्लादानंदनाथवासरे, च घटिकोदये, अशिवनाम्नि दिने
अकालिनाभ्यां नित्यार्यां, श्रीगणेशाय नमः अमुकीमहाविद्याप्रीत्यर्थं जपे
विनियोगः । _ !

अथ पंचांगलेखनप्रकारो लिख्यते ।

संवत् १९६५ शके १८३१ व्य. वैशाखसुदि १ प्रतिपदि बुधे वर्षारंभः ।

तिथिः	वारः	मन्त्रः	वारना- मानि	दि- संज्ञा	दिना- मानि	नित्या संज्ञा	नित्याना- मानि	
वै. सु. १	यु	अ	प्रह्लादानन्द- नाथः	ख	अ	शिवः	अ	काली
२, ३	गु	लृ	सकलानन्द	त	क	शक्तिः	आ	कपा- लिनी
४	शु	क	कुमारानन्द	प	ख	सदा- शिवः	इ	कुङ्खा
५	श	च	यसिष्ठानन्द	अ	ग	ईश्वरः	ई	कुरुकुला
६	र	ट	क्रोधानन्द	ए	घ	शुद्ध- विद्या	उ	विरो- धिनी
७	चं	त	सुरानन्द	ख	ङ	माया	ऊ	विप्र- चिन्ता
८	म	प	ध्यानानन्द	त	ख	कला	ऋ	उमा
९	बु	य	शोधानन्द	य	छ	विद्या	ॠ	उग्रप्रभा
९	शु	श	शुकानन्द	अ	ज	रागः	लृ	दीप्ता
१०	गु	अ	प्रह्लादानन्द	ए	झ	कालः	लृ	नीला
११	श	लृ	सकलानन्द	च	ञ	नियतिः	ए	घना
१२	र	क	कुमारानन्द	त	ट	पुरुषः	ऐ	बलाका
१३	चं	च	यसिष्ठानन्द	य	ठ	प्रकृतिः	ओ	मात्रा
१४	मं	ट	क्रोधानन्द	अ	ड	महंकारः	ओ	मुद्रा
१५	बु	त	सुरानन्दना	ए	ढ	बुद्धिः	अं	मिता

तिथि:	रा	सि	वारना- मानि	दिन- संज्ञा	दिनना- मानि	नित्या संज्ञा	नित्याना- मानि	
घ. १	गु	प	ध्यानानंद	च	ण	मनः	अः	असिता
२	शु	य	बोधानंद	त	त	श्रोत्रं	अ	काली
३	श	श	शुकानंद	य	थ	त्वग्	आ	कपा- लिनी
४	र	अ	प्रह्लादानंद	भ	द	चक्षुः	इ	कुला
५	चं	ल	सकलानंद	ए	घ	जिह्वा	ई	कुरकुला
६	मं	क	कुमारानंद	ज	न	ब्राणः	उ	विरो- धिनी
७	यु	च	वसिष्ठानंद	त	प	वाक्	ऊ	विप्र- चिता
८	गु	ट	क्रोधानंद	य	फ	पाणिः	ऋ	उग्रा
९, १०	शु	त	सुरानंद	अ	ब	पादः	ऋ	उग्रप्रभा
११	श	प	ध्यानानंद	ए	भ	पायुः	लृ	दीप्ता
१२	र	य	बोधानंद	च	म	उपस्थः	लृ	नीला
१३	चं	श	शुकानंद	त	य	शब्दः	ए	घना
१४	मं	अ	प्रह्लादानंद	य	र	स्पर्शः	ऐ	धलाका
१५	गु	ल	सकलानंद	अ	ल	रूपं	ओ	मात्रा
न्ये.सु. १	गु	क	कुमारानंद	ए	व	रसः	ओ	मुद्रा
२	शु	च	वसिष्ठानंद	ज	श	गंधः	अं	मिना
३	श	ट	क्रोधानंद	त	प	आकाशः	अः	असिता
४	र	त	सुरानंद	य	स	वायुः	अ	काली

तिथिः	वृ	श	वारना- मानि	दिन संज्ञा	दिनना- मानि	नित्या संज्ञा	नित्याना- मानि	
५	चं	प	ध्यानानंद	अ	ह	तेजः	आ	कपा- लिनी
६	मं	य	बोधानंद	ए	ळ	सलिलं	इ	कुला
७	शु	श	शुकानंद	च	क्ष	भूमिः	ई	कुरुकुला

संवत् १९६५ शके १८३१ व्य. ज्येष्ठसुदि ८ गुरौ द्वितीयमासारंभः ।

तत्राहर्गणः युगे-परिवर्ते वर्षे मासे

१८२९९८८ ख—त—श—आ—

तिथिः	वारः	प्रज्ञा	वारना- मानि	दिन- संज्ञा	दिनना- मानि	नित्या संज्ञा	नित्याना- मानि	
८	शु	अ	महादानंद	त	अ	शिवः	उ	बिरो- घिनी
९	शु	ल	सकलानंद	य	क	शक्तिः	ऊ	विप्र- सिद्धा
१०	श	क	कुमारानंद	अ	रा	सदा- शिवः	आ	उग्रा
११	र	च	वसिष्ठानंद	ए	श	ईश्वरः	इ	उग्रप्रभा
१२	च	ट	क्रोधानंद	च	घ	शुद्ध- विद्या	लृ	दीप्ता
१३	मं	त	सुरानंद	त	ळ	माया	लृ	नीला
१४	शु	प	ध्यानानंद	य	च	कला	ए	घना
१५	शु	य	बोधानंद	अ	छ	विद्या	ऐ	बलाका
१५	शु	श	शुकानंद	ए	ज	रागः	ओ	मात्रा

तिथिः	रा	ह	धारना- मानि	दि	दिन संज्ञा	दिनना- मानि	नित्या संज्ञा	नित्याना- मानि
१	श	अ	प्रह्लादानंद	च	इ	कालः	औ	मुद्रा
२	र	लृ	सकलानंद	त	अ	नियतिः	अं	मिता
४	चं	क	कुमारानंद	य	ट	पुरुषः	अः	सिता
५	मं	च	वसिष्ठानंद	अ	ठ	प्रकृतिः	अ	काली
६	शु	ट	क्रोधानंद	ए	ड	महंकारः	आ	कपा- लिनी
७	शु	त	सुरानंद	च	ढ	बुद्धिः	इ	कुला
८	शु	प	ध्यानानंद	त	ण	मनः	ई	कुरुकुला
९	श	य	बोधानंद	य	त	धोत्रं	उ	विरो- धिनी
१०	र	श	शुकानंद	अ	थ	त्वग्	ऊ	विप्र- चिता
११	च	अ	प्रह्लादानंद	ए	द	चक्षुः	ऋ	उद्या
१२	मं	लृ	सकलानंद	च	ध	जिह्वा	ऋ	उग्रप्रभा
१३	शु	क	कुमारानंद	त	न	घ्राणः	लृ	दीप्ता
३०	शु	च	वसिष्ठानंद	य	प	वाक्	लृ	नीला
मा.सु.१	शु	ट	क्रोधानंद	अ	फ	पाणिः	ए	घना
२	श	त	सुरानंद	ए	ब	पादः	ऐ	बलाका
३	र	प	ध्यानानंद	च	भ	पायुः	ओ	मात्रा
४	चं	य	बोधानंद	त	म	उपस्थः	औ	मुद्रा
५	मं	श	शुकानंद	य	य	शब्दः	अं	मिता

तिथिः	रा	ल	वारजा- मानि	दिन संज्ञा	दिनना- मानि	नित्या संज्ञा	नित्याना- मानि	
५	गु	अ	प्रहादानंद	अ	र	स्पर्शः	अः	सिता
६	गु	ल	सकलानंद	ए	ल	रूपं	अ	काली
७	गु	क	कुमारानंद	ब	व	रसः	आ	कपा- लिनी
८	श	अ	वसिष्ठानंद	त	श	गंधः	इ	कुङ्कुमा
९	र	इ	क्रोधानंद	य	ष	आकाशः	ई	कुङ्कुमा
१०	चं	त	सुरानंद	अ	स	वायुः	उ	मिरो- धिनी
११	मं	प	ध्यानानंद	ए	ह	तेजः	ऊ	विप्र- चिन्ता
१२	गु	य	बोधानंद	ब	ळ	सलिलं	ऋ	उम्रा
१३	गु	श	शुकानंद	त	क्ष	भूमिः	ऋ	उम्रप्रभा

शाके १८११व्य. प्रथमश्रावणवदिपंचम्यां मृगौ

तृतीयमासारं मेऽहर्गणः सावनः १८३००२४

शाके १८३१व्य. द्वितीयश्रावणवदिद्वादश्यां शनौ

चतुर्थमासारं मे सावनोऽहर्गणः १८३००६०

शाके १८३१व्य. आश्विनपुदितृतीयायां भातौ पंचममासारं मे
सावनोऽहर्गणः १८३००९६ एवममे ज्ञेयम्

रैकजातीयविशेषेण श्रीसूर्यपुरवासिना ।

ज्योतिर्विदः केशवस्य सनुना कृष्णशर्मणा ॥ १ ॥

अष्टांगसिद्धिपंचांगोदाहृतिर्विदुषां मुदे ।

रचिता चापलं चात्र समष्टं तत्कृपाणैवाः ॥ २ ॥ इति.

श्रीः

कुलाकुलादिचक्रविचारः

सूर्यपुरनिवासिना ज्योतिर्विदा कृष्णशंकर केशवरामेण संगृहीतः

माधवानंदसंन्यासिगुरुपादांबुजं शिवम् ।

नमस्कृत्य गणाधीशं केशवं च सरस्वतीम् ॥ १ ॥

आलोच्य तंत्रसारादीन् साधकानां हिताय च ।

कुलाकुलादिचक्राणि लिख्यंते कृष्णशर्मणा ॥ २ ॥

आदौ कुलाकुलचक्रम्

अजाएकचटतपयपा मारुताः ।

इईऐस्वछठथपरक्षा आग्नेयाः ।

उंकओगजडदचल्लाः पार्थिवाः ।

ऋऋऔषहृढधभवसा वारुणाः ।

लृलृभंभःःःःःःःःःःःःःःःःःःः नामसाः ।

धातुः	अग्निः	भूमिः	जलं	आकाशः	
अजा	इई	उऊ	ऋऋ	लृलृ	
ए	ऐ	ओ	औ	भेभः	
क	ख	ग	घ	ङ	
ख	छ	ज	झ	ञ	
ट	ठ	ड	ढ	ण	
त	थ	द	ध	न	
प	फ	ब	भ	म	
य	र	ल	व	श	
य	क्ष	ळ	स	ह	

तथाच निबन्धे-चाराहसंहितायाग्—

वाय्वग्निभूजलाकाशाः पंचाशल्लिपयः क्रमात् ।
 पंच हस्ताः पंच दीर्घाः बिंद्वन्ताः सधिसंभवाः ॥ १ ॥
 पंचशः कादयः पक्षलसहान्ताः समीरिताः ।
 साधकस्याक्षरं पूर्वं मंत्रस्यापि तदक्षरम् ॥ २ ॥
 यद्येकभूतदैवत्यं जानीयात्स्वकुलं हि तत् ।
 भौमस्य वारुणं मित्रमाग्नेयस्यापि मारुतम् ॥ ३ ॥
 मारुतं पार्थिवानां च आग्नेयस्यांगसं रिपुः ।
 नाभसं सर्वमित्रं स्याद्विरुद्धं नैव दृश्यते ॥ ४ ॥
 इति कुलकुलविचारः ।

अथ राशिचक्रम्

आगमकल्पद्रुमे—

वौलं गौरं खुरं शौणं शौमि शौमेति राशिषु ।

क्रमेण मेदिना वर्णाः कन्यायां श्रादयः स्मृताः ।

अस्मिन् श्लोके मेषादिराक्षीनां वर्णसंख्या दर्शिता सा चातीवगूढा,
 शब्दार्थविचारेण न स्फुरति श्लोकार्थः गुरुगम्यत्वात् । गुरुगम्यप्रकारेण
 श्लोकार्थो यथा कवर्ग, चवर्ग, टवर्ग, तवर्ग, पवर्ग, यवर्गः—इति
 सुप्रसिद्धम्

कवर्गस्य (कसगघट) इति पंचाक्षराणि ।

चवर्गस्य (चछजझन) इति पंचाक्षराणि ।

टवर्गस्य (टठडढण) इति पंचाक्षराणि ।

तवर्गस्य (तथदधन) इति पंचाक्षराणि ।

पवर्गस्य (पफवमम) इति पंचाक्षराणि ।

यवर्गस्य (यरलवशपसह) इत्यष्टौ

शपसहलक्षाणां शवर्गसंज्ञा च कुत्रचित्पृथगुक्ता

यवर्गमध्ये वकारस्य चतुर्थत्वाच्चतुःसख्यावाचको वकारस्तेन मेय-
राशेश्चत्वारो वर्णाः ।

यवर्गमध्ये लकारस्य तृतीयत्वाद्विपमराशेश्चतयो वर्णाः ।

कवर्गमध्ये गकारस्य तृतीयत्वान्मिथुनराशेश्चतयो वर्णाः ।

यवर्गमध्ये रकारस्य द्वितीयत्वात्कर्कस्य द्वौ वर्णौ ।

कवर्गमध्ये खकारस्य द्वितीयत्वात्सिंहस्य द्वौ वर्णौ ।

यवर्गमध्ये रकारस्य द्वितीयत्वात्कन्याया द्वौ वर्णौ ।

यवर्गमध्ये शकारस्य पंचमत्वात्पंचसंख्याकास्तुलाराशेश्चवर्णाः ।

टवर्गमध्ये णकारस्य पंचमत्वात्पंचाक्षराणि वृश्चिकस्य ।

यवर्गमध्ये शकारस्य पंचमत्वात्पंचाक्षराणि धनुषः ।

पवर्गमध्ये मकारस्य पंचमत्वात्पंचाक्षराणि मकरराशेः ।

यवर्गमध्ये शकारस्य पंचमत्वात्पंचवर्णाः कुंभस्य ।

पवर्गमध्ये मकारस्य चतुर्थत्वान्मीनराशेश्चत्वारोऽर्णाः ।

इति क्रमेण मेपादिराशीनां वर्णा ज्ञातव्याः ।

“कन्यायां शादयः स्मृताः” इत्युक्तत्वात्

शपसहलक्षाः कन्याराशेर्विशेषाश्च ज्ञेयाः ॥

एवं सूक्ष्मदृष्ट्या विचारिते श्लोकार्थः संगच्छते

“वालं गौरं खुरं शोणं शमिशोभा—” इत्यत्र

आकारानुसार, औकारानुसार, उकारानुसार, ओकारानुसार,
अ-इ-ओ-आः, क्रमेणोच्चारणार्थाः ।

श्रीयुतपंडितेंद्ररामचंद्रसोमयाजिविरचिते 'समरसारे' पूर्वप्रदर्शित-
श्लोकोक्तसंज्ञानुसारिणी किंचिद्भेदवती दरीदृश्यते संज्ञा । प्रसंग-
वशात् विद्वज्जनमनोरंजनार्थमत्र लिख्यते समरसारस्य श्लोकः—

शं५मे५गं३गा३ग३ति६स्ते६द८ह८द८धि९ तदधः सर्गपंडान्वि-
नाऽचः । काद्याख्यालीप्यूतेढं अमपि सुभटयोर्नामवर्णोत्थसंख्ये ॥

स्वा२से शेषेऽप्यशेषे विजयपरिमचौ दा८सिंशेषे न०व४स्ते६, मा-
५सा७ली३का१रि२जेत्ता कमत्त इह मत्तोऽग्न्याग्न्य इत्युक्तमाद्यैः ॥

अस्मिन् श्लोके वर्णपरस्त्वेन संख्याज्ञानार्थं सुगमप्रकारेण यथामति
विचार्यते । तत्रतावत् निम्नलिखितं चक्रं ग्रंथकृता स्वकृत "करणचिं-
तामणौ" प्रदर्शितम्—

ककारादिमव	टादिनव	पादिपंच	याद्यष्टौ
क १	ट १	प १	य १
ख २	ठ २	फ २	र २
ग ३	ड ३	ब ३	ल ३
घ ४	ढ ४	भ ४	व ४
ङ ५	ण ५	म ५	श ५
च ६	त ६		ष ६
छ ७	थ ७		स ७
ज ८	द ८		ह ८
झ ९	ध ९		
	न ०		

यादिमध्ये शकारस्य पंचमत्वात् 'शं' इत्यनेन पंचमसंख्या ज्ञातव्या ।
दकारस्याष्टमत्वात् 'द' इत्यनेनाष्टौ.

पादिमध्ये मकारस्य पंचमत्वात् 'मे' इत्यनेन पंचमसंख्या ।

कादिमध्ये गकारस्य तृतीयत्वात् 'गं—गा—ग—' इत्यनेन त्रिः

टादिमध्ये तकारस्य षष्ठत्वात्, दकारस्य अष्टमत्वात्, धकारस्य—
नवमत्वात् 'ति.स्ते.' इत्यनेन षट् 'द—द' इत्यनेनाष्टौ, 'धि' इत्यनेन
नव. इति संख्याविचारः ।

शंभे गंगेत्यादिवर्णच्योतितान् पंचाद्यंकान् एकादश कोष्टकेषु
विलिख्य तेषामंकानामधः स्वरान् "अआइईउऊएऐओऔअं" एतान्
विलिखेत् कथंभूतानित्यपेक्षायां "सर्गपदान् विनाऽचः" सर्गो विस-
र्गाक्षरं । "अः" इति । ऋॠलृॠ—इति पंदाक्षराणि तैर्विना इति ।
अच्ग्रहणेन यद्यपि अच्प्रत्याहारगता "अइउण्" इत्यादिक्रमेण
वर्णा लभ्यन्ते तथापि "सर्गपदान्विनाऽचः" इत्युक्तेर्लिंगाद्वर्णसमा-
न्नायस्याः स्वरा अच्शब्देन विवक्षिता नो ग्राह्याः किंतु मातृकाक्रमेण
ग्राह्याः ॥ स्वराणामधः कादीन् वर्णान् ङकारव्यकाररहितस्येनैकत्रिंश-
त्संख्याकान् तिसृष्वालीषु लिखेत् । अंत्याख्यंत्यकोष्टकद्वये तु लेख्य-
वर्णाभावाच्छून्यमवस्थापयेत् । एवं जयपराजयचक्रं सुखावबोधायात्र
लिख्यते—

वर्ण- संख्या	शं ५	मे ५	गं ३	गा ३	ग ३	ति ६	स्ते ६	द ८	इ ८	द ८	धि ९
स्वराः	अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	औ	अं
कका- रादि- व्यंज- नानि	क	ख	ग	घ	च	छ	ज	झ	ट	ठ	ड
	ट	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ	ब	भ
	म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह	०	०

एतत्प्रयोजनमाह "सुमटयोर्नामवर्णोत्थसख्ये ॥ स्वरस्ते शेषेऽप्य-
शेषे विजयपरिमवौ" इति । सुमटौ—अन्योन्यप्रहारिणौ वीरौ ।

अत्रापि सुभट्टग्रहणमुपलक्षणाय । वादिप्रतिवाद्यादीनामपि जयपराजय-
ज्ञानमितो बोध्यम् । अतो ययोर्द्वयोर्जयपराजयौ जिज्ञासितौ तयोर्नामं
स्वरव्यंजनानां “शंमेगंगा” इति श्लोकोक्तचक्रात् संख्यांकाः पृथग्-
पृथग् स्थाप्याः ॥ “स्वारसे”—द्वाम्यां भाजिते “शेषेऽप्यशेषे विजय-
परिवौ”—यद्यामसंख्या सशेषा तस्य जयः । यस्य तु निःशेषा तस्य
पराजय इत्यर्थः ॥

अत्रोदाहरणं यथा—रामरावणयोर्मध्ये कस्य जयः; इति विव-
क्षायां राम—इति नास्ति रकाराऽकारमकाराकाररूपत्वेन चतुरक्षरस्य
(रकारस्य—३गं, आकारस्य—मे५मकारस्य—शं५, अकारस्य—शं५) गं-
३मे५शं५शं५ एवं सर्वाकमेलनेन जाता संख्या १८

रावण—इति नास्ति रकाराऽकारवकाराकारणकाराकाररूपत्वेन षड-
क्षरस्य (रकारस्य—गं३ आकारस्य—मे५वकारस्य—ग३ अकारस्य—शं५-
णकारस्य—मे५ अकारस्य—शं५) गं३मे५ग३शं५मे५शं५एवं सर्वाक-
मेलनेन जाता संख्या २६ एते संख्ये पृथग् पृथक् स्वारसे—द्वाम्यां२
भाजिते उभयत्रापि शेषं० शून्यं । अत्र यद्यपि द्वे संख्ये निःशेषे तेन
रामरावणयोः साम्यमायाति तथापि वक्ष्यमाणचक्रे रामस्यैव जयः ॥
प्रागुक्तसंख्ययोरेव प्रकारान्तरेण जयपराजयज्ञानमाह “दा८सि शेषे-
न०व४स्ते६मा५सा७ली३का१रि२जेता क्रमत इह मतोऽभ्यास्य
इत्युक्तमाद्यैः”

प्रागुक्त द्वयोर्जयपराजयज्ञानमिष्टं तन्नामाक्षरसंख्ये पूर्वप्रदर्शितप्र-
कारेणाऽनीय ‘दा८सि शेषे’ अष्टमि८र्भक्तेन०व४स्ते६मा५सा७ली३-

१ गगनं गगनाकारं माघः सागरापरः ।

‘रामरावणयोर्युद्धं रामरावणयोरिव ॥

१ । इति कुवलयानन्दे श्रीपद्मप्यरीक्षितः ॥ हनुमन्नाटके चतुर्दशांके च १ ।

का१रि२संख्यके शेषे सति क्रमतः अग्न्याग्न्योऽग्निमाग्निमांकतुल्य-
संख्योजेता मत इत्युक्तमार्यैरिति अत्रापि रामरावणयोः पूर्वोक्तप्रकारेण
साधितानामाक्षरसंख्या रामस्य १८, रावणस्य २६ उभे अपि संख्ये अष्टभि-
८ भक्ते शेषावुभयत्रापि द्वौ २ अत्रापि द्वयोः साम्यमेवेत्यलम्

प्रकृतमनुसरामि अआइई मेषः । उऊऋ वृषभः । ऋलृलृ
मिथुनः । एऐ कर्कः । ओऔ सिंहः । अंअः शपसहळक्षकन्या ।
कवर्गस्तुला । चवर्गो वृश्चिकः । टवर्गो धनुः । तवर्गो मकरः ।
पवर्गः कुंभः । यवर्गो मीनः ।

उऊ ऋ वृषः मिथुनः ऋलृलृ	मेपः अआइई	मीनः यरलच कुंभः पफयभम
कर्कः एऐ		मकरः तयदघन
सिंहः ओऔ कन्या अंअः शपसहळक्ष	तुला कखगघड	टठडढण धनुः वृश्चिकः चछजझञ

तेन स्वराक्षीनामनुकूलं मनुं भजेत्

तथाच

‘स्वतारराशिकोष्टानामनुकूलान् मनून्मजेदि’ति वचनात्

राक्षीनां शुद्धता ज्ञेया त्यजेच्छत्रुं मूर्तिं व्ययम् ।

स्वराशेर्मंत्रराश्यंतं गणनीयं विचक्षणैः ॥

यदा तु स्वराशेरज्ञानं तदा साधकनामाक्षरसंबन्धिनं राशिं गृहीत्वा
गणयेत् । तदुक्तं यामले—

अभावे जन्मराक्षीनां नामराशिं विचारयेत् । इति, साध्याद्यक्षररा-
श्यंतं गणयेत्साधकाक्षरादिति—रामार्चनचंद्रिकायाम् ।

तंत्रराजे च—

तेन मंत्राद्यवर्णेन नाम्ना चाद्याक्षरेण तु ।

गणयेद्यदि षष्ठं वाऽष्टमं द्वादशं तु वा ।

रिपुमंत्राद्यवर्णस्य तेन तस्याहितं भवेत् ॥

रामार्चनचंद्रिकायाम्—

एकपंचनववाधवाः स्मृता

द्वौ च षट् च दशमास्तु सेवकाः ।

यद्विरुद्रमुनयस्तु पोषकाः

द्वादशाष्टचतुरस्तु धातकाः ॥

इति विष्णुविषयम् । शक्त्यादी तु षष्ठं वर्जनीयम् । षष्ठाष्टम-
द्वादशानि वर्जनीयानीति वचनात् ।

लभं धनं आर्तवंधुपुत्रशत्रुकलत्रकाः ।

मरणं धर्मकर्मायज्या द्वादशराशयः ॥

वेष्णवे तु “शत्रु”स्वाने “बंधु” इति पाठः ।

आगमकल्पद्रुमे—

सूत्रद्वयं पूर्वपरायतं च ।
 तन्मध्यतो याम्यकुवेरमेदात्
 एकैकमीशाननिशाचरे तु
 हुताशवाय्वोर्विलिखेत्ततोऽर्णान्
 वेदोमिवैहियुगैलश्रवणाक्षिसंख्यान् । १
 पञ्चैषुबौणशरैपचैचतुष्टयांतान्
 मेपादितः प्रविलिखेत्सकलस्तु वर्णान्
 कन्यागतान् प्रविलिखेदवशेषवर्णान् । २
 इति राशिचक्रम् ।

अथ नक्षत्रचक्रविचारः ।

अजा—अश्विनी—देवगणः
 इ—भरणी—मानुषः
 ई उ ऊ—कृत्तिका—राक्षसः
 ऋ ॠ ऌ ड—रोहिणी—मानुषः
 ए—मृगशिरा—देवः
 ऐ—आर्द्रा—मानुषः
 ओ औ—पुनर्वसू—देवः
 क—पुष्यं—देवः
 स ग—आश्लेषा—राक्षसः
 घ ङ—मघा—राक्षसः
 च—पूर्वाफाल्गुनी—मानुषः
 छ ज—उत्तराफाल्गुनी—मानुषः

तथाच निवंधे—

पूर्वोत्तरात्रयं चैव भरण्यार्द्राधरोहिणी ।

इमानि मानुषाण्याहुर्नक्षत्राणि मनीषिणः ॥ १ ॥

ज्येष्ठाश्रतमिषद्वमूलवनिष्ठाऽश्लेषकृत्तिकाः ।

चित्रामघाविशाखाः स्युस्तारा राक्षसदेवताः ॥ २ ॥

अश्विनी रेवती स्वाती पुष्य हस्तः पुनर्वसु ।

अनुराधामृगशिरः श्रवणं देवतारकाः ॥ ३ ॥

तथाच ग्रंथांतरे—

। स्वजातौ परमा प्रीतिर्मध्यं मानुषजातिषु ।

राक्षसे मानुषे मृत्युर्वैरं दानवदेवयोः ॥

शारदायाम्—

* प्रौढलो^१ भौत्यदु^२ प्रौढ्यं रुद्रेस्वात्रैरुहंरुंरुं ॥

लौकलौपपेदु^३ प्रौपेखेलौघं मेपुं मेदिताः ।

वर्णाः क्रमात् स्वरात्यौ तु रेवत्यंतगतौ तदा ।

जन्मसंपद्विपत्क्षेमप्रत्यरिः साधको बुधः ॥

मैत्रं परममैत्रं च जन्मादीनि पुनः पुनः

जन्मतृतीयपंचसप्तमानि वर्षनीयानि नक्षत्राणि

तथाच

रसाष्टनवमद्राणि युगयुग्मसमान्यपि

इतराणि न भद्राणि

इत्यादि सनक्षत्रादेव गणनीयम् ।

* पूर्वप्रदक्षितरीत्याऽस्य श्लोकस्यार्थो विज्ञेयः । † नक्षत्रेष्वित्यर्थः ।

स्वनक्षत्राज्ञाने यामते विशेषः—

जन्मर्क्षाणामभावे तु स्वनामर्क्षाद्विचारयेत्

गणनीयपकारमाह—

प्रादक्षिण्येन गणयेत्साधकवक्षरात्सुधीः ।

प्राकटं यस्य जन्मर्क्षं तस्य जन्मर्क्षतो भवेत् ।

प्रनष्टं जन्मं यस्य तस्य नामर्क्षतो भवेत् ॥

अथ नक्षत्रचक्रम् ।

अभि-	भर.	कृत्ति.	रोहि.	मृ.	मार्ग.	पुन.	पुष्यं	आ-
अभा	इ	ईवळ	क्रूर	शी.	ऐ	मोमौ	क	श्ले.
दिग्गणः	मनु.	राक्ष-	मनु.	देव०	मनु०	देव.	देव.	राक्ष.
		सः						
मघा.	पू.फा.	उ.	इत्तः	चित्रा	स्वाती	विशा.	अनु.	ज्येष्ठा
		फा.						
घङ्ग	व	छज	श्रम	टठ	इ	दण	तथद्	ध
राक्ष.	मनु.	मनु.	देव.	राक्ष.	देव०	राक्ष.	देव.	राक्ष.
मूलं	पू.पा.	उ.	श्रव.	घनि.	शत.	पू. भा.	उ.भा	रेव.
		पा.						ती
नपफ	व	भ.	म	यर	ल	वश	शतह	लक्ष
राक्ष.	मनु.	मनु.	देव.	राक्ष.	राक्ष.	मनु.	मनु.	अंशः
								देवः

१	२	३	४	५	६	७	८	९
जन्म	संपत्	विपत्	क्षेम	प्रत्यसिः	साधकः	वधः	मैत्रं	परम-
ने.	धे.	ने	धे.	ने.	धे.	ने.	धे.	मैत्रं
								धे.

इति नक्षत्रचक्रविचारः ।

अकथहचक्रविचारः ।

चतुरस्रं लिखेत् कोष्टं चतुष्कोष्टसमन्वितम् ।
पुनश्चतुष्कं तत्रापि लिखेद् धीमान् क्रमेण तु ॥
इति विश्वसारवचनात् ।

अन्यत्रापि—

चतुरस्रे लिखेद्वर्णान् चतुष्कोष्टसमन्विते—इति
चतुष्कोष्टे—षोडशकोष्टे—इति यावत्
तत्र षोडशकोष्टेऽकारादिवर्णान् प्रादक्षिण्येन लिखेत्
इन्द्रमिन्द्रं नैवनेत्रं युगाऽर्कदिक्षु
ऋत्वर्षपोर्दशचतुर्दशमौक्तिकेषु ।
पातौलपंचदेशवह्निहिमांशुकोष्टे
वर्णान् लिखेत् लिपिभवान् क्रमतस्तु धीमान् ॥ १ ॥
लिपिभवान् वर्णान्—अकारादीन्—इत्यर्थः । शेषं—स्पष्टं ।
नामाद्यक्षरमारम्य यावन्मंत्रादिमाक्षरम् ।
चतुर्भिः कोष्टैरेकैकमिति कोष्टचतुष्टयम् ॥ २ ॥
पुनः कोष्टगकोष्टेषु सव्यतो नाम्न आदितः सव्यतः दक्षिणतः ।

तथाच विश्वसारे (पिंगलामते) ।

दक्षिणावर्तयोगेन कोष्टे वर्णान् समं लिखेत् ।
येनैव लिखनं कुर्यात्तेनैव गणनं स्मृतम् ॥
सिद्धः साध्यः मुसिद्धोऽरिः क्रमात् ज्ञेया विचक्षणैः ।
सिद्धः सिध्यति चक्रेण साध्यस्तु जपहोमतः ॥

सुसिद्धो महामात्रेण अरिर्भूलान्निहन्ति ।-

सिद्धार्था वाधनाः प्रोक्ताः साध्यार्णाः सेवकाः स्मृताः ॥

सुसिद्धाः पोषका ज्ञेयाः शत्रवो घातनाः स्मृताः ।

जपेन बंधुः सिद्धः स्यात् सेवकोऽधिकसेवया ॥

पुण्याति पोषकोऽमीष्टं घातको नाशयेद् ध्रुवम् ।

सिद्धः सिद्धो यथोक्तेन द्विगुणात्सिद्धसाध्यकः ॥

सिद्धः सुसिद्धोऽर्धजपात् सिद्धारिर्हति बांधवान् ।

साध्यसिद्धो द्विगुणकः साध्यसाध्यो निरर्थकः ॥

साध्यः सुसिद्धोऽर्धजपात् साध्यारिर्हति गोजान् ।

सुसिद्धः सिद्धोऽर्धजपात् तत्साध्यो द्विगुणाधिकात् ॥

तत्सुसिद्धो महादेव सुसिद्धारिः स्वगोत्रकम् ।

अरिसिद्धः सुतान् हन्यादरिसाध्यः सुकन्यकाः ॥

तत्सुसिद्धस्तु पत्नीभक्तदरिर्हति साधकम् ॥

पिंगलाया विशेषः ।

एष दोषेषु सर्वत्र मायां काममथापि वा ।

शिक्षा चादौ श्रिय दद्यात् तद्दूषणविमुक्तये ॥

सुबोधार्थं चक्रं लिख्यते ।

प्रथमचतुष्कं		द्वितीयचतुष्कं	
सिद्ध-सिद्धः घांघयः अकथह १	सिद्ध-साध्यः उडप २	साध्य-सिद्धः सेवकः आखदल-क्ष ३	साध्य-साध्यः ऊचफ ४
सिद्ध-अरिः ओडय ५	सिद्ध-सुसिद्धः लसम ६	साध्य-अरिः औदश ७	साध्य-सुसिद्धः लजय ८
अरि-सिद्धः घातकः ईधन ९	अरि-साध्यः अजम १०	सुसिद्ध-सिद्धः पोपकः इगयः ११	सुसिद्ध-साध्यः अछय १२
अरि-अरिः आतस १३	अरि-सुसिद्धः पेडल १४	सुसिद्ध-अरिः अंणय १५	सुसिद्ध-सुसिद्धः पटर १६
चतुर्थचतुष्कं		तृतीयचतुष्कं	

यस्मिन् चतुष्के साधकनामाक्षरं तिष्ठति तदारभ्य यस्मिन् मंत्रा-
क्षरं तिष्ठति तदवधि गणयित्वा सिद्धसाध्यसुसिद्धादीन् विचारयेत्
साधकमंत्राक्षरयोरेककोष्ठस्थितिं श्रेयवाति तदा स मंत्रः सिद्धसिद्धः ।
द्वितीये सिद्धसाध्यः । तृतीये चेत्सिद्धसुसिद्धः । चतुर्थे चेत्सिद्धारिः ।
एवं ततः प्रादक्षिण्यप्राप्तद्वितीयचतुष्के चेत्समकोष्ठं मंत्राक्षरं तिष्ठति
तदा स मंत्रः साध्यसिद्धः । द्वितीये चेत्साध्यसाध्यः । तृतीये
चेत्साध्यसुसिद्धः । चतुर्थे साध्यारिः ॥

एवं तृतीयचतुष्के चेत्युसिद्धः सिद्धः । द्वितीये सुसिद्धः साध्यः ।
 तृतीये सुसिद्धः सुसिद्धः । चतुर्थे सुसिद्धारिः । एवं चतुर्थचतुष्केऽपि
 प्रथमं अरिसिद्धः । द्वितीये अरिसाध्यः । तृतीये अरिसुसिद्धः । चतुर्थे
 अरि-अरिः ।

इति सम्यगुरुमुखाद्विज्ञाय मंत्रमेलनं कार्यम् ।

इति अकथहचक्रविचारः ।

अकडमचक्रविचारः ।

रेखाद्वयं पूर्वपरेण कुर्यात्

तन्मध्यतो याम्यकुबेरमेवात् ।

महेश्वरक्षोभिपतिक्रमेण

तिर्यक् तथा वायुहुताशनेन ॥

अकारादिक्षकारांतान् क्लीबहीनाहिलेत्ततः ।

प्रकैकक्रमतो लेख्यान् मेपादिषु श्वांतकान् ॥

गणयेत्क्रमशो मन्त्रे ! नामादिबर्णकादिकान् ।

मेपादितश्च मीनांतं गणयेत्क्रमशः सुधीः ॥

सिद्धसाध्यसुसिद्धारीन् पुनः सिद्धादयः पुनः ।

नैवैकपंचमे सिद्धः साध्यः षट्संशु युग्मेके ॥

सुसिद्धस्यैद्विके रुद्रं वेदाष्टद्वंद्वंशोरिषुः ।

एतच्चे कथितं देवि चक्रमकडमाभिधम् ॥

अन्यच्च

देशे दुर्गे पुरे ग्रामे मन्त्रे देवे तथौषधे ।

स्वामिभूमिस्वभूत्येषु रिपुमूल्यानि शोधयेत् ॥

स्वनाभाक्षरमारभ्य यावन्मंत्रनिदर्शनम् ।

प्रदक्षिणक्रमेणैव मंत्राद्यं शोधयेद्बुधः ।

सिद्धः सिध्यति कालेन साध्यस्तु जपहोमतः ।

सुसिद्धो ग्रहणादेव रिपुर्मूलं निवृत्तति ॥

इदं तु गोपालविषयकमेव । “गोपालेऽकडमंस्मृतं” इति वचनात् ।

अथ स्पष्टार्थचक्रम् ।

ई.	प.	अ.
अ.कडम १२ मी. कुं. अंत्यक्ष ११	अकडम १ से.	भाजद्वय २ बु. इगणर ३ मि.
अ.मफल १० म.		ईधनल ४ कर्क.
ओक्षपद ९ घ. ८ घ. देजनस	एछघप ७ तु.	उरुघप ५ सिद्ध ६ कन्या ऊचदश
वा.	प.	ले.

सिद्धः	साध्यः	मुसिद्धः	रिपुः
१	२	३	४
५	६	७	८
९	१०	११	१२

इति अफडमचक्रविचारः ।

अथ ऋषिधनिचक्रविचारः ।

मंत्रसाधकयोः कथं ऋगाऋणीभाव इति पार्वती शंकरमपृच्छत्
तदुक्तं तंत्रराजे—पार्वत्युवाच ।

कथं ऋणित्यं मंत्राणां साधकानां च मे वद । श्रीशिव उवाच ।

पूर्वजन्मकृताभ्यासात् पापादस्याफलासिद्धिः ।

पापे नष्टे फलावाप्तिः काले देहक्षयादणी ॥

मंत्रसंप्राप्तिमात्रेण प्राक्तनं सिद्धये भवेत् ।

सिद्धमंत्रो गुरोर्लब्धमंत्रो यः सिद्धिमाप्नु नरः ॥

लक्ष्मीमदादनादृत्य मंत्रमोगमवाप्नुयात् ।

स मंत्रस्य ऋणी ज्ञेयो मन्त्रं तस्य पूर्वकम् ॥

तस्माद्विनिश्चिद्विस्तु कार्या सर्वेषु सर्वशः ।

अन्यच्च

कोष्टान्येकादशान्येव वेदेन पूरितानि च ।

अकारादिहकारात् लिखेत् कोष्टेषु तत्त्ववित् ॥

प्रथमं पंचकोष्टेषु ह्रस्वदीर्घकमेण तु ।

द्वयं द्वयं लिखेत्तत्र विचारेणानुसाधकः ॥

शेषेष्वेकैकशो वर्णान् क्रमशस्तु लिखेत्तुषीः ।

एतद् कालकालवियदमित्येवंवेदे—

अथ ऋणिघनिचक्रम् ।

१४	२७	२	१२	१५	६	४	३	८	८	९	साध्य- काः मतांतः
६	६	६	०	३	४	४	०	०	०	३	
अथा	ई	उऊ	ऋॠ	एॡ	ए	ए	ओ	औ	अं	भाः	
क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ	ट	
ड	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ	
य	म	म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह	
२	२	५	०	०	२	१	०	४	४	१	साध्य- कांकाः मतांतरे
१०	१	७	४	८	३	७	५	४	६	३	

तथा

नामाधक्षरमारभ्य यावन्मंत्रादिमं भवेत् ।

त्रिधा कृत्वा स्त्रैर्मितं तदन्यद्विपरीतकम् ॥

असार्थः—साधकनानाधक्षरतो गणयेद्यावन्मंत्रादिमाक्षरम् । तर्हि
स्त्रं च त्रिधा कृत्वा सप्तसत्याभिर्हृत्याऽधिकं ऋणं शेषं धनं भवेत्
तदन्यदिति ।

मंत्राक्षरं समारभ्य यावत्साध्याक्षरम् भवेत् ।

सावत्सप्तगुणं कृत्वा त्रिभिर्भागं समाहरेत् ॥

अन्यच्च—

साध्यनाम द्विगुणितं साधकेन समन्वितम् ।

अष्टभिश्च हरेच्छेषं तदन्यद्विपरीतकम् ॥

असार्थः—साध्यनाम स्वरूपं जनमेदेन द्विगुणीकृत्य साधकनाम्ना
स्वरूपं जनमेदेन संयोज्य अष्टभिर्हृत्या अधिकं ऋणं शेषं

साधकनामाक्षरं स्वरव्यंजनभेदेन द्विगुणीकृत्य साध्येन युतं कृत्वाऽ-
ब्रूमिहेरेत् । इति 'साध्यनिर्णयस्तंत्रांतरे—

मंत्रो यस्याधिकांकः स्यात्तदा मंत्रं जपेत्सुधीः ।

समेऽपि च जपेन्मंत्रं न जपेत्साधकाधिके ॥

शून्ये मृत्युं विजानीयात्साच्छून्यं विवर्जयेत् ।

वाराहीसंहितायां पुरश्चर्यार्णवे प्रथमतर्ंगे दीक्षाविचारे

ताराचक्रं राशिचक्रं नामचक्रं तथैव च ।

अत्र तेषु गुरोर्मंत्रो नान्यचक्रे विचारयेत् ॥

तंत्रराजे—

एकद्वित्रिचतुःपञ्चवर्षाण्यालोच्य योग्यताम् ।

भक्तियुक्तान् गुणैश्चापि क्रमाद्वर्णेषु संकरे ॥

तंत्रराजटीकायाम्—

ऋणसिद्धादियोगेषु मंत्रदाने विशेषतः ।

प्रसिद्धं नाम गृहीयात्प्रसिद्धो येन जामति ॥

यामले—

कालिकायाश्च तारायास्ताराचक्रं शुभं भवेत् ।

वैष्णवे राशिशुद्धिः स्याच्छैवे चाकथहः स्मृतः ॥

अकडमो वामने च..... ।

घनिमंत्रं न गृहीयाद्..... ॥

वाराहीतंत्रे—पुरश्चर्यार्णवे प्रथमतर्ंगे दीक्षाविचारे, भुवनेश्वरीतंत्रे

१ पाठांतरः 'अत्र चैस्त्रगुणो मंत्रो' ॥

ताराशुद्धिर्वेष्णवानां कोष्ठशुद्धिः शिवस्य च ।

राशिशुद्धिर्लैपुरे च गोपालेऽकृदमः स्मृतः ॥

कोष्ठशुद्धिर्वेसंहे च महालक्ष्म्याः कुलकुले ।

नामादिचके सर्वेषां मूतचके तथैव च ॥

दोषान् संशोच्य गृहीयाद् गुरुवाक्येन जरूपकः ॥

अस्यापवादो मंत्रमहोदधौ—

यत्र यस्य भवेद्भक्तिर्विशेषः स मनूतमः ।

वैरिकोऽपि प्रोक्तोऽभीष्टदत्तस्य जायते इत्यलम् ॥

